

*Národná správa o rozvoji
osídlenia a bývania v SR
pre konferenciu OSN Habitat II., Istanbul 1996
máj 1996*

OB S A H

PREDSLOV	97	3.3	Súčasné podmienky v oblasti bývania	121
Časť A:		Zmeny v riadení bývania	122	
Ú V O D	98	Bývanie a makroekonomická		
1. PRÍPRAVNÝ PROCES	98	stabilizácia	122	
2. ÚČASTNÍCI PRÍPRAVNÉHO	98	Hlavné sektory bytového fondu,		
PROCESU		privatizácia, reštitúcia	123	
Časť B:		Cenová a finančná dostupnosť bývania	123	
HODNOTENIE	99	Bytová výstavba: podnikatelia		
A P R I O R I T Y		v území, stavebné organizácie		
1. ŠIRŠIE VZŤAHY	99	a pozemkový trh	124	
2. ZHODNOTENIE UPLYNULÉHO		Reštrukturalizácia systému		
A SÚČASNÉHO OBDOBIA		financovania bývania	124	
A TRENDOV V OSÍDLENÍ		Dane a štátne podpory v bývaní	125	
A BÝVANÍ		Otzáky siete sociálneho zabezpečenia	125	
2.1 Podmienky rozvoja osídlenia	100	Správcovstvo bytového fondu	125	
2.1.1 Trendy vo vývoji osídlenia a				
priestorového rozmiestnenia				
bývania do roku 1989	100			
2.1.2 Trendy vo vývoji osídlenia a		4. REALIZÁCIA AGENDY 21		
priestorového rozmiestnenia		A GLOBÁLNEJ STRATÉGIE		
bývania po roku 1990	104	BÝVANIA DO ROKU 2000	126	
2.1.3 Urbanizačný proces a nástroje riadenia		4.1 Agenda 21	126	
územného rozvoja	106	4.2 Globálna stratégia bývania		
2.2 Hodnotenie bytovej výstavby		do roku 2000	128	
a rozvoja sídiel	108			
3. SÚČASNÉ PODMIENKY		5. PRÍKLADY ÚSPEŠNEJ		
A ROZVOJ DO ROKU 2000	111	REALIZÁCIE ROZVOJA	129	
3.1 Urbanizácia a životné prostredie	111	6. PRIORITY ROZVOJA	133	
Vplyv sídiel na životné prostredie		Priority v oblasti rozvoja osídlenia	133	
a krajiny	111	Priority z hľadiska tvorby		
Negatívne faktory a vplyvy		nástrojov riadenia rozvoja osídlenia	133	
na životné prostredie	111	Priority v inštitucionálnej oblasti	133	
Ochrana životného prostredia		Priority z hľadiska rozvoja		
a jeho nástroje	112	informačného systému	133	
3.2 Súčasné podmienky a trendy v osídlení	114	Priority v oblasti sociálnej sféry	135	
Demografia	114	Priority z hľadiska ekonomického		
Sociálne podmienky	115	rozvoja	133	
Zdravotná starostlivosť	116	Priority z hľadiska životného prostredia	135	
Životná úroveň	116	Priority z hľadiska vytvorenia		
Zamestnanosť	117	funkčného systému samosprávy		
Priority v oblasti regionálneho rozvoja	117	a štátnej správy	135	
Politika a realizácia strategických		Priority v riešení problémov		
a rozvojových programov	117	v sektore bývania	135	
Predpoklady ďalšieho rozvoja	120			
Časť C:				
NÁRODNÝ AKČNÝ PLÁN	136			
1. STRATÉGIA A ZÁMERY	136			
1.1 Globálne ciele rozvoja spoločnosti	136			
1.2 Stratégia a zámery rozvoja				
v oblasti osídlenia a bývania				
Osídlenie			136	
Bývanie			137	

2.	CIELE A OČAKÁVANÉ VÝSLEDKY	137	5.6	Opatrenia v oblasti informačného a monitorovacieho systému	146
2.1	Hierarchia a tvorba sídelných štruktúr	137			
	Medzinárodné súvislosti	137			
	Vnútrostátné súvislosti	137			
2.2	Tvorba obytného prostredia	138			
	Ekologické súvislosti	138			
	Hospodárske súvislosti	138			
	Komunikačné a územno-technické súvislosti	138			
	Sociálne súvislosti	139			
2.3	Bývanie	139			
3.	PROGRAM ČINNOSTÍ	140	1.	NÁVRH MEDZINÁRODNEJ SPOLUPRÁCE A POMOCI PRI ROZVOJI OSÍDLENIA A BÝVANIA	146
3.1	Oblasť rozhodovacieho systému	140	1.1	Oblasť rozhodovacieho systému	146
3.2	Oblasť riadiaceho a operačného systému	140	1.2	Oblasť riadiaceho a operačného systému	146
3.3	Oblasť systému financovania a ekonomických podmienok	141	1.3	Oblasť poznatkového systému	147
3.4	Oblasť systému infraštruktúry a bytovej výstavby	142	1.4	Oblasť informačného a monitorovacieho systému	147
3.5	Oblasť poznatkového systému	142	1.5	Čiastkové programy spolupráce	147
3.6	Oblasť informačného a monitorovacieho systému	142		ZOZNAM POUŽITÝCH MATERIÁLOV	148
4.	MONITOROVACÍ SYSTÉM	142			
4.1	Charakteristika monitorovania sídelného systému	143			
4.2	Monitorovací systém životného prostredia	143			
4.3	Vzťah monitorovacieho systému k ostatným komponentom systému zabezpečovania rozvoja osídlenia	143			
4.4	Rámcová charakteristika čiastkového monitorovacieho systému "Osídlenie" a čiastkového monitorovacieho systému "Využitie územia"	143			
4.5	Banky údajov pre strategické rozhodovacie procesy	144			
5.	KONKRETIZÁCIA OPATRENÍ	145			
5.1	Opatrenia v oblasti rozhodovacieho systému	145			
5.2	Opatrenia v oblasti riadiaceho a operačného systému	145			
5.3	Opatrenia v oblasti systému financovania a ekonomických podmienok	145			
5.4	Opatrenia v oblasti systému infraštruktúry a bytovej výstavby	146			
5.5	Opatrenia v oblasti poznatkového systému	146			

PREDSLOV

V rámci rozpadu viacnárodných federácií v strednej a východnej Európe vznikla 1.1.1993 Slovenská republika rozdelením ČSFR na dva samostatné štáty. Rozprestiera sa na celkovej ploche 49 036 km² a má 5,3 miliónov obyvateľov. Spoločné hranice má s týmto štátmi: Rakúsko, Česká republika, Poľsko, Ukrajina a Maďarsko. Hlavným a zároveň najväčším mestom Slovenska je Bratislava s cca 451 tis. obyvateľmi. Ďalšími velkými mestami sú Košice (240 tis.), Prešov (92 tis.), Nitra (87 tis.), Žilina (86 tis.), Banská Bystrica (85 tis.).

Slovenská republika sa delí na 38 okresov. Do roku 1990 boli tieto okresy spojené do troch krajov (Západoslovenského, Stredoslovenského a Východoslovenského). Vzhľadom na potreby zjednodušenia štátnej správy však bolo toto rozdelenie zrušené. V súčasnosti je SR pred realizáciou nového územného a správneho členenia. Predpokladá sa v ňom preovšetkým vznik stredného regionálneho stupňa verejnej správy a presun kompetencií smerom k decentralizácii verejnej správy.

Podstatné spoločenské, politické a hospodárske premeny, ktoré prebiehajú v našej krajine, vyvolávajú zásadnú otázku, do akej miery a akým spôsobom sa transformácia do sociálne orientovanej trhovej ekonomiky prejaví vo sfére osídlenia, infraštruktúry a krajiny. Dôležitým dôvodom záujmu o rozvoj osídlenia a bývania je aj jeho tesná súvislosť s problematikou ochrany a tvorby životného prostredia a jeho kvality.

Špecifický dôvod nevyhnutnosti nového pohľadu na osídlenie na Slovensku vyplýva bezprostredne zo súčasných zásadných zmien na politickej mape Európy. V ich dôsledku sa územie Slovenskej republiky zbavilo úlohy pohraničného územia „železnej opony“ a vrátilo sa späť do svojej prirodenej a geograficky danej polohy v srdci Európy ako súčasť jej civilizácie a kultúry. Táto zásadná zmena má významné dôsledky pre celé osídlenie Slovenska a jeho trvalo udržateľný rozvoj.

Časť A: ÚVOD

1. PRÍPRAVNÝ PROCES

Príprava vrcholnej konferencie OSN o osídlení a bývaní - HABITAT II - sa chápe ako súčasť procesu, ktorý má pomôcť pri usmerňovaní ďalšieho rozvoja osídlenia, bývania a krajiny ako celku v záujme zacho-
vania trvalo udržateľného rozvoja.

Gestorom prípravy Národnej správy a účasti Slovenskej republiky na konferencii HABITAT II v Istanbule je Ministerstvo životného prostredia SR, ktoré ustanovilo Národný prípravný výbor a iniciovalo ďalšie aktivity v zmysle odporúčaných činností Prípravného výboru OSN pre HABITAT II. Vypracovanie Národnej správy zabezpečovala Slovenská agentúra životného prostredia. Národný prípravný výbor začal na základe svojho štatútu a organizačného poriadku svoju činnosť v máji 1995. Sú v ním zastúpené ministerstvá, centrálné orgány, rozhodujúce akademické a univerzitné pracoviská, magistráty dvoch miest - hlavného mesta Bratislavu (451 tis. obyvateľov) a Banskej Bystrice (85 tis. obyvateľov) a mimovládne organizácie.

V záujme urýchlenia prípravného procesu a formulovania Národnej správy bolo nevyhnutné proces spolupráce prispôsobiť súčasným podmienkam a v tejto fáze prípravy zredukovať zdĺhavé diskusné fóra.

V septembri 1995 sa vypracoval súbor bytových a urbanistických ukazovateľov a ďalších podkladov pre regionálnu správu o bývaní, ktorú gestorsky zabezpečovalo informačné stredisko UNCHS HABITAT pre strednú a východnú Európu v Budapešti najmä v súvislosti s návrhom na uskutočnenie oso-
bitného fóra transformujúcich sa krajín v rámci Konferencie OSN - HABITAT II v Istanbule.

Národný prípravný výbor rokoval viackrát o.i. o otázkach výberu priorít v riešení problémov rozvoja osídlenia a bývania, ako aj o otázkach funkcie a posťavenia Národného akčného plánu v systéme riadiacich nástrojov štátu. V terajšej situácii má Slovensko, rovnako ako ostatné štáty strednej a východnej Európy, množstvo naliehavých problémov a je mi-
moriadne zložité presne stanoviť poradie ich dôleži-
tosti a teda aj priority v ich riešení. Okrem toho ciele, ktoré vytýčil Národný akčný plán do roku 2000 a očakávané výsledky, musia byť reálne, musia zodpo-
vedať našim možnostiam, ako aj relatívne krátkemu času (5 rokov) na ich uskutočnenie.

2. ÚČASTNÍCI PRÍPRAVNÉHO PROCESU

Zoznam ministerstiev, ústredných orgánov, samo- správnych a mimovládnych organizácií, ktoré sa zú-
častnili na práci Národného prípravného výboru HABITAT II:

- Ministerstvo životného prostredia SR
- Ministerstvo výstavby a verejných prác SR
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR
- Ministerstvo hospodárstva SR
- Ministerstvo financií SR
- Ministerstvo pôdohospodárstva SR
- Ministerstvo vnútra SR
- Úrad pre strategiu rozvoja spoločnosti, vedy a techniky SR
- Slovenská agentúra životného prostredia Banská Bystrica, oblastná pobočka v Bratislave, odbor URBION
- Štatistický úrad SR
- Slovenský zväz bytových družstiev
- Magistrát hl. mesta SR Bratislavu
- Magistrát a ÚHA mesta Banská Bystrica
- Združenie urbanistov a územných plánovačov Slovenska
- Slovenská technická univerzita
- Nadácia ekológia a život

Časť B: HODNOTENIE A PRIORITY

1. ŠIRŠIE VZŤAHY

Z celoslovenského hľadiska sú hlavným determinantom územného rozvoja a vývoja osídlenia systémové zmeny uskutočňované v politickom a hospodárskom živote po roku 1989 a od osamostatnenia republiky, keďže sa zmenili strategické podmienky funkčného a priestorového usporiadanie územia. Ide predovšetkým o požiadavku vytvárať rovnocenné životné a hospodárske podmienky jednotlivých územných súčasťí štátu s cieľom vytvárať v nich konkurenčieschopné podmienky nielen z vnútroštátneho, ale aj z medzinárodného hľadiska.

Z rozvojových smerov ide o súvislosti vyplývajúce z novej funkcie Bratislavы ako hlavného mesta samostatného štátu, regionálne súvislosti krajiny, rozvoj druhého pôlu, ktorým je región mesta SR Košíc; zvyšuje sa význam stredoslovenských metropol - súmestia Banská Bystrica-Zvolen a Žiliny, ako aj ďalších miest, najmä so štatútom nových krajských centier. Slovensko sa svojím územím dotýka Európskej únie na jednej strane a východoeurópskych štátov na strane druhej.

Disproporcie vzniknuté medzi jednotlivými regiónnymi SR majú dosah na pôvodne koncipované rozvojové osi (priestory). Treba napraviť disproporcie v štruktúre, rozmiestnení, v neúplnosti alebo v extrémnosti využívania priemyselného potenciálu, v zdrojoch pracovných sôl a pracovných príležitostí, v sociálno-ekonomickej úrovni a technickej infraštruktúre. Výsledky slovenskej ekonomiky v rokoch 1994 a 1995 najmä v makroekonomike naznačujú pozitívne zmeny.

Nové východiskové podmienky Slovenska v komplexnom pohľade na osídlenie premietla Koncepcia územného rozvoja Slovenska (1994) i prvé výstupy zo Stratégie priestorového rozvoja a usporiadania SR (1995).

V súčasnosti prebiehajú prípravy nového územného a správneho usporiadania štátu, na základe ktorého by postupne mali byť ustanovené aj regionálne samosprávne orgány. Nové koncipovanie aglomeráčnych vzťahov s dosahom na vývoj osídlenia na regionálnej úrovni a formulovanie sociálno-ekonomických trendov je predmetom územných plánov veľkých územných celkov, ktoré sú v štádiu spracovania. Vláda SR venuje osobitnú pozornosť regiónom s vysokou mierou nezamestnanosti.

Základný rámec vzťahu sociálno-ekonomickeho vývoja a rozvoja sídiel na miestnej úrovni je determinovaný najmä:

- úrovňou a charakterom sociálno-ekonomickeho vývoja v celej krajine,
- legislatívnymi rámcami, vymedzujúcimi pôsobnosť a kompetencie obcí,
- špecifickými podmienkami a potenciálom jednotlivých sídiel, ich velkosťou a funkciami v štruktúre osídlenia.

Základným rámcom usmerňovania sociálneho a hospodárskeho rozvoja miest a obcí budú stratégia a programy sociálno-ekonomickeho rozvoja, vychádzajúce z regionálnej politiky štátu.

Územnoplánovacia dokumentácia na miestnej úrovni z hľadiska väzieb vyšších úrovní na nižšie sa realizuje v prostredí,

- v ktorom prebieha proces vypracúvania a schvaľovania strategických dokumentov a odvetvových politík na národnej úrovni, ktorých rozpracovanie do regionálnej úrovne je v štádiu prípravy,
- kde časť kompetencií týkajúcich sa sociálneho rozvoja (školstvo, sociálna starostlivosť, kultúra a ī.) je ešte v rukách štátu rovnako, ako aj technickej infraštruktúry (elektrická energia, plyn a väčšina vodovodov a kanalizácií),
- kde systém podielu obcí a miest na daňových príjmovach štátneho rozpočtu sa ešte nestabilizoval,
- kde pri nedostatku finančných zdrojov sú obmedzené možnosti pre dlhodobý úverový systém,
- kde z rozpočtových príjmov obcí a miest sú s īažkosťami financované výdavky na ich bežnú prevádzku,
- kde prepájanie verejného a súkromného kapitálu na rozvoj verejných investícií je len zriedkavým javom.

Po období dynamického rozvoja spojeného s intenzívnu bytovou výstavbou a nárastom obyvateľstva vo väčšine miest a pod vplyvom súčasných problémov (ktoré vznikli nielen v rámci nových spoločensko-ekonomických pomerov, ale sú aj dlhom z vývoja v uplynulom systéme) sa menia názory predstaviteľov komunálnej politiky na dynamiku a rozvoj miest.

Zásadný posun je v orientácii na kvalitatívne faktory rozvoja na všetkých úrovniach (pri obnove stavebnej štruktúry, humanizácii panelových sídlisk, ekonomickom prístupe k využitiu územia).

Problémom zostáva riešenie rozvoja bývania, ktorý je, žiaľ, v pozadí problémov, spojených s privatizáciou bytov. To však nerieši bývanie nových rodín, rodín bývajúcich v spolužití s rodičmi a pod., čo môže

v najbližších rokoch výrazne ovplyvniť rozvoj sídiel, kvalitu sociálneho prostredia a správanie sa obyvateľov (rozvody, pôrodnosť, ...).

2. ZHODNOTENIE UPLYNULÉHO A SÚČASNÉHO ODBOBIA A TRENDOV V OSÍDLENÍ A BÝVANÍ

2.1 Podmienky rozvoja osídlenia

Po roku 1945 bolo na Slovensku iba jedno mesto nad 100 tis. obyvateľov a nové krajské mestá až do roku 1960 neprekročili 30-tisícovú hranicu. Dnešné významnejšie slovenské mestá už prekročili 400-tisícovú hranicu (Bratislava), 200-tisícovú (Košice), 4 mestá 80-tisícovú, 1 mesto 70-tisícovú a 4 mestá 50-tisícovú hranicu. To sa všetko výrazne prejavilo v krajinе.

Niektoré z najväčších miest prekročili svoj pôvodný krajinný rámec a prešli sa do novej krajinej oblasti (Bratislava, Banská Bystrica a iné). Z niektorých miest pri rieke (Bratislava, Nitra) sa stali mestá na rieke. Aj súdla vidieckeho typu týmto spôsobom splynuli do celých osídlených pásov (napr. medzi Nitrou a Topoľčanmi).

Prostredie mesta veľmi postihla hromadná, typizovaná bytová výstavba v panelových sídliskách. V drobných meradlach našich doterajších miest vyzerá často ťažkopádne a neprimerane, bez možnosti dôsledného riešenia sociálnej oblasti.

Zvyšovanie podlažnosti a zvyšovanie hustôt nových sídlisk je zákony proces. Zväčša sa ním nepodarilo obohatiť hodnoty a siluetu mesta.

Veľký rozsah nových obytných území zvýšil podiel pravidelných a geometrických štruktúr v pôdorysoch miest. Malá výšková a frontálna členitosť budov a blokov, nedostatok koncových sekcií a možností nadväzovania sekcií vyvolávali riešenie z volne (izolované) stojacich budov a negovali tým tradičný priestor ulice a námestí.

Na dedinách sa pod vplyvom socializácie zgrupovali poľnohospodárske stavby do areálov, popri novom obsahu výraznejšie upozornili na seba v krajinе aj novou formou (silá, vodojemy, komíny, administratívne budovy).

Dedina sa všeobecne priblížila charakteru mesta, niekde v pozitívnom zmysle, inde zasa negatívne. Vznikli nové obytné domy vysokého štandardu a vynikajúceho vyhotovenia. Niektoré však v mestach, kde pre nasledujúcu generáciu nebude pracovných príležitostí a ďaleko od nich. Popri nových výrobných dominantách vznikli nové kultúrno-spoločen-

ské dominanty. V rámci vidieckych sídiel nedochádzalo však k homogenizačným tendenciám, ale skôr k zvyšovaniu rozdielov v životných podmienkach. To znamená, že rozdiely v životných podmienkach medzi jednotlivými vidieckymi sídelnými jednotkami sa pod vplyvom urbanizácie naopak zvyšovali.

Zariadenia priemyselnej výroby sa iba zriedkavo a v špeciálnych prípadoch dostávali mimo sídiel a objavovali sa iba v niektorých častiach krajin. Treba pripomenúť, že priemysel je v geografických podmienkach Slovenska v mnohých odvetviach už na limite únosnosti. Inak hodnotíme krajinu, keď posudzujeme jej územno-technické možnosti všeobecne a inak z hľadiska množstva alebo daností istého prvku (napr. plochy alebo vody). Ak sa pozoráme na podmienky Slovenska z toho druhého aspektu, nie je už možné umiestniť u nás niektoré zariadenia chemickej výroby, ťažby alebo energetické stavby na báze uhlia nad určitý počet megawattov.

I keď bol rozsah budovaného priemyslu rozsiahly, výrobcovo-územné zoskupenia a štruktúra nových závodov v mestách neprispela ku kooperácii a spôsobovala veľké nároky na dopravu pri finalizácii výrobných procesov.

Energetické využitie vodného bohatstva z jednej strany obohatilo krajinný obsah (vodné nádrže sa po čase stanú pozitívnym krajinným prvkom), ale v prípade jednostranného technicko-ekonomickeho riešenia vyvolávajú vo vzťahu ku krajine mnohé otázky. Systémy derivačných kanálov dvihajú vodnú hladinu, ovplyvňujú systémy spodných vod, ale niekedy veľkorysými technickými koncepciami prevyšujú koncepcie ekologické. Krajinárske problémy s tepelnými elektrárňami, s ich exhalátmami a skládkami sú dosťatočne známe a výstavba atómových elektrární prináša nové problémy. Jednotlivými stavbami sa ich problémy s krajinou totiž nekončia; sú tu ešte dlhé kilometre rozvodov. Podpovrchové rozvody sú neekonomicke a technicky nedoriešené, rozvody nad povrhom hrozia krajinu "zadrôtovať" alebo zjazvujú lesné masívy priesekmi.

Znovu sa objavujú dôsledky ťažby: na starých, ale najmä na nových lokalitách. Bez ohľadu na hodnoty krajinu sa otvárali nové lomy, pieskoviská a štrkoviská.

Príimestské oblasti, ale aj rekreačné územia sú preplňované záhradkárskymi kolóniami a rekreačnými chatami. Z diaľkových pohľadov pôsobia ako "novotvary" a z blízka ako konglomerát rozmanitých tvarov, materiálov a farieb.

Nová výstavba mala, pravdaže, na krajinu aj priaznivé dôsledky. Väčšina vodných nádrží krajinný obraz obohatila, ba neraz nádrže znásobili aj celkové

hodnoty krajiny (Liptovská Mara, Síňava, Šírava a ďalšie). Ako účinné dominanty pôsobia pamätníky (Strečno, Slavín a iné). Krajinársky cenné sú niektoré nové realizácie v rekreačných oblastiach Vysokých Tatier a v Demänovskej doline, na Táloch atď. Televízne vysielačky zväčša vhodne dopĺňajú obraz krajiny.

Takisto niektoré úseky diaľnic, ich mosty a via-dukty treba hodnotiť pozitívne. Aj viaceré úpravy pôdy, odvodnenia, zalesnené svahy a vetrolamy boli prínosom.

Proces pretvárania krajiny a vytváranie jej nových hodnôt a znakov (každá sociálno-ekonomická formácia po svojom poznačila sídla i krajinu) neustane ani v budúcnosti. Pravda, bude sa musieť riadiť účinnejšie základným princípom - humanizáciou prírody a naturalizáciou človeka.

V plánovaní investičného procesu sa dosiahli isté úspechy aj v kvalitatívnych sférach. Z hľadiska potrieb rozvoja možno kladne hodnotiť intenzitu bytovej výstavby a zlepšenie technickej vybavenosti bytového fondu. Pozitívny dosah na úroveň osídlenia a bývania mal tiež rozvoj technickej infraštruktúry (vodovody, kanalizácia, plynofikácia a pod.).

Nepotlačil sa však dominujúci vplyv rezortného plánovania investičného procesu, ktorý výrazne vplýval na časopriestorové združovanie a koordináciu investícii v regióne, v meste, na dedine, v štvrti na sídliskách atď. Odvetvový princíp sťažoval dosiahnutie objemových, územných i časových úspor.

Systémové celky, ako sú mesto, zóna, sídlisko, sa pokúšali riešiť odvetvovými nástrojmi. Nedostatok systémového prístupu v plánovaní investícii bol príčinou zaostávania komplexnosti a vysokej miery rozostavanosti.

Často vznikali torzá a budovali sa sídliská ako od mesta izolované "ostrovy" bytov bez vyššej vybavenosti a nie mesto ako organický celok. Architektúra a urbanizmus sa "plánovali a vyrábali" podľa kritérií tovarovej výroby pre krátkodobý spotrebny tovar. Urbanistická koncepcia sa v plánoch nerešpektovala, dominoval bilančný princíp bez väzieb na sprievodné a vyvolané investície.

V organizačnej sfére sa dobudovali orgány územného plánovania od centra až po okresy a významnejšie mestá. Prehľbilo sa metodické pôsobenie, zjednotil sa výklad legislatívy, základné dokumenty sa doplnili vyhláškami, nariadeniami, smernicami. Na riadenie sa vypracovali ďalšie podklady na úrovni štúdií, plánov, projektov. Pružne sa zareagovalo na dôležité požiadavky spoločnosti (šetrenie pôdou, energiou, nákladmi atď.).

Účinnosť organizačných predpokladov oslabova-

lo však nerovnocenné postavenie účastníkov investičného procesu - centralizované a monopolné postavenie stavebnej výroby, slabá účinnosť investorov a ich medzirezortné rozdrobenie.

V oblasti materiálno-technickej základne a technológií stavieb sa dosiahli čiastkové úspechy. Uskutočnili sa prvé pokusy o uplatnenie nových technológií, ktoré vytvárajú možnosti stavať v intravilánoch miest, v ich centrálnych územiach. Súbežne s tým sa realizovali viaceré tzv. polyfunkčné domy a v rámci nich vertikálne radenie funkcií.

Analýza pozitívnych a negatívnych javov urbanizmu, územného plánovania v oblasti investičného procesu a jeho vplyvu na proces osídlenia odhalila celý rad protirečení. Je to v prvom rade protirečenie medzi ideoovo-kultúrnym poslaním životného prostredia a jeho odvetvovo-ekonomickým a technickým zabezpečovaním.

V konkrétnych podmienkach sídel je výrazná potreba priestorovej a časovej koordinácie investícií, ale odvetvový princíp bol v protirečení k tejto potrebe, pretože pri väčšom sústredení odvetví zlyhávala alebo investičná, alebo časová zložka. Bilančný princíp plánovania bol v rozpore s územným.

Viaceré protirečenia sa vyostrili v poslednom období pred rokom 1990. Boli to najmä potreba ochrany poľnohospodárskej pôdy a materiálno-technické možnosti stavebnej výroby a takisto potreba stavať v centrálnych územiach s danými technológiami stavebníctva. Narážali tu na seba "malé" pozemky na výstavbu a "veľké" kapacity stavebnej výroby. Významné protirečenia boli na úrovni úloh urbanizmu a územného plánovania a jeho postavenia práv a prostriedkov, ako aj organizačnej štruktúry. Zostrili sa protirečenia medzi potrebou rozvoja výrobných súl a osídlenia a prísnou ochranou poľnohospodárskej pôdy.

Architektúra a urbanizmus sa nedoceňovali ako významný nástroj kultúry, politiky a propagandy. Urbanizmus sa plne neuplatnil ako významný nástroj životného prostredia.

Investičný proces, urbanizmus a tvorba, ale aj ochrana životného prostredia sa nechápali, neplánovali a ani nerealizovali na základe systémového princípu. Plánovali sa rezortne, životné prostredie sa pohybovalo v oblasti ochrany, nevyužívala sa priestorová a územná zložka plánovania, zdôrazňoval sa iba ekonomický pól, pričom urbanistický a biologický pól nie sú menej významné.

V rámci sídel mestského typu sa vytvárali typické "sídliská" so všetkými negatívmi - slabá komplexnosť, unifikované typy a výšky, často slabé urbanistické hodnoty napriek tomu, že už na začiatku 80-tych rokov sa zaznamenal značný zlom v poža-

dovaní a príprave materiálov na kvalitatívne zmeny v tvorbe obytného prostredia, participácie obyvateľov v riešení problémov bývania a v preferovaní ekologických hľadísk ako východiskového momentu na dosiahnutie kvalitatívnych zmien v riešení prostredia.

Už v tomto období v spolupráci s prognostickým ústavom SAV sa analyzovali problémy v bývaní, vyslovil sa názor, že riešenie kvantitatívnych požiadaviek na uspokojovanie bývania bez riešenia kvalitného obytného prostredia malo za následok únik sídliskového obyvateľa do prírody a vytváranie tzv. sekundárnej urbanizácie - chatových osád pri vodných plochách a v horskom prostredí, čo značne zaťažilo až zdevastovalo prírodné prostredie.

V polovici 80-tych rokov sa vypracovali na rozličných úrovniach výskumné úlohy, ktoré sa zaoberali percepciou prostredia ako základného podnetu na jeho postupnú humanizáciu (URBION, Fakulta architektúry a iné). Tieto výskumné úlohy boli už na základe medzinárodnej spolupráce vypracúvané v multidisciplinárnych súvislostiach, kde sa zdôrazňovalo sociálne, sociologické, psychologické, ekologickej a kultúrno-spoločenské hľadisko.

Nedostatočné prostriedky, a to aj zjednodušené predstavy stavebníctva o "výrobe" bytov a navýše také formy plánovacích metód, ktoré zjednodušene a jednostranne povýšili isté ukazovatele za rozhodujúce, boli príčinou týchto vstupných podmienok.

K tomu pristupovali aj časté reorganizácie investičného procesu, rozčleňovanie práv a povinností, nedostatočné plánovacie metódy, uprednostňovanie rezortných záujmov pred celospoločenskými, úrovňou kádrov, ako aj legislatívy. Samotné územné plánovanie a urbanizmus prekonali najmenej 10 významných reorganizácií, prešli 7-mimi rezortmi, ale aj takými, ktoré v podstate mali byť podriadené územnému plánovaniu ako jeho subsystému.

Treba však pripomenúť, že urbanizačný proces v bývalom Československu mal dobre fungujúcu výskumnú základňu (URBION Bratislava, VÚVA Praha a Brno, ústavy SAV, Fakulta architektúry, ...), ktorá bola v pracovných kontaktoch previazaná s významnými ústavmi vyspelých krajín, ako aj v rôznych pracovných skupinách v rámci OSN a sama poskytovala významné výstupy aj pre prax v týchto krajinách. Nemalým úspechom bolo ocenenie "Zásad a pravidiel územného plánovania" na medzinárodnom kongrese v Sofii v roku 1985. V "Zásadách ..." boli vyjadrené základné štandardy pre rozvoj funkcií v mestách - teda aj bývania. Súčasne treba konštatovať, že po roku 1989 sa celá výskumná základňa rozpadla a doteraz sa pre urbanistický výskum nevytvorili podmienky, ktoré by nadviazali na predchádzajúce ob-

dobie. Priorita sa dostávala ekologickým hľadiskám, a to najmä ochranárskemu charakteru, avšak zanebdali sa podmienky na plnohodnotný komplexný urbanistický výskum.

2.1.1 Trendy vo vývoji osídlenia a priestorového rozmiestnenia bývania do roku 1989

Ako krajina s plánovaným hospodárstvom mala ČSSR (SSR) aj urbanizačný proces pod kontrolou natoliko, že i pri raste sídiel všetkých kategórií nemohlo vo všeobecnosti dôjsť k ich živelnému a nekordinovanému rastu.

Tento proces bol usmerňovaný v intenciách národných koncepcíí urbanizácie, ktoré vymedzili urbanizačné priestory Slovenska. Podľa tejto koncepcie bola ekonomickými nástrojmi usmerňovaná najmä bytová výstavba so základnou občianskou vybavenosťou a jej podmieňujúcej investície a tým usmerňovaná aj dynamika rastu miest a obcí a štruktúra osídlenia (velkosť a význam sídiel). Výsledky tohto procesu možno charakterizovať takto:

Sída miestneho významu (SMV) zaznamenali v priemere stabilizáciu alebo mierny rast, dominantne sa posilnil len rast sídiel obvodného významu (SOV). Nakolko SOV reprezentovali takmer všetky mestá v SR, znamenalo to centralizovanie urbanizácie do mestských sídiel.

V dosahu veľkých centier osídlenia funkcia SMV bola v mnohých prípadoch zoslabená až negovaná. Uvedený vplyv veľkých centier (SOV) poznamenal aj vývoj počtu obyvateľov v sídlach zaradených do urbanizačných priestorov.

Sída obvodného významu boli približne rovnomerne rozložené v území a ich spádové obvody pokrývali celé územie Slovenska. Nezaznamenali však rovnomerný hospodársky rozvoj.

Trendy vývoja osídlenia ovplyvnila i prebiehajúca koncentrácia priemyslu a poľnohospodárskej výroby, ktorú sprevádzala výstavba súvisiacich sídlisk pre stabilizáciu pracovných súd. V nestrediskových sídlach, ktoré sa nachádzali mimo urbanizačných priestorov SOV, nebola možnosť budovať bytovú výstavbu s akýmkolvek štátnym príspevkom s výnimkou pre určité profesie trvalo miestne viazané (poľnohospodárska a lesná pravovýroba, energetika a pod.).

Koncepcia rozvoja oblastí a identifikácia priestorových štruktúr, rozvojových urbanizačných osí (hlavných a vedľajších) bola formulovaná v národnej úrovni a rozpracovaná do regionálnej úrovne, avšak bez priemetu do rezortných koncepcíí a väzieb na investičné prostriedky, ako aj priemetu do inštitucionálnej a riadiacej štruktúry okresov.

Rozvoj bývania bezprostredne ovplyvňoval typ urbanizácie. V celom bloku bývalých socialistických štátov bola nízka suburbanizácia aglomeračných území, čo vyplývalo z riadenej lokalizácie bytovej výstavby do okrajových sídlisk v jadrových mestách, do istej miery zdôvodnenej menšou veľkosťou jadrových miest. Lokalizáciou bytovej výstavby sa teda zvolil a usmerňoval určitý model rozvoja osídlenia.

Charakteristiky fondu vykazujú dnes ešte výraznú deliacu čiaru medzi mestským a vidieckym typom. Na Slovensku možno považovať za prínos pre rozvoj priestorovo homogénejších štruktúr osídle-

nia vyššiu hustotu zaľudnenia vidieckych obcí a mladší bytový fond.

Podľa údajov z cenzu 1991 bolo na Slovensku spolu 2821 obcí, v ktorých žilo 5274,3 tis. obyvateľov.

Štruktúra obcí podľa veľkostných skupín a počet obyvateľov žijúcich v týchto veľkostných skupinách bol takýto:

Veľkostná skupina	Počet obcí	Podiel obcí v skupine v %	Bývajúce obyvateľstvo	Podiel obyv. v %
- 1 999	2462	87,3	1620,9	30,7
2 000 - 4 999	237	8,4	695,9	13,2
5 000 - 9 999	50	1,8	346,2	6,6
10 000 - 49 999	61	2,1	1293,9	24,5
50 000 - 99 999	9	0,3	640,0	12,1
100 000 a viac	2	0,1	677,4	12,9

Charakteristickým rysom súdnej štruktúry Slovenska je vysoká prevaha sídiel do 5000 obyvateľov.

V obciach vo veľkostných skupinách do 5 000 oby-

vateľov žije 43,9 % všetkých obyvateľov. V ďalších 72 sídlach s veľkosťou nad 10 000 obyvateľov žije spolu takmer polovica obyvateľov Slovenska.

Vývoj rozmiestnenia mestského a vidieckeho obyvateľstva

		Počet obyvateľov			
		1970 ^{x/}	1980 ^{x/}	1991 ^{x/}	1994
SR		4537,3	4991,2	5274,3	5356,2
Z toho:	abs.	1878,5	2594,2	2997,4	3054,4
	%	41,4	52,0	56,8	57,0
- mestské sídla	abs.	2658,8	2397,0	2277,0	2301,8
	%	58,6	48,0	43,2	43,0
- vidiecke sídla	abs.				
	%				

Pozn.: Za mestské sídla sa považujú všetky sídla s mestským štatútom.

	Priemerný ročný prírastok (úbytok) v tis. obyv.	
	1970-1991	1991-1994
SR	33,5	20,5
Z toho:		
- mestské sídla	50,8	14,3
- vidiecke sídla	-17,3	6,2

Štruktúra mestských sídiel podľa veľkosti

	Počet obyvateľov		
	1970 ^{x/}	1991 ^{x/}	1994
- 10 000	584,5	386,1	390,4
10 001 - 50 000	835,6	1293,9	1324,9
50 001 - 100 000	-	640,0	648,4
100 001 a viac	450,4	677,4	690,7
Spolu	1878,5	2997,4	3054,4

^{x/} Podľa územnej štruktúry v r. 1970, 1980, 1991 pri sčítaní ľudí, domov a bytov.

V miere urbanizácie, vyjadrenej zastúpením obyvateľov žijúcich v mestách, patrí Slovenská republika ku krajinám so stredným stupňom urbanizácie. Miera urbanizácie je výsledkom procesu riadenia urbanizácie (1970-1990), ktorá preferovala koncentráciu obyvateľstva, bytovej výstavby, hospodárskych aktivít a technickej a sociálnej infraštruktúry do vybranej siete mestských sídiel, ale aj rozsiahlych územnosprávnych zmien, ktoré prebiehali v súvislosti s administratívnym pričleňovaním vidieckych sídiel k sídlam mestského typu.

Súčasťou charakteristiky sídelného systému okrem štruktúry obcí je aj vytvorený systém sídelných centier rôzneho významu, t.j. centier s rôznou štruktúrou služieb.

Špecifickom procesu vývoja a tvorby centier na Slovensku bolo, že sa uskutočnil až v 2. polovici stočasia, čo znamená značný posun oproti najvyspelejším krajinám Európy, ako aj skutočnosť, že sa tento proces uskutočnil v skrátenom období a v prostredí centrálneho direktívneho plánovania. Uvedené skutočnosti majú svoj adekvátny a často problematický odraz v kvalite formovania vnútornej štruktúry sídelných centier a v dosahu na kvalitu životného prostredia sídiel.

Pri zhodnotení stavu osídlenia a bývania z hľadiska skúseností z realizácie Akčného plánu Konferencie HABITAT I možno zhrnúť, že základné ciele boli v plánovitom riadení rozvoja bývania do roku 1989 zohľadnené, i keď sa ich v praxi darilo plniť iba čiastočne.

2.1.2 Trendy vo vývoji osídlenia a priestorového rozmiestnenia bývania po roku 1990

Po roku 1990 sa v sídelnej sieti zaznamenal nárast počtu sídiel ako reakcia na administratívne pričleňovanie obcí v minulom období. Týmto procesom došlo v priebehu rokov 1991-1994 k nárastu o cca 30 sídiel najmenších veľkostných kategórií.

Urbanizačný vývoj posledného obdobia je v podstatnej miere determinovaný celkovou nepriaznivou

sociálno-ekonomickej situáciou a nedostatkom zdrojov s prejavmi výrazného obmedzenia až zastavenia bytovej výstavby v mestách a absencie trhu s bytmi. V procese reštrukturalizácie ekonomiky došlo k celoplošným úbytkom pracovných príležitostí a jednostranne deformovaným trhom práce s nízkym podielom ponuky pracovných príležitostí, pretrvávajúcim nedostatkom finančných zdrojov pre ekologické stavby a aplikáciu nastolených trendov využívania prírodných zdrojov (bezodpadové technológie, alternatívne zdroje energie a pod.).

Urbanizačný proces charakterizujú tieto vývojové tendencie:

- spomalenie rastu počtu obyvateľstva v dôsledku znižovania prirodzených prírastkov,
- existujúce disproporcie v biologickej štruktúre obyvateľstva a v intenzite rastu jednotlivých regiónov,
- výrazné spomalenie dynamiky rastu obyvateľstva mestských sídiel, v ktorých sa mení váha rastových faktorov v prospech rastu z prirodzených prírastkov (predtým ľahko rastu bolo z migrácie),
- bytový fond realizovaný v období prudkého rastu počtu obyvateľov (do 80-tych rokov) a lokalizovaný často v rozpore so zdrojmi a potrebami pracovných súl. Preto budú migračné presuny v najbližších rokoch usmernené jestvujúcim bytovým fondom,
- oživenie záujmu o bývanie v sídlach v zázemí miest, čo môže znamenať zvýšenie dynamiky pohybu do centier mestských aglomerácií, resp. nárast počtu obyvateľstva v časti vidieckeho osídlenia v okolí miest,
- pokračujúci záujem o bývanie v centrach s úspešným priebehom reštrukturalizácie ich hospodárskej základne,
- v rámci mestských sídiel dochádza k diferenciácii sídiel na sídla s rastúcim a stagnujúcim až klesajúcim počtom obyvateľov,
- dochádza k územno-technickým limitom konkrétnych území a priestorov,

- nová hodnotová orientácia obyvateľstva, a to uprednostňovanie kvality životného prostredia, identity prostredia, sociokultúrneho zázemia a faktorov bezpečnosti života v sídlach.

Jedným z rozhodujúcich ukazovateľov kvality urbanizačného procesu a rozvoja osídlenia je nájdenie optimálnej miery sústredenia obyvateľstva a hospodárskych aktivít v území na jednej strane a dekoncentračné tendencie na druhej strane pri zachovaní podmienok trvalo udržateľného rozvoja. Význam tohto problému je v SR znásobený špecifickými podmienkami štruktúry priemyslu, pracovných síl a súčasnej siete..

V "Koncepcii územného rozvoja Slovenska" sa zhodnotili jednotlivé sídla predovšetkým z hľadiska plnenia ich funkcií ako obslužných terciárnych centier, ďalej ako pracoviskové centrá a použil sa tiež syntetický ukazovateľ veľkosti centier. V intenciách uvedeného hodnotenia možno charakterizovať v SR ako centrá nadregionálneho významu mestá Bratislava, Košice, Trnava, Nitra, Žilina, Banská Bystrica a Prešov.

Klíma, tvárnosť krajiny a všeobecne kvality životného prostredia zohrávali vynútene sekundárnu úlohu. Teraz sa stávajú postupne rozhodujúcimi faktormi vo výbere lokalizácie bývania a tým aj rozširovania sídiel v záujmoch predovšetkým produktívnej zložky obyvateľstva. Tento proces je v každej krajinе v inej vývojovej fáze, ale nesporne ovplyvní budúnosť európskych miest.

Zvládnutie zákonitostí koncentrácie či dekoncentrácie obyvateľstva a procesu suburbanizácie má prioritný význam a v posledných desaťročiach bol rozvoj väčších európskych miest predmetom mnohostranného výskumu. Výsledky urbanistických štúdií sa zhodujú v zdôrazňovaní procesu suburbanizácie okolo väčších miest - obyvatelia opúšťajú centrá aglomerácií a smerujú do predmestí a neskôr do pásma ďalších, pôvodne vidieckych sídiel. V prípade, kde tento proces nebol ovplyvňovaný, dochádza až k úbytku obyvateľstva celej aglomerácie, rozdeleniu a rozptylu pôvodných komunit. Vrstvy obyvateľstva s vyššou životnou úrovňou hľadajú bývanie v značných vzdialenosťach od centra, kam za nimi smerujú aj obchodné a výrobné organizácie, čím redukujú svoje problémy s rozvojovými plochami a prípadne so starostlivosťou o bývanie a dopravou do zamestnania. Tak sa decentralizačné tendencie rozširujú z obyvateľstva na pracovné príležitosti. V centrálach miest ostáva menej mobilné a menej kvalifikované obyvateľstvo. V bytovej výstavbe sa tento trend odráža vo zvýšení podielu súkromných stavebníkov, menej uniformite obydlí a zvyšovaní komfortu bývania. Pro-

gram oživenia centier možno prinesie zmenu v migračných prúdoch vnútri aglomerácií. Súhrne možno povedať, že nadchádzajúce obdobie, v ktorom kvalita životného prostredia bude určujúca pre výhľady ekonomickejho rozvoja v regiónoch.

Rozptylové tendencie bývania i pracovísk majú však svoje obmedzenia. Okrem vhodného životného prostredia majú rezidenti i podniky požiadavky na dobré spojenie s nadradenou dopravnou sieťou, s vyššou občianskou vybavenosťou atď. Väčšina z týchto požiadaviek môže byť splnená len v priestore mestského osídlenia. Výsledky doterajšieho výskumu potvrdzujú, že ekonomický rozvoj Európy je nemysliteľný bez velkých miest, bývanie v prílišnej vzdialnosti od mesta ohrozuje kultúrne a výchovné komponenty potrieb súčasného človeka, zatiaľ čo bývanie v príliš veľkých kompaktných mestách nemôže splniť ostatné požiadavky. Pri súčasnom rozptyle bývania a práce do širokého priestoru okolo mestských aglomerácií je potrebné vziať do úvahy vyššiu hybnosť obyvateľstva. Intenzita všetkých druhov spojov viacnásobne vzrástla. Interakcia s pôvodným centrom bude v tomto širšom priestore pokračovať, hoci na väčšie vzdialenosťi.

Rozvoj vzťahu bývania a osídlenia má v podmienkach Slovenska špecifickú podobu, zodpovedajúcu nižšej urbanizácii. Typy sídiel možno hodnotiť takto:

- najväčšie mestá Bratislava a Košice prekonali začiatocné etapy rýchleho rastu obyvateľstva a nachádzajú sa v strednej etape už s menej výraznými prírastkami. To znižuje potrebu bytovej výstavby z dôvodu imigrácie, požiadavka na ňu však rastie v dôsledku veľkého rozsahu neuspokojených potrieb súčasného obyvateľstva. Po dosiahnutí určitého prahu sa veľkosť takýchto metropol ustaľuje,
- na Slovensku si osobitnú pozornosť z hľadiska rozvoja bývania vyžaduje súbor centier, prirodzených stredísk prilahlých regiónov. V súčasnosti sú nedostatočne rozvinuté. Na zvládnutie svojich funkcií v priestore musia dosiahnuť približne 100 tis. obyvateľov. V nových ekonomických podmienkach je otoreným problémom, či nedôjde k takej redukcii reálnych príjmov mestského obyvateľstva, že sa migrácia do väčších miest stane neatraktívna,
- je potrebné súčasne rozvíjať aj bývanie v menších mestách a na vidieku. Degradácia kultúrnych a sociálno-ekonomickejch charakteristik tohto typu osídlenia vedie k akcelerácii pohybu do väčších miest.

Pri hodnotení smerov rozvoja v časovom období do roku 2000 je však dôležité aj obdobie po roku 1992. V dôsledku transformačného procesu sa bytová výstavba prakticky zastavila. Jej oživenie je reál-

ne možné očakávať - pri zohľadnení nábehovej doby - v roku 1998. Do tohto obdobia vstúpi súčasne ponuka bytov ako výsledok legislatívnych procesov privatizácie bytového fondu. Situáciu môže zlepšiť predpokladané zvýšenie ceny práce a dostupnosť individuálnej dopravy, čo umožní rekonštruovať a využívať existujúce rezervy vidieckeho bytového fondu.

Naopak, podľa prijatej politiky bývania, výstavbu negatívne ovplyvní rozpad stavebných štruktúr, projekcie a výskumu i neúmerný nárast cien v investičnej výstavbe. Treba upozorniť na požiadavky silných populačných ročníkov zo 70-tych a 80-tych rokov. Situáciu sa pravdepodobne podarí stabilizovať až okolo roku 2010.

2.1.3 Urbanizačný proces a nástroje riadenia územného rozvoja

Právna úprava územného plánovania do roku 1989 vychádzala rovnako ako celé zákonodarstvo minulého režimu z centrálno-direktívnej hospodárskej konцепcie, v ktorej aktivita a iniciatíva jednotlivých subjektov bola podstatným spôsobom predurčená a radikálne obmedzená. Vychádzala teda z koncepcie uprednostňujúcej zákonodarcov zámer opierajúci sa o názor odborníkov pred vnútorným poriadkom opierajúcim sa o účasť širšieho spoločenstva.

Postupy v oblasti územného plánovania a sídelného rozvoja sa legislatívne opierali o zákon č. 50/76 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) a schválenú strediskovú sústavu osídlenia. Metodicky a obsahovo viac-menej správne formulované všeobecné ciele v spomínanom zákone však neboli splnené aj pre formálny prístup a meravosť.

Územné plánovanie sa tak ako ostatné oblasti nevyhlo metódam uplatňovaným všeobecne v riadení spoločensko-hospodárskych procesov.

Pri lokalizácii funkcií neboli rešpektované v dosťatočnej miere špecifika a rozdielne podmienky jednotlivých oblastí. Svoju úlohu zohrala aj prílišná centralizácia finančných zdrojov.

I keď zákon č. 50/76 Zb. o územnom plánovaní počíta so súbehom pôsobnosti zákona o národnohospodárskom plánovaní a zákona o územnom plánovaní, prax ukázala, že to bola teória, ktorá sa nevzila a že k súbehu činností oboch druhov plánovania nedoslo.

Národnohospodárske plánovanie neobsiahlo priestorový aspekt územného plánovania, a teda nedochádzalo logicky k synergickým efektom. V územnom plánovaní sa zase plánovalo bez väzieb na finančné prostriedky v reálnom čase.

Chápanie územného plánovania bolo zúžené len na počin investičného procesu. Už vtedy platný zákon č. 50/76 Zb. však odporúčal používať územné plánovanie aj pre neinvestičný proces, táto možnosť sa však v praxi dostatočne nevyužívala.

V duchu interpretácie spomínaného zákona sa zásadný dôraz kládol na fázy návrhu riešenia územných plánov. Návrh bol formálne prerokovaný s orgánmi verejnej správy, správcami sietí a verejnou. Negatívom bola skutočnosť, že účastníci prerokúvania nedokázali formulovať svoje budúce výhľadové potreby. Negatívom bol i zúžený okruh zúčastnených subjektov oprávnených zúčastiť sa na tvorbe konceptí.

Medzi najzávažnejšie nedostatky tohto systému tvorby urbanistických koncepcíí, ktoré sa podpísali pod realizačné výsledky v oblasti riadenej urbanizácie, patrili predovšetkým:

- procedurálna zložitosť tvorby koncepcíí,
- nepreviazanosť koncepcíí na reálne ekonomicke podmienky, čo znamenalo v praxi realizáciu len fragmentov pôvodne dokonale premyslených celkov,
- proklamatívnosť orientácie plánovacieho systému na zabezpečenie oblastnej proporcionality národnohospodárskeho komplexu, v praxi prevládajúci rezortný prístup ako dominantný, realizujúci sa parciálnej lokalizáciou jednotlivých celkov direktívny spôsobom.

V súvislosti so zmenou politických podmienok, územného usporiadania a rozvoja v strednej Európe sa principiálne zmenili aj vnútorné podmienky ovplyvňujúce územný rozvoj Slovenska. V takomto prostredí rýchlej a ďalekosiahlej premeny medzinárodných vzťahov vyplynuli pre územné plánovanie a územný rozvoj implikácie z hľadiska vnímania územia a prostredia.

Tie sa prejavujú predovšetkým v chápaní územia a prostredia ako ekonomických kategórií so zreteľným politickým kontextom, čo vplýva na rozhodovanie o možných spôsoboch jeho využitia.

Problém hľadania podstaty koordinácie územného rozvoja a jeho foriem pokračuje po roku 1989 aj v legislatívnej rovine a v rovine indikovania jeho strategicko-ekonomickejho partnera (inštitúcie).

Riešenie tohto problému bolo realizované rozličnými scenármami od vytvorenia prierezových orgánov na rôznych úrovniach a zase ich likvidácie, zmenami v legislatíve (novela zákona č. 50/76 Zb. a vykonávacích vyhlášok).

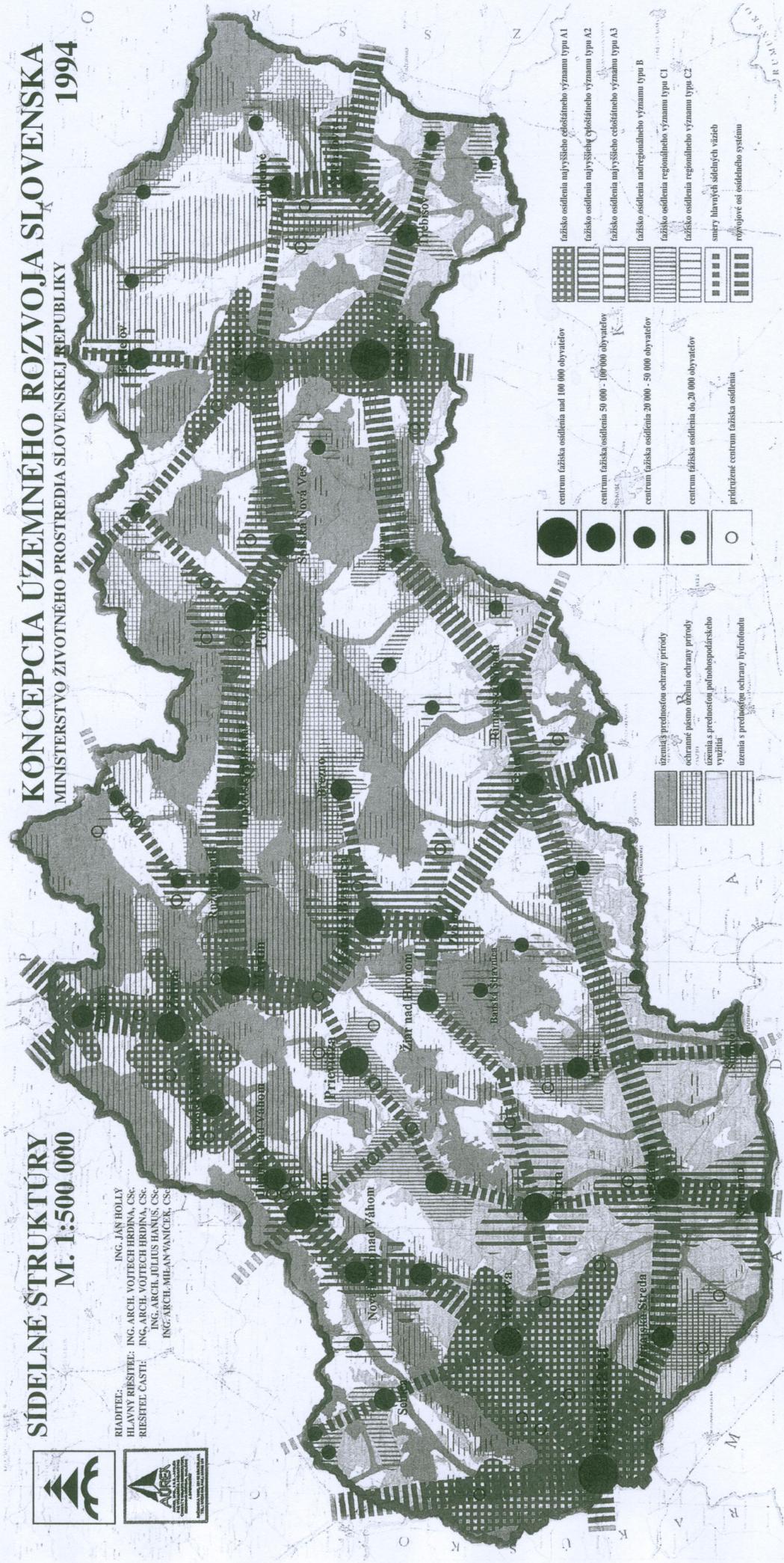
Zásadnou zmenu v prístupe k problému tvorby nových nástrojov riadenia urbanizácie je (oprati uplynulej praxi) presunutie ťažiska na analyzova-

SÍDELNÉ ŠTRUKTÚRY M. 1:500 000

STRUKTÚRY
M. 1:500 000

ADITEL:
LAVNY RIESTELEN: ING. ARCHI. VOJTECH HRDINA, CSC.
LESITEL CASTI: ING. ARCH. VOJTECH HRDINA, CSC.
ING. ARCH. JULIAH HANUS, CSC.
ING. ARCH. MILAN VANICER, CSC.

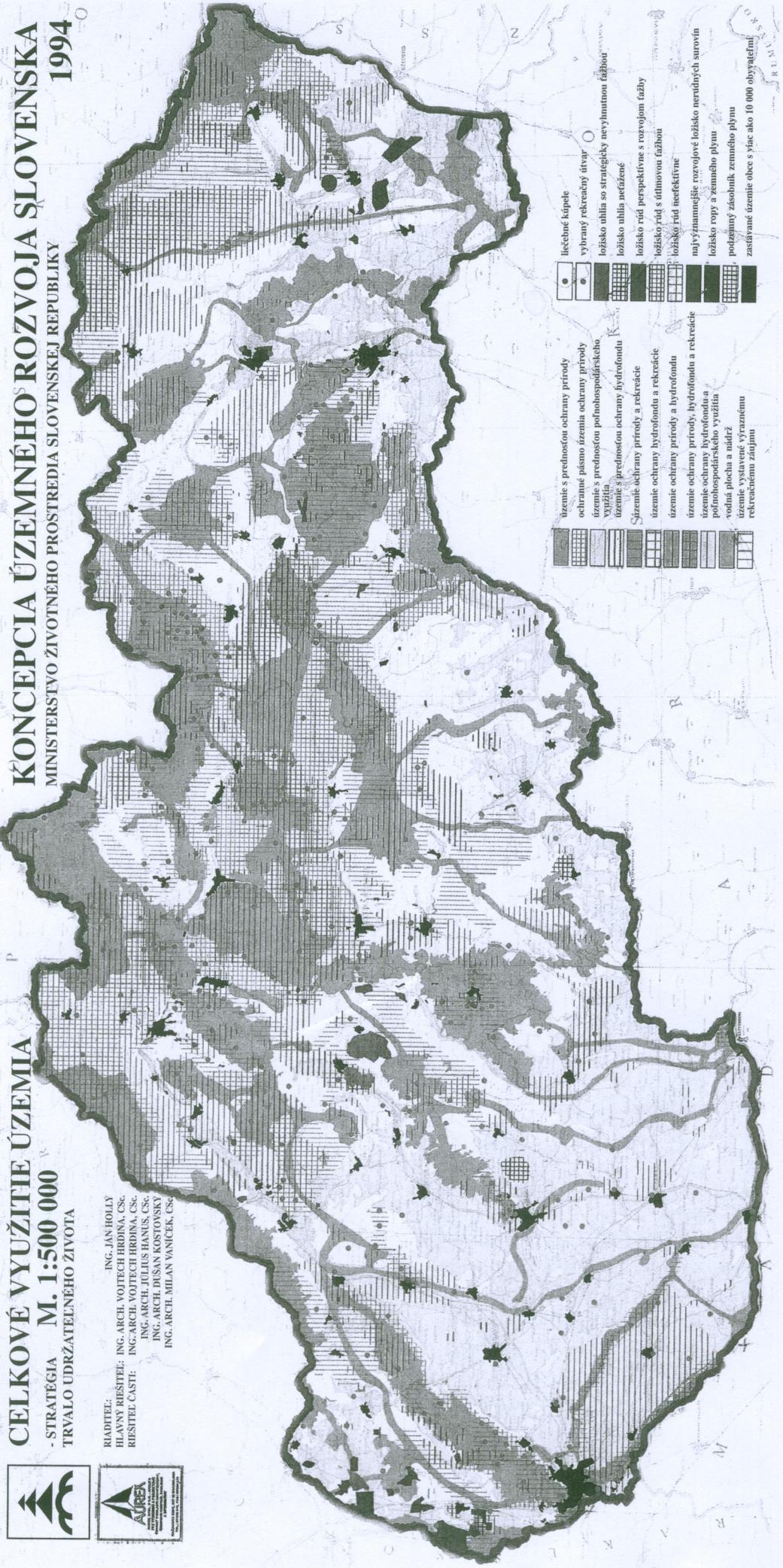
KONCEPCIA ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA
MINISTERSTVO ŽIVOTNEHO PROSTRENDIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY
1994

CELKOVÉ VYUŽITIE ÚZEMIA
 - STRATEGIA
 M. 1:500 000
 TRVALO UDRŽATELNEHO ŽIVOTA

RIADITEĽ:
 HLAVNÝ RIEŠITEĽ: ING. ARCH. VOJTECH HRDINA, CSc.
 RIEŠITEĽ CÄSTI: ING. ARCH. VOJTECH HRDINA, CSc.
 ING. ARCH. JULIUS HANUS, CSc.
 ING. ARCH. DUŠAN KOSTOVSKÝ
 ING. ARCH. MILAN VANICKÝ, CSc.

KONCEPCIA ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA
 MINISTERSTVO ŽIVOTNEHO PROSTREDI SLOVENSKEJ REPUBLIKY
 1994

nie, špecifikáciu problémov a následné definovanie postupnosti zložitého procesu krokov.

Nástrojom vlády na usmerňovanie územného rozvoja Slovenska na národnej úrovni bol okrem spomínamej strediskovej sústavy Projekt urbanizácie SSR (PUSSR) z roku 1976 a jeho aktualizácie, v ktorom boli premietnuté princípy strediskovej sústavy. PUSSR definoval priority sídelného rozvoja na národnej úrovni. Pôvodná koncepcia z roku 1976 znamenala podporu rozvoja najkoncentrovanejších území, v ktorých sa mali realizovať dlhodobé investičné zámery. Posledné aktualizácie však už počítali s koncentrovanou decentralizáciou ako modelom vývoja Slovenska.

V následných aktualizáciách predovšetkým ku koncu 80-tych rokov boli prehodnotené názory na urbanizáciu Slovenska. Dôvody zmeny prístupov vychádzali:

- z pozície akceptovania územno-technických limitov a na úrovni celoštátnej a krajskej,
- späťne z pozície tvorby sídelných komplexov a ich prahových situácií.

Makroriešenia na úrovni národných urbanizácií dávali vstupy pre riešenia konkrétnych územnoplánovacích dokumentácií regionálnych štruktúr a sídelných útvarov. Na lokálnej úrovni bol územný rozvoj sídiel usmerňovaný prostredníctvom územnoplánovacej dokumentácie - územné plány sídiel, ktoré boli zabezpečované štátnymi orgánmi územného plánovania na krajskej a okresnej úrovni.

Základnú legislatívnu normu pre územné plánovanie a stavebný poriadok tvoril Zákon o územnom plánovaní a stavebnom poriadku č. 50/1976 Zb. (stavebný zákon) a jeho vykonávacie vyhlášky až do roku 1990. Novelizácia stavebného zákona a jeho vykonávacích vyhlášok v rokoch 1990, 1992 a 1995 sa týkala:

- všeobecných technických požiadaviek na výstavbu,
- územnoplánovacích podkladov a územných plánov,
- podrobnejšej úpravy stavebného konania a stavebného poriadku.

Odstránili sa ustanovenia, ktoré v nových spoločenských podmienkach stratili svoje opodstatnenie. Posilnili sa predovšetkým vlastnícke práva, demokratické princípy územného plánovania a jeho zameranie na regulačnú funkciu v podmienkach trhovej ekonomiky, ale najmä ochrana životného prostredia. Novelizácia definovala aj stanovenie limitov funkčného a priestorového usporiadania územia.

Ďalší vývoj si vyžiada prijatie nového zákona o územnom plánovaní, ktorý je v štádiu prípravy.

V intenciách spomínamej novely a príprav nového stavebného zákona sa v priebehu rokov 1990-1995

spracovali viaceré dokumenty strategického charakteru - Koncepcia územného rozvoja Slovenska i Stratégia priestorového rozvoja a usporiadania Slovenska.

Východiskovou tézou spracovanej Koncepcie územného rozvoja Slovenska je idea posunúť územné plánovanie do polohy integrovaného plánovania podľa európskych myšlienkových prúdov.

Zásady na realizáciu Koncepcie územného rozvoja Slovenska (KURS), spracované v roku 1994, schválila vláda SR. KURS je základným územnoplánovacím nástrojom na usmerňovanie a koordinovanie aktivít, ktorých realizácia a prevádzka majú vplyv na ochranu a tvorbu sídelného prostredia Slovenskej republiky. KURS je aj koordinačným podkladom na prípravu územných plánov na úrovni jednotlivých regiónov pre celé územie Slovenska.

KURS predstavuje rozpracovanie postulátov Ústavy SR v znení územnoplánovacej časti stavebného zákona.

V duchu požiadaviek trvalo udržateľného rozvoja predstavuje v súlade s potrebami praxe permanentne aktualizovaný dokument, z ktorého vychádza výkon politiky územného rozvoja na makroúrovni.

Ako nástroj územného plánovania zabezpečuje:

- hodnotenie územia a sídelnej štruktúry Slovenska na úrovni celoslovenskej makrokoncepcie z hľadiska existujúcich predpokladov zabezpečujúcich dlhodobý a rentabilný rozvoj,
- formuluje a odporúča nové možnosti rozvoja územia a sídelného systému SR v intenciach zásady rovnocenného rozdelenia rastových faktorov pri akceptovaní ochrany a tvorby životného prostredia.

Úlohu KURS treba vidieť najmä v možnosti vytvoriť ucelene formulovaný názor na tvorbu sídelného prostredia v kontexte a koordinácii s odvetvovými politikami na makroúrovni.

Pozitíva dosiahnuté v období po roku 1990 možno zhrnúť takto:

- Zvýšila sa úroveň urbanistických riešení, posilnil sa význam ich pôsobenia v spoločnosti a v ekomike.
- Uplatnili sa koncepcie prestavby osídlenia, zlepšil sa proces regulovanej urbanizácie, organizačne a legislatívne sa fixovali jeho dôležité zámery.
- Na úseku urbanistických prognóz sa rozšírila priestorová miera ich pôsobenia a ďalej sa posúva ich časový horizont.
- Riadenie, veda, výskum, projekcia a realizácia sa čoraz viac prelínajú a prestupujú.
- Začínajú sa prebudovať centrálné a historické miesta sídiel.
- Priestorové riešenia opúšťajú funkcionalistické princípy, funkcie sa začínajú integrovať.

- Zvyšuje sa význam ekologického plánovania a miera jeho účasti v urbanistickej tvorbe.
- Výchova a vzdelávanie v odbore urbanizmu a priestorového plánovania majú dobré podmienky.
- Organizácia (nové ministerstvo, útvary životného prostredia a ich postavenie, právomoci).
- Chápanie územného plánovania ako územného rozvoja.
- Nové požiadavky na obsah územnoplánovacej dokumentácie a príprava jej novelizácie.
- Príprava nového zákona o územnom plánovaní.

Zmenili sa nateraz aj vstupné podmienky na územné plánovanie:

- obmedzenie investičného procesu,
- potreba reštrukturalizácie výroby,
- privatizácia a reštitúcia,
- ochrana súkromného vlastníctva,
- výrazná decentralizácia rozhodovacieho procesu.

K najvýznamnejším zmenám v hodnotovom systéme došlo však v spojení územného plánovania a

urbanizmu s ekológiou. Nateraz je to najmä organizačne plné uplatnenie tohto logického zväzku a jeho praktické pozitívne výsledky sa ešte očakávajú.

2.2 Hodnotenie bytovej výstavby a rozvoja sídiel

Demografický vývoj SR sa doposiaľ vyznačoval relatívne veľkým prírastkom obyvateľov, znižovaním priemernej veľkosti domácností a značnou mobilitou obyvateľstva. Tieto podmienky výrazne ovplyvnili vývoj bytového fondu. Napriek pomerne veľkej intenzite bytovej výstavby najmä v 70-tych rokoch ostáva kvantitatívny problém bývania stále dominantný. Rozmiestňovanie bytovej výstavby nerešpektovalo demografický vývoj s tendenciou až neuveriteľného prehlbovania rozdielov v poslednom desaťročí. Vývoj prírastkov obyvateľstva, bytovej výstavby a ich vzájomnej relácie prebiehal od roku 1971 podľa údajov zo sčítaní ľudu v ČR a SR takto:

Obdobie	ČR		SR		
	1971-1980	1981-1990	1971-1980	1981-1990	1991-1994
Počet dokončených bytov v tis.	797	556	442	337	58
Prírastok obyvateľov v tis. (stredný stav)	484	60	425	281	64
Dokončené byty na prírastok 100 obyvateľov	165	927	104	120	91

Zdroj: Štatistický úrad SR

Po roku 1980 hodnota ukazovateľa "dokončené byty na prírastok obyvateľstva" vzrástala. Pri celkove zníženom objeme bytovej výstavby to bolo však len v dôsledku nižších prírastkov obyvateľstva.

Na bytovej výstavbe v ČR sa vyššou mierou než na Slovensku podieľala hromadná výstavba, v dôsledku čoho v roku 1991 tvorili v ČR rodinné domy len 41,3 % z celkového bytového fondu, kým v SR to bolo 50,2 %.

	1993	1994	1995
Byty dokončené v SR	14024	6709	6157
Z toho v individuálnej výstavbe	8205	3597	-

Nedostatky v distribúcii bytovej výstavby sa prejavovali aj v rámci okresov SR: v niektorých okresoch sa umiestnil plánované väčší objem bytovej výstavby napriek ich relatívne priaznivému východiskovému stavu, v iných, slabšie vybavených, bola výstavba poddimenzovaná (najmä v okresoch Dolný Kubín, Bardejov, Poprad, Prešov a Stará Ľubovňa). Nízky relatívny prírastok bytov v metropolách Bratislava a Košice bol do istej miery kompenzovaný v okresoch v ich zázemí, najmä v prípade Košíc.

Výrazné zlepšenie úrovne bývania sa dosiahlo

relatívne vysokým počtom dokončených bytov v okresoch Komárno, Levice a Nové Zámky pri súčasnom úbytku obyvateľstva v týchto okresoch. Vysoké prírastky bytov boli aj v okresoch Lučenec a Rimavská Sobota pri takmer stagnujúcom obyvateľstve. Veľmi priaznivú reláciu medzi vývojom obyvateľstva a bytovej výstavby dosiahli predovšetkým južné okresy Slovenska s výrazným zastúpením výstavby rodinných domov. Okrem nich dosiahli priaznivé výsledky okresy, kde mala rozhodujúci vplyv riadená koncentrácia osídlenia s následným vysokým sústre-

dením hromadnej bytovej výstavby do pomerne úzkeho súboru najvýznamnejších miest Slovenska.

Mestá vždy boli a zrejmé aj budú nositeľmi dynamického a efektívneho rozvoja celej ekonomiky, kultúry a schopnosti rýchlej adaptácie na nové tendencie spoločenského rozvoja. V ich rámci sa vyvíja a neustále dynamizuje tlak na inovačné zmeny, predovšetkým v tých mestách, ktoré patria hierarchicky a veľkostne do vyšších kategórií. Dosiela sa v SR do sídiel, ktorým bola priradená funkcia obvodného významu, presúval nielen počet obyvateľov na úrovni celého objemu prirodzených prírastkov obyvateľstva Slovenska, ale i veľké počty obyvateľov najmä z nestrediskových obcí, čo výrazne ovplyvnilo priestorové rozloženie bývania a viedlo k nedostatočnému využitiu existujúceho bytového fondu.

V uplynulom období výraznej koncentrácie obyvateľstva do miest sa rozvíjalo predovšetkým 18 ľažiskových hospodársko-sídelných centier Slovenska: Bratislava, Košice, Nitra, Prešov, Banská Bystrica, Žilina, Trnava, Martin, Trenčín, Prievidza, Poprad, Nové Zámky, Zvolen, Michalovce, Humenné, Topoľčany, Liptovský Mikuláš a Lučenec. V období 1980-1991 sa do týchto miest sústredilo až 77 % z celého objemu prírastku obyvateľov SR. V rovnakom období sa v týchto centrach postavilo 40 % z celej bytovej výstavby na Slovensku. Napriek tomuto sústredeniu, najmä hromadnej výstavby, takmer v každom z týchto centier sú nedostatočné prírastky bytov, čo je odrazom celkove nízkej a v poslednom období rapídne klesajúcej intenzity bytovej výstavby.

Koncentrácia základných funkčných zložiek osídlenia aj bývania do veľkých centier naráža na čoraz väčšie bariéry. Možnosti uspokojiť požiadavky na záber nových plôch sú značne limitované. Ďalší rozvoj bývania sa bude musieť orientovať aj na diferencované využívanie vidieckych sídiel v okolí väčších miest a v sídelných aglomeráciách. Je zrejmé, že nemôžno paušálne nazerať na všetky vidiecke sídla bez ohľadu na lokalitu, kde sa nachádzajú. Hoci je trend poklesu, prípadne stagnácie vidieckeho osídlenia doložený migráciou v posledných obdobiach, zároveň je na Slovensku málo sídiel, ktoré by v určitom zmysle nepatrili do vyšších sídelných celkov. V skutočnosti sa dosť živelne realizuje prestavba sídelnej časti siete na nový typ charakteristický tým, že nižšia sídelná jednotka bude stavebným článkom vyššieho celku, dopravne dobre previazaným s centrami vybavenosti. Ďalší rozvoj týchto "odľahčených" (ne-kompaktných) štruktúr bude vytvárať podmienky na dosahovanie vyšej miery nepriamej urbanizácie a synchrónne aj vyrovnávanie spôsobu života na celom území. Tieto trendy vo vývoji osídlenia budú

určujúce pre priestorovú koncepciu bývania, ktorá bude počítať aj s efektívnejším využitím existujúceho bytového fondu na vidieku, ktorý tvoria takmer úplne rodinné domy. Vidiecke osídlenie ako celok malo emigračný a stagnačný charakter.

V 80-tych rokoch sa analyzovalo využitie bytového fondu a úroveň bývania v zázemí miest metódou koncentrických zón, ktoré tvorili urbanizačné priestory a širšie spádové obvody okresných miest. Tie sa najväčšou mierou podielali na dodávateľskej bytovej výstavbe v predchádzajúcom období. V ich zázemí sa predpokladali najvýznamnejšie rezervy bývania. Urbanizačný priestor predstavuje bezprostredné koncentrické zázemie mesta, kym celý spádový obvod zahŕňa aj okrajové zóny vplyvu mesta. V tejto etape sa ešte nezvažoval vzájomný vplyv blízko položených centier ani vplyv ich zaradenia do priestorových sídelných štruktúr. Osobitné zameranie na emigračné obce týchto priestorov vyplývalo z vytýčeného cieľa odkrývania rezerv v bytovom fonde. Analyzoval sa plošný štandard bytov, krytie domácností bytmi, zaľudnenosť a veková skladba bytového fondu a tiež rozmiestnenie obcas obývaných bytov, slúžiacich prevažne na rekreáciu.

Platili tieto závery:

- v urbanizačných i spádových priestoroch tvorili obce s poklesom obyvateľstva min. 90 % všetkých obcí, čo svedčí o značnom "vysávaní" priestoru centrálnym mestom,
- bytový fond bol mladý. V obciach situovaných v urbanizačných priestoroch byty postavené po roku 1945 predstavovali min. 60 % z celkového bytového fondu,
- zaľudnenosť bytov, vyjadrená obložnosťou a počtom bytov na 100 cenzových domácností, bola vyššia v emigračných ako v imigračných obciach, vrátane centrálneho mesta, avšak tempo znižovania zaľudnenosti bytov bolo v emigračných obciach rýchlejšie,
- priemerná obytná plocha bytu bola výrazne väčšia v emigračných obciach,
- obcas obývané byty tvorili nepodstatnú časť bytového fondu, výraznejšiu len v ojedinelých rekreačne atraktívnych priestoroch,
- ak bola v bezprostrednom zázemí centra rozvinutá polnohospodárska činnosť, vyvinulo sa typické polnohospodárske osídlenie prímestského typu s klesajúcim počtom obyvateľov a nedostatočne využitým bytovým fondom, najmä ak je bývanie v centrálnom meste ľahko dostupné.

Záverom bolo možné konštatovať, že hoci bytový fond v týchto priestoroch neboli využitý, poskytoval priestorovo omnoho komfortnejšie bývanie než v

mestách, čo prekvapivo platilo najmä v bližšom zázemí miest.

Kvantitatívny problém bývania súvisí aj s veľkosťou skladbou bytového fondu. Doterajšie rozmiestnenie veľkostných kategórií bytov v hromadnej bytovej výstavbe dostatočne nesledovalo veľkostnú skladbu domácností.

Na celom území SR prevažovali uniformné 2-3-izbové byty. V priestoroch s vyšším podielom individuálnej bytovej výstavby, tradične s vyšším štandardom, bola situácia lepšia. Vo všetkých okresoch Slovenska je zrejmý nedostatok bytov štvor- a viac-izbových. V roku 1980 (posledné hodinové údaje o kvalite bytového fondu) tvorili 17 % bytového fondu, hoci v tejto veľkostnej kategórii malo bývať 38 % domácností. Tieto domácnosti sú ubytované v 2-3-izbových bytoch plošne nedostačujúcich, bez rezerv na dočasné spolužitie pri vytváraní nových mladých rodín.

Na Slovensku, kde v 80-tych rokoch tretina mladých rodín nebývala vo vlastnom byte, je veľkosť bytov závažným problémom, nedostatok bytov pre viacčlenné domácnosti je najmä v severných okresoch stredného a východného Slovenska, kde je najvyššia priemerná veľkosť cenzových domácností. Dlhé obdobie nepružnej veľkostnej skladby bytovej výstav-

by poznamenalo aj nižšiu skupinu, jednočlenné domácnosti. Vo všetkých oblastiach sa prejavuje nedostatok bytov pre túto skupinu. V komunálnej i družstevnej občianskej výstavbe mala táto skupina spravidla najhoršiu perspektívou získať byt.

Osobitný problém v rozvoji bývania predstavuje Bratislava. V posledných dekádach absorbovala veľmi vysoké prírastky obyvateľov (najmä migračné). Tieto prírastky vysoko prevyšovali v relatívnom vzťahu prírastky miest nad 100 tis. obyvateľov v celej ČSSR. Na úseku bývania vznikol rad problémov, ktoré bolo možné riešiť len relatívne veľkými objemami novej bytovej výstavby, ktorá nebola vždy vhodne lokalizovaná a chýbala jej úplná základná občianska a technická vybavenosť.

V Bratislave prioritne platí požiadavka výstavby mesta vo forme intenzifikácie a reštrukturalizácie stavebno-technického fondu vzhľadom na veľké plochy extenzívne využívaných území v intraviláne. Tieto plošné rezervy sú však menšie než plochy potrebné vo výhľade na primeraný rozvoj bývania. Bratislava napr. nedosahuje úroveň bývania v Prahe ani v ostatných 100-tisícových mestách v ČR. Súčasne je však najviac postihnutá prudkým znížením až stagnáciou bytovej výstavby v porovnaní s inými oblasťami SR. Tento vývoj má takýto priebeh:

	Oblast'			
	Bratislava	Západoslovenský	Stredoslovenský	Východoslovenský
Začaté byty:				
1989	3829	10510	10287	11051
1990	3039	12684	11222	10938
1991	266	1567	1479	2623
I. polrok 1992	61	1055	660	873
Dokončené byty:				
1989	3203	9661	10812	9761
1990	1601	8553	7341	7210
1991	1480	6555	7000	5781
1992	250	5763	5058	5301
1993	2558	3926	3419	4121
1994	1217	1963	1949	1580

V súčasnom období sa znižuje migrácia obyvateľov do Bratislavu, keďže sa výrazne obmedzila možnosť získať zamestnanie aj byt. Okrem toho je tu však početná skupina domácností, ktorá nemôže získať byt ani po dlhej čakacej dobe v poradovníkoch na družstevnú a komunálnu výstavbu. Treba doriešiť konceptné, legislatívne i finančné podmienky v rozvoji

bývania, v opačnom prípade i Bratislava ako hlavné mesto Slovenska zaznamená neúnosný pokles úrovne bývania, nezlučiteľný s jej funkciou.

Nový prístup k prekonaniu plošných bariér vo výstavbe Bratislavu by mal spočívať v idei, že jej vývoj by mohol pokračovať v nadväznosti na existujúcu sídelnú štruktúru spôsobom suburbanizácie ako

mesta celoštátno-medzištátneho významu. V osídlení Slovenska tento typ mesta nie je tradičný, bude potrebné zvládnuť širšie vzťahy v mestskom regióne, čo zahrňa aj kvalifikovaný výber lokalít, kde je optimálne rozvíjať obytnú funkciu a podporiť v nich investorské aktivity.

Na Slovensku sa údaje o trvale obývaných bytoch, o celkovom stave bytového stavu regionálne výrazne odlišujú. Je to priamy dôsledok až neuveriteľne zanedbanej údržby bytového fondu a tiež veľkých nezrovnalostí v evidencii a v hospodárení s bytmi, najmä v mestách. Vela bytov je neobývaných aj na vidieku v dôsledku rýchleho tempa migrácie do miest. V zahraničí má tento problém inú podobu. Využiteľnosť bytového fondu nie je obmedzovaná zlým technickým stavom, určitý objem neobsadených bytov tu existuje ako rezerva pre diferencovanejšie uplatnenie preferencií obyvateľstva. Kým u nás sa na základe posledného sčítania a odhadu ďalšieho vývoja predpokladá, že pri celkovom nedostatku bytov nie je 5-10 % bytového fondu správne využitého, napr. v NSR pri celkovej saturácii bytových potrieb tvorili v roku 1987 neobývané byty len cca 2 %. Tie-to byty boli zväčša dobre udržiavané a slúžili ako rezerva na voľnom trhu s bytmi. Je známe, že neobsadené byty sú predovšetkým vo vysokopodlažných obytných domoch.

3. SÚČASNÉ PODMIENKY A ROZVOJ DO ROKU 2000

3.1 Urbanizácia a životné prostredie

Vplyv sídiel na životné prostredie a krajinu

Rozvoj sídelnej štruktúry vytvára základné urbanizačné osi Slovenskej republiky. Ich priemet v území je totožný s destabilizačnými faktormi stavu životného prostredia.

Na základe orientačného prieskumu stavu sídiel a narušenia ich urbanistickej štruktúry a architektúry je 297 sídiel (z 2 853 v roku 1994) zaradených do III. stupňa najväčšieho narušenia. Do III. kategórie z hľadiska narušenia meradla v krajinе je zaradených 110 sídiel.

Priemysel SR je koncentrovaný do menšieho počtu väčších výrobných centier a súboru územno-výrobných zoskupení v nich.

Zmena centrálne plánovaného hospodárstva na trhové a problémy s tým spojené majú priamý vplyv na životné prostredie a zvyšovanie environmentálnej zadlženosťi. Prosperujúce podniky práve na základe

svojej transformácie znižujú svoju environmentálnu zadlženosť.

Negatívne faktory a vplyvy na životné prostredie

Chemické rizikové faktory

Inventarizácia sa uskutočnila na základe uznesenia vlády SR č. 487/93.

Uznesením vlády č. 487/93 prijala vláda správu o vykonaní inventarizácie chemických látok a prípravkov v SR. Ďalší vývoj sa riadi "Zásadami pre systémové riadenie v oblasti ochrany životného prostredia pred nebezpečnými vlastnosťami chemických látok v SR" schválenými vládou SR.

Fyzikálne rizikové faktory

Z fyzikálnych faktorov sa v SR sleduje žiarenie z prírodných zdrojov, radónové riziko, hluk a ionizujúce žiarenie.

Skládky

Na území SR je v súčasnosti evidovaných 7202 skládky, z toho povolených len 335. Nebezpečné odpady sú uložené na 128 skládkach.

V roku 1992 sa v SR vyprodukovalo 34 mil. ton odpadov, z toho zvláštnych odpadov 9 mil. ton, komunálnych 1,6 mil. ton a nebezpečných odpadov 3,3 mil. ton.

Medzi znečistené oblasti SR patria územia, v ktorých boli umiestnené sovietske vojská (znečistenie pôd a podzemných vôd ropnými látkami).

Hlavným spôsobom odstraňovania odpadov do roku 2005 bude skládkovanie; predpokladá sa však postupné rozšírenie separovaného zberu druhotných surovín. Zatiaľ nie je doriešené dlhodobé bezpečné uloženie rádioaktívnych odpadov a vyhoreného paliva z jadrových elektrární.

Ovzdušie

Vývoj emisií na území SR sleduje Slovenský hydrometeorologický ústav prostredníctvom banky dát registra emisií a zdrojov znečistenia ovzdušia.

Medzi zaľažené územia s vysokou koncentráciou znečisťujúcich látok v ovzduší bolo zaradených 156 katastrálnych území s plochou 2798 km², čo je 3,7 % z celkovej rozlohy SR. Podiel obyvateľov žijúcich na zaľažených územiach je cca 24 %.

Vývojové trendy základných znečisťujúcich látok:

- emisie SO₂ od roku 1990 plynule klesajú,
- emisie tuhých častíc tiež klesajú,
- emisie NO_x stagnujú - sú závislé od režimu spaľovania.

SR sa nachádza v strede Európy v oblasti s najväčším regionálnym znečistením ovzdušia na európskom kontinente. Transhraničný prenos škodlivín je viac ako 60 %.

Hodnota kritickej záťaže na síru na území SR je 1-2 g.m⁻².r⁻¹. Podiel kovov v polietavom prachu kolíske okolo 1 % .

Podzemné a povrchové vody

V SR od roku 1988 narastá priemerný zrážkový deficit oproti zrážkovému normálu (760 mm). Priemerné ročné prietoky riek na väčšine tokov dosahovali hodnoty 50-80 % dlhodobých Q_a.

Súčasne so znižovaním množstva prírodných zdrojov rástol nárok obyvateľstva na využívanie množstvá vôd z podzemných alebo povrchových zdrojov. Vyťaženosť vybudovaných kapacít zdrojov podzemných vôd je v niektorých oblastiach SR veľmi napäťa a dodávky vody sa regulujú. Špecifická spotreba pitnej vody bola v roku 1994 342,8 l/deň/obyv.

Pôdy

V SR na 1 obyvateľa pripadá 0,46 ha poľnohospodárskej pôdy, z toho 0,28 ha ornej pôdy.

Vysokoprodukčných pôd je 9,2 % z celkovej výmery, veľmi produkčných a produkčných pôd je 39,6 % výmery, pôd nevhodných pre poľnohospodárstvo je cca 2 %.

Vplyvom emisií je poškodených 2680 km² poľnohospodárskej pôdy, čo predstavuje 10 % celkového poľnohospodárskeho pôdnego fondu.

Lesy tvoria 40 % plochy územia SR, z čoho 72,2 % tvoria hospodárske lesy, 13,6 % lesy ochranné a 14,2 % lesy osobitného určenia. Na zhoršenom zdravotnom stave lesov sa prejavujú aj vplyvy zhoršujúcej sa celkovej klímy.

Rastlinstvo a živočišstvo

V dôsledku znečisťovania ovzdušia nastal hromadný ústup citlivých druhov rastlín - druhov mokradných a lúčnych spoločenstiev. Červený zoznam ohrozených rastlín Slovenska obsahuje 939 druhov.

Hlavnou príčinou ohrozenosti fauny SR je degradácia krajiny s následným ubúdaním biotopov.

Zdroje obnoviteľné a neobnoviteľné

Neobnoviteľné zdroje - oblasti s intenzívnu fažbou nerastných surovín sa vyznačujú predovšetkým zmenami dynamiky reliéfu.

Využitie obnoviteľných a druhotných zdrojov energie je v súčasnosti minimálne.

Ochrana životného prostredia a jeho nástroje

Legislatíva

Na elimináciu negatívnych vplyvov a dosahov ľudskej činnosti na prostredie pôsobí komplexný súbor zákonných opatrení legislatívnej ochrany, a to:

- ochrana prírody,
- ochraná pôdneho fondu,
- ochrana vodných zdrojov,
- ochrana lesného fondu,
- ochrana zdrojov zotavenia vrátane kultúrneho dedičstva.

Určovanie limitov a únosného zaťaženia územia je možné vo všeobecnosti členiť na:

- prírodné, ktoré vychádzajú z vlastností prírodných prvkov krajiny a ich ekologickej únosnosti,
- antropogénne, vychádzajúce zo sociálno-ekonomickej činností, ktoré limitujú, vylučujú alebo obmedzujú ďalšie činnosti.

Pri určovaní únosnosti územia a stanovení limitov jeho využitia sa používajú predovšetkým legislatívne nástroje viažuce sa na ochranu a využívanie územia.

Pri formulovaní únosného zaťaženia a limitov jeho využitia sa používa systém územnoplánovacích podkladov a územnoplánovacej dokumentácie formou:

- formulácie zadania a stanovenia cieľov,
- analýzy problémových okruhov a súhrnnnej analýzy,
- čiastkových syntéz,
- územného systému ekologickej stability ako dokumentu ochrany prírody,
- formulovania požiadaviek urbanizácie prostredia a jeho environmentálnych problémov,
- formulovanie regulatívov a limitov.

Územné systémy ekologickej stability

Územný systém ekologickej stability (ÚSES) ako dokument ochrany prírody a krajiny predstavuje celopriestorovú štruktúru navzájom prepojených geokosystémov, ich zložiek a prvkov, ktorá vytvára predpoklady na zachovanie rozmanitosti podmienok a foriem života v území. Kostru ÚSES tvoria ekologicicky významné segmenty krajiny, a to: biocentrá, biokoridory a interakčné prvky, ktoré sú v súlade s celoeurópskou sieťou EECONET.

Komplexný monitorovací a informačný systém o území SR

Štatistické informácie o stave a vývoji životného prostredia na Slovensku hodnotí Štatistický úrad SR na úrovni:

- republikovej (pre potreby zákonodarných a vládnych orgánov a pre medzinárodné porovnávanie),
- regionálnej (pre potreby inštitúcií s regionálnou pôsobnosťou).

Vzhľadom na to, že nie je vytvorený komplexný systém umožňujúci hodnotiť stav životného prostredia ako celku, vznikol návrh koncepcie monitorovania životného prostredia.

Predmetom monitorovania sú: ovzdušie, voda, pôda, biotop, lesy, geologické faktory, žiarenie a iné fyzikálne polia, odpady, osídlenie, využitie územia, cudzorodé látky, záťaž obyvateľstva faktormi prostredia. Monitorovanie má úroveň celoplošnú, regionálnu a účelovú.

- Výstupy monitoringu životného prostredia slúžia:
- vrcholovým, centrálnym, štátnym, zákonodarným a politickým inštitúciám SR,
 - orgánom štátnej správy a miestnej samosprávy,
 - odborným inštitúciám,
 - verejnosti.

Hodnotenie stavu životného prostredia

Na hodnotenie vplyvov rozličných škodlivých účinkov na človeka a následne na celý ekosystém slúži proces hodnotenia rizika. Komplexný systém hodnotenia pozostáva z:

- hodnotenia zdravotného rizika,
- hodnotenia environmentálneho rizika.

Medzinárodné zmluvy a dohody, spolupráca v oblasti životného prostredia v SR

Životné prostredie Slovenska sa postupne stáva súčasťou globálnej ekologickej stratégie a prvkom kostry ekologickej stability celej planéty. SR sa podieľa na medzinárodnej spolupráci predovšetkým :

- medzinárodným dohovorom o ochrane rastlín v znení zmien z 24.11.1979,
- dohovorom o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva - oznamenie FMZV č. 159/1991 Zb.,
- dohovorom o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín v znení zmien z 22.6.1979 (Bonn) a z 30.4.1983 (Gaborone) - oznamenie FMZV č. 572/1992 Zb.,
- dohovorom o dialkovom znečistení ovzdušia prechádzajúcim hranice štátov - vyhláška ministra zahraničných vecí č. 5/1985 Zb.,
- dohovorom o zaistení bezpečnosti a zdravia na pracoviskách a o pracovnom životnom prostredí
- dohovorom o ochrane ozónovej vrstvy,
- dohovorom o pomoci v prípade jadrovej havárie alebo rádiologického nebezpečenstva,

- dohovorom o kontrole pohybu nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodňovanie,
- dohovorom o hodnotení vplyvov na životné prostredie, presahujúcich hranice štátov,
- rámcovým dohovorom OSN o zmene klímy,
- dohovorom o biologickej diverzite,
- dohovorom o spolupráci pri ochrane a trvalom využívaní Dunaja,
- dohovorom o ochrane a využívaní hraničných vodných tokov a medzinárodných jazier, s ktorým vláda SR súhlasila v uznesení č. 797/1993,
- Viedenským dohovorom o občianskej zodpovednosti za jadrové škody, s ktorým vláda SR súhlasila v uznesení č. 758/1994.

Po vstupe SR do Rady Európy sa vytvorili podmienky na oficiálnu spoluprácu, ktorej ťažiskom je:

- pristúpenie SR k Bernskému dohovoru o ochrane európskej voľnej krajiny a prírodných stanovíšť,
- vytvorenie Naturopy - Národného strediska pre ochranu prírody,
- Environmentálny akčný program EAP (Lucern) prijatý na celoeurópskej konferencii ministrov životného prostredia.

Medzinárodné environmentálne programy, projekty a podujatia na našom území sa uskutočňujú aj v rámci štrukturálnych programov EÚ (PHARE, INTERREG II, TEMPUS a i.).

Orgány s pôsobnosťou v oblasti životného prostredia

Štátnu správu vo veciach tvorby a ochrany životného prostredia SR vykonávajú:

- Ministerstvo životného prostredia SR,
- úrady životného prostredia vo všetkých okresoch a obvodoch SR,
- Slovenská inšpekcia životného prostredia a
- samotné mestá a obce.

Ministerstvo životného prostredia má na úspešné plnenie úloh založenú sústavu rozpočtových a príspievkových organizácií, zameraných na starostlivosť o životné prostredie. Odbornou inštitúciou jej zložky urbanizmus a územné plánovanie je Slovenská agentúra životného prostredia (SAŽP).

Na území SR bolo vytvorených 38 okresných a 121 obvodných úradov ŽP, ktoré riešia environmentálne problémy vrátane problematiky územného rozvoja a stavebného konania na racionálnej úrovni. Účasť obcí na zabezpečení starostlivosti o životné prostredie je zakotvená v zákone SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení (§ 4) v znení neskorších predpisov. Cieľom tejto starostlivosti je rozvoj a estetizácia obcí a uspokojovanie potrieb v ochrane a tvorbe životného prostredia.

Z hľadiska kompetencií nedostatočne rozvinutý samosprávny systém obcí a účasť obcí na riešení environmentálnych problémov, zaužívaný spôsob života a stále nie dostatočná úroveň environmentálneho vedomia obyvateľstva neprispieva k zlepšeniu situácie.

Nevládne organizácie (NGO) SR

V SR je registrovaných cca 50 nevládnych environmentálnych organizácií. Z nich najväčšie sú Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny, Spoločnosť pre trvalo udržateľný život a nadácia Zelená alternatíva. Významné z hľadiska osídlenia sú Spolok architektov Slovenska a Združenie urbanistov a územných plánovačov Slovenska.

Význam a vplyv NGO by mal v budúnosti narástať ako výsledok demokratizácie spoločnosti a slobodného združovania sa občanov i potreby participácie obyvateľstva na tvorbe životného prostredia, preto treba definovať postavenie občianskych hnutí a presadiť aktívnu účasť verejnosti na tvorbe i ochrane životného prostredia.

Environmentálna výchova

Environmentálna výchova sa stáva integrálnou súčasťou celej školskej výchovy a environmentálnej politiky v SR na úrovni základných a stredných škôl, ako aj univerzít.

Ekonomika a starostlivosť o životné prostredie

Zákonom SNR č. 128/1991 Zb. o štátom fonde životného prostredia SR sa vytvoril jednotný centrálny fond, ktorého cieľom je zhromaždiť finančné prostriedky a efektívne ich vynakladať na životné prostredie.

Okrem štátneho fondu životného prostredia, ktorý spravuje MŽP SR, existujú ďalšie fondy - Štátny fond zveľaďovania lesa SR, Štátny vodohospodársky fond, Štátny fond ochrany a zveľaďovania PPF a Štátny fond cestného hospodárstva, kde sa však riešenie problémov životného prostredia vyskytuje len sekundárne.

Tvorba zdrojov na financovanie potrieb životného prostredia uplatňuje "princíp pôvodcu" a je v súčasnosti predmetom analýz a hľadania efektívnych nástrojov legislatívnych, noviel zákonov a modifikácie súčasných zákonov.

3.2 Súčasné podmienky a trendy v osídlení

Demografia

Podľa údajov z cenzu v roku 1991 bolo na území Slovenskej republiky 5 mil. 274 tis. obyvateľov s trvalým pobytom v SR.

V období 1980-1991 celkový počet obyvateľov v SR vzrástol o 283,0 tis., ktorý sa realizoval z prirodzeného prírastku. Demografický vývoj v SR sa však spomalil, pretože v období 1970-1980 bol v SR prírastok 453,9 tis. obyvateľov.

Pre demografický vývoj v 90-tych rokoch je charakteristický proces starnutia populácie, znižovanie podielu predprodukívnej zložky obyvateľstva a rastom podielu osôb v poproduktívnom veku.

Trend nižšieho prírastku obyvateľstva v SR pokračoval aj po roku 1991. Spomalenie dynamiky rastu obyvateľstva v SR znamenal v dlhodobom vývoji pokles priemerného ročného prírastku zo 45,4 tis. v rokoch 1970-1980 na 28,3 tis. v rokoch 1980-1991 a 21,1 tis. v rokoch 1991-1994.

Vývoj natality

Znižovanie pôrodnosti, ktoré pretrváva už od roku 1976, má v SR pokračujúci trend. V rokoch 1980-1990 sa natalita obyvateľstva znížila z 19,1 % na 15,1 %, v ďalších rokoch natalita klesala so zvýšenou dynamikou až na 12,4 % v roku 1994.

Tento pokles súvisí nielen s poklesom počtu žien vo veku najvyšej plodnosti, ale je aj reakciou na zmenené ekonomicke podmienky a zníženie životnej úrovne obyvateľstva. Uvedené skutočnosti sa odrážajú aj v sobášnosti, ktorá má klesajúci trend napriek nárastu početnosti osôb v sobášnom veku.

Vývoj mortality

Celková úmrtnosť obyvateľstva koncom 80-tych rokov bola 10,2 %. Od roku 1991 úmrtnosť v SR má klesajúcu tendenciu, napriek tomu najmä u mužov v stredných vekových kategóriach (35-55 rokov) je ešte relatívne vysoká v porovnaní s európskym priemerom. Od roku 1993 sa Slovensko dostalo mierou úmrtnosti pod hranicu 10 percent (9,6 % v roku 1994).

Pozitívne možno hodnotiť vývoj dojčenskej a novorodeneckej úmrtnosti, úrovňou ktorej sa Slovenská republika začína približovať európskemu priemu. V priebehu rokov 1991-1993 sa znížila dojčenská úmrtnosť z 13,2 % v roku 1991 na 10,6 % v roku 1993 (zomretí do jedného roku).

Stredná dĺžka života

Indikátor úrovne životných podmienok obyvateľ-

stva - stredná dĺžka života sa za uplynulých 30 rokov takmer nemenila. Koncom 80-tych rokov poklesla pri oboch pohlaviach a v roku 1991 hodnotou 66,75 roka u mužov bola najnižšou od roku 1971. V roku 1992 bola stredná dĺžka života u mužov 67,60 roka. Stredná dĺžka života žien v dlhodobom trende pomaly narastá a je o 8 rokov vyššia ako u mužov.

Trendy v demografickom vývoji

Podľa oficiálnej "Projekcie obyvateľstva v SR do roku 2015", ktorú spracoval Štatistický úrad Slovenskej republiky v roku 1993, sa predpokladá pokračovanie dlhodobého trendu nárastu počtu obyvateľov, avšak so značným spomaľovaním celkovej dynamiky rastu z 5 274,3 tis. v roku 1991 na 5 714,2 tis. v roku 2015, čo je prírastok 439,9 tis. obyvateľov a 8,3 %-ný nárast z počtu obyvateľov v roku 1991.

Určujúcim faktorom, ktorý by mal pôsobiť na celkový populačný vývoj, je prirodzený vývoj obyvateľstva, kde sa očakáva pokles z 0,44 % v roku 2000 na 0,20 % v roku 2010 a 0,08 % v roku 2015.

Vo vývoji vekovej štruktúry obyvateľstva SR v prognóznom období by mal pokračovať trend procesu postupného starnutia. Významné zmeny, ktoré sa očakávajú vo vekovom zložení obyvateľstva, sa prejavia:

- v celkovom úbytku obyvateľov vo veku 0-14 rokov o 166,8 tis. v roku 1991-2015 a v poklese ich podielu v priebehu celého prognózneho obdobia,
- vo výraznom náraste počtu obyvateľov v produktívnom veku v priebehu rokov 1991-2000 o 319,0 tis. obyvateľov, v miernom náraste v priebehu rokov 2001-2005 o 56,7 tis. a po roku 2005 v úbytku o 49,3 tis. obyvateľov,
- v náraste početnosti obyvateľstva v poproductívnom veku v priebehu celého prognózneho obdobia. Do konca storočia len v miernom náraste, v ďalších rokoch sa predpokladá výrazné zvýšenie obyvateľstva v tejto vekovej skupine. Pre prognózne obdobie 1991-2015 je v poproductívnom veku projektovaný celkový prírastok 280,2 tis. obyvateľov, z toho do roku 2000 len 33,4 tis. obyvateľov a v ďalších 15-tich rokoch 246,8 tis. obyvateľov.

Predpokladaný demografický vývoj vo vzťahu k osídleniu a rozmiestneniu obyvateľstva naznačuje zmeny trendov vo vývoji osídlenia:

- znižovanie demografických zdrojov pre rast mestských sídiel tak z vlastných zdrojov, ako aj z dosídlenia z vidieckych sídiel, a tým aj predpoklad zmeny trendu v doterajšej dynamike koncentrácie obyvateľstva do mestských centier, resp. mestských aglomerácií;
- vo vidieckom osídlení pri pokračujúcom trende nepríaznivého vývoja prirodzenou cestou sa znižuje

disponibilný potenciál obyvateľstva pre rast miest a zároveň zhoršujúca sa veková štruktúra obyvateľstva vidieckych sídiel znižuje predpoklady na ich ekonomický rozvoj;

- v dôsledku zmenených spoločenských a ekonomických podmienok sa v posledných rokoch výrazne znížila úroveň pôrodnosti. Pri výpočte demografickej projekcie sa vychádzalo z nadhodnotenej natality, čo má za následok mierne odlišný vývoj vekovej štruktúry obyvateľstva. Ukazuje sa potreba vypracovať novú demografickú projekciu, ktorá zohľadní trendy vo vývoji obyvateľstva za ostatné roky. Taktiež bude potrebné v najbližších rokoch spracovať populačný vývoj za nové územno-správne členenie a vybrané sídla.

Sociálne podmienky

Vzdelávanie a prístup k vzdelaniu

V roku 1991 z celkovej populácie SR tvorilo obyvateľstvo so stredným vzdelaním 52,5 % a s vysokoškolským vzdelaním 7,8 % (absolventi univerzít a vysokých škôl na úrovni univerzít).

V SR bola do súčasného obdobia vybudovaná široká sieť zariadení školstva v úrovniach:

Základné školy: podľa školského zákona je povinná školská dochádzka a trvá od 6-teho roku dieťaťa do 15-teho roku dieťaťa. Tým je garantovaná gramotnosť obyvateľstva.

Stredné školy a stredné učňovské zariadenia: na týchto školách bolo v roku 1994 327,4 tis. študentov, čo predstavuje 85,9 % populácie príslušnej vekovej kategórie (14-17-roční - stredný stav).

Univerzity: predstavujú najvyššiu úroveň vzdelávacích inštitúcií a centrálne vedeckého výskumu. Na vysokých školách v dennom štúdiu k 31.10.1994 študovalo 66,9 tis. študentov, čo predstavuje 12,8 študentov/1000 obyvateľov. Náklady spojené s výukou na všetkých druhoch štátnych škôl hradí štát.

Po roku 1990 legislatíva zakladá možnosť zriaďovať súkromné, cirkevné a iné špecializované základné a stredné školy, v ktorých výuku hradia rodičia. Orgány s dohľadom a správou školstva a výskumu sú:

- Ministerstvo školstva ako ústredný výkonný orgán,
- školské správy ako regionálne správne orgány,
- riaditelia škôl, rektori univerzít a správa školy na úrovni základných a stredných škôl a univerzít.

Vzdelanostná úroveň obyvateľstva má nepriamy účinok na rozvoj osídlenia. Rozdiely vo vzdelanostnej úrovni pôsobia na rozdielnosť kvality pracovnej sily, a tým vytvárajú možnosti umiestniť ekonomické aktivity.

Zdravotná starostlivosť

V SR 55 % obyvateľstva žije v narušenom prostredí, z toho 1 % v silne až veľmi silne narušenom prostredí.

Zhoršenie životného prostredia v predchádzajúcim období sa ešte stále odráža v perinatálnej a dojčenskej úmrtnosti, v narastajúcom počte vrodených chýb, rizikovej ľarchavosti, raste pracovnej neschopnosti a invalidity a napokon vo vzniku sociálno-patologických javov. Stúpajúci trend majú onkologické a kardiovaskulárne ochorenia.

U detí, ktoré žijú vo výrazných priemyselných oblastiach, sa prejavujú alergie a ochorenia horných dýchacích ciest a tráviacej sústavy. Choroby nervovej sústavy a zmyslových ústrojov sa najviac prejavujú v Bratislave, rovnako ako ochorenia kože a podkožného tkaniva.

Zdravotná starostlivosť v oblasti primárnej zdravotnej starostlivosti sa zabezpečuje v štátnych a neštátnych zdravotníckych zariadeniach, na ktoré nadává sekundárna zdravotná starostlivosť v poliklinikách, nemocničiach a špecializovaných zdravotníckych zariadeniach.

Na 1000 obyvateľov v roku 1994 pripadlo 11,0 lôžok v zdravotníckych zariadeniach, z toho v nemocničiach vrátane pôrodníc 7,1 lôžok a na 1 lekára pripadlo 290 obyvateľov.

Proces privatizácie lekárkej praxe sa začal v roku 1994 a v súčasnom období poskytuje možnosť súkromnej praxe pre lekárov prvého kontaktu.

Súčasná legislatíva zabezpečuje prostredníctvom systému fondov zdravotného poistenia poskytovanie všeobecných a špecializovaných zdravotníckych služieb.

Životná úroveň

Zmena centrálnie plánovanej ekonomiky na sociálne trhovú je spojená so zmenami aj v životnej úrovni občana, domácností a rodiny.

Trhová ekonomika prináša zmeny v hierarchii hodnôt, zmeny v štatúte jednotlivých profesíí, sociálnych skupín, ako aj v tradičných zvyklostiach.

Hlavná zmena trendu v postoji štátu k životnej úrovni je posun od určovania maximálnych normatívnych limitov pre školstvo, kultúru, zdravotníctvo, bývanie, výživu a iné oblasti na určovanie hranice minimálnej úrovne a životného minima.

Prechodné obdobie je sprevádzané výraznými cenovými a mzdovými pohybmi, ktoré výrazne zasiahli sociálnu situáciu obyvateľstva poklesom hladiny ich reálnych príjmov a v konečnom dôsledku znížením ich celkovej životnej úrovne.

Index reálnej mzdy vrátane odhadov miezd za za-

mestnancov a živnostníkov (údaje ŠÚ SR) bol takýto:

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
100	94,4	69,6	75,5	72,9	75,0	78,3

Sociálna štruktúra spoločnosti postúpila na úroveň, pri ktorej dochádza k sociálnym rozdielom.

Rozdiel v životnej úrovni sa začína prejavovať aj medzi domácnosťami v mestách a vo vidieckych sídlach. Rozdielnosť v životnej úrovni domácností ovplyvňujú predovšetkým výdavky na základné životné potreby, ktoré sú v mestách značne vyššie.

Najohrozenejšími skupinami obyvateľstva z hľadiska životnej úrovne sú nezamestnaní, osoby s najnižšími príjmami, mladé rodiny s nezaopatrenými deťmi, neúplné rodiny s nezaopatrenými deťmi a dôchodcovia.

V roku 1994 bolo v SR na sociálnu starostlivosť štátu odkázaných 9,1 % z celkového počtu obyvateľov, pod hranicou sociálnej odkázanosti sa ocitlo cca 20 % z celkového počtu domácností so závislými deťmi.

Spoločensky uznanú minimálnu hranicu príjmu občana, pod ktorou nastáva stav jeho hmotnej núdze v SR stanovuje zákon, ktorý však sám o sebe nezakladá nárok na žiadnu dávku.

V súčasnosti MPSVR SR pripravuje novú konцепciu s uvažovanými úrovňami minima - sociálneho, životného a existenčného.

Nepriaznivý vývoj životnej úrovne obyvateľstva a znižovanie reálnych príjmov výrazným spôsobom obmedzili prístupnosť k bývaniu. Ekonomická situácia obyvateľstva spolu s absenciou bytového trhu obmedzuje možnosti mobility pracovnej sily, čo sa v súčasnom období odráža vo výraznom útlme medziregionalnej a medzisídelnej migrácie obyvateľstva.

V rámci systému sociálneho zabezpečenia sa realizuje aj podstatná časť sústavy spoločenskej pomoci rodinám s deťmi. Tá sa tvorí priamou a nepriamou finančnou pomocou.

Priama finančná pomoc rodinám sa skladá z týchto dávok:

- štátne sociálne dávky (rodičovský príspevok, zaočnatovací príspevok, prídatky na deti, príplatok k prídatkom na deti a podpora pri narodení dieťaťa),
- dávky sociálneho zabezpečenia (dávky dôchodkového zabezpečenia a nemocenského poistenia),
- dávky sociálnej starostlivosti (poskytované v závislosti od sociálnej odkázanosti alebo účelové dávky sociálnej starostlivosti),
- iné dávky (napríklad štipendiá).

Skupinu dávok nepriamej finančnej pomoci štátu tvoria rôzne dotácie zo štátneho rozpočtu, ktoré sa

postupne odbúravajú a finančná záťaž sa prenáša na rodičov s nezaopatenými deťmi.

Zamestnanosť

Vývoj pracovných príležitostí

V priebehu rokov 1989-1994 sa celkový počet pracujúcich výrazne znížil. V porovnaní s rokom 1989 ubudlo 376,0 tis. pracovných miest. Najvýraznejší úbytok pracovníkov bol v odvetviach stavebníctva, priemyslu, poľnohospodárstva, lesníctva a obchodu. Zároveň narastal počet pracovníkov v odvetviach peňažníctva a poislovníctva, vo verejnej správe, obrane a výrobe elektriny, plynu a vody.

Vývoj pracovných síl

Mierou ekonomickej aktivity sa zaradila SR koncom 80-tych a začiatkom 90-tych rokov medzi krajinu s priemerným až vyšším podielom ekonomickej aktívnej obyvateľstva. V priebehu rokov 1989-1994 vývoj ekonomickej aktivity obyvateľstva poklesol, a to zo 48,32 % ku koncu roku 1989 na 47,15 % ku koncu roku 1994.

Na druhej strane v rokoch 1989-1994 rásť celkový počet obyvateľov priemerne ročne o 0,26 %, pričom počet obyvateľov v produktívnom veku rásť v priemere ročne o 1,11 %. V najbližšom období do roku 2000 sa predpokladá výrazný nárast počtu obyvateľov v produktívnom veku (prírastok 170,6 tis. v rokoch 1995-2000), čo bude znamenať značný prírastok nových zdrojov pracovných síl a nárokov na nové pracovné príležitosti.

Nezamestnanosť

Nezamestnanosť sa v SR v miernej forme objavila už v roku 1990, avšak v priebehu roku 1991 dynamickým rásťom dosiahla úroveň 302,0 tis. Počet nezamestnaných ku koncu roku 1994 bol 371,5 tis. osôb. Miera nezamestnanosti je výrazne regionálne diferencovaná i v závislosti od dosiahnutého vzdelania. Najvyššiu mieru nezamestnanosti dosahujú osoby so základným alebo neukončeným vzdelaním.

Zložitá situácia vznikla v tých regiónoch, v ktorých výrobnú základňu tvoria odvetvia ľažko sa prispôsobujúce svetovej konkurencii, najmä podniky strojárstva a odvetvia baníctva, elektrotechnického odvetvia a vidiecke regióny s vysokým zastúpením poľnohospodárskej výroby. Priemerná miera nezamestnanosti v SR za rok 1994 bola 13,7 %, avšak v jednotlivých regiónoch sa pohybovala od 4,5 - 26 %, pričom takmer v jednej tretine okresov Slovenska bola vyššia ako 20 %.

Jedným z predpokladov obratu v hospodárstve a

základným článkom rozvojovej stratégie SR do roku 2000 je realizácia priemyselnej politiky, ktorú schválila vláda SR v septembri 1995. Ide v nej najmä o udržanie, resp. zvýšenie zamestnanosti v odvetviach priemyslu a sprostredkovanie o rozvoj zamestnanosti v terciárnom sektore.

V kontexte k uvedenému hodnoteniu a vo vzťahu k rozvoju osídlenia treba rátať:

- s nárastom ekonomickej aktívnej obyvateľstva a riešením nezamestnanosti, a to:
 - * vytváraním pracovných príležitostí v centrach a regiónoch nezamestnanosti a očakávaného najvyššieho nárastu pracovných súborov,
 - * rešpektovaním už založených hospodárskych aktivít a ich ďalším rozvojom,
 - * decentralizáciou hospodárskych aktivít a pracovných príležitostí,
- s reštrukturalizáciou výroby v prospech nových technológií a nevýrobných odvetví, rozvojom dopravnej infraštruktúry, najmä dostavbou diaľničnej siete a využívaním kombinovanej prepravy.

Priority v oblasti regionálneho rozvoja

- vypracovanie zákona o regionálnom rozvoji,
- v súvislosti s prácam na novom územno-správnom členení riešiť zásadné vecné, inštitucionálne a organizačné otázky regionálnych orgánov,
- vytvárať podmienky a predpoklady na výstavbu, obnovu a rekonštrukciu regionálnej infraštruktúry, čo spolu s podporou bytovej výstavby pomôže stabilizovať a aktivizovať ekonomiku regiónov,
- v záujme oživenia ekonomiky podporovať rozvojové jadrá a zaostávajúce regióny pomocou zakladania regionálnych rozvojových agentúr a inštitúcií podporujúcich regionálny rozvoj regiónov, miest a obcí,
- vyhlasovanie programov rozvoja regiónov a možnosti ich podpory vládou a ústrednými orgánmi,
- na úrovni obcí, miest a regiónov zabezpečovať vzájomnú súčinnosť regionálneho rozvoja s územným plánovaním,
- vytvárať predpoklady na zvýšenie mobility pracovnej sily medzi regiónmi.

Koncepcie a programy jednotlivých rezortov treba rozpracovať na úroveň kompatibilnú s regionálou úrovňou územnoplánovacej sféry.

Politika a realizácia strategických a rozvojových programov

Environmentálna politika

Legislatívny rámec environmentálnej orientácie spoločnosti a štátnej environmentálnej politiky tvorí

Programové vyhlásenie vlády SR a Aktualizácia úloh Programového vyhlásenia vlády SR po vzniku samostatnej Slovenskej republiky, schválená uznesením NR SR z 26.4.1993 č. 202. Návrh Stratégie, zásad a priorit štátnej environmentálnej politiky schválila NR SR dňa 18.11.1993 uznesením č. 339.

Štátnej environmentálnej politiky je zameraná na:

- zníženie negatívneho účinku faktorov znečisteného a poškodeného životného prostredia na vek a zdravie obyvateľstva,
- zabránenie ďalšieho vzniku nežiadúcich nezvratných zmien ekosystémov,
- zamedzenie rastu environmentálnej zadlženosťi a zabezpečenie jej znižovania,
- zvýšenie podielu znečisťovateľov a poškodzovateľov ŽP na zlepšenie jeho stavu a zainteresovanosti podnikateľských subjektov,
- utváranie podmienok na transformáciu hospodárstva z vysoko energeticky a surovinovo náročnej štruktúry na štruktúru s racionálnejším využitím energie a surovín,
- širšie uplatnenie energie z netradičných zdrojov a šetrné využívanie prírodných zdrojov,
- zvýšenie environmentálneho vedomia obyvateľstva,
- prehľbenie medzinárodnej spolupráce,
- dotvorenie systému právnych a ekonomických nástrojov, dôsledné uplatňovanie a dodržiavanie predpisov.

Priemyselná politika

Cieľom priemyselnej politiky je podporovať transformáciu, oživenie a reštrukturalizáciu tak, aby jej výsledkom bola efektívnosť, hospodársky rast, konkurencie schopná výroba s vysokou produktivitou práce.

V metalurgickom priemysle je vývoj závislý od dovozu železných rúd. Toto odvetvie predstavuje dôležitú časť platobnej a obchodnej bilancie štátu, podmienkou jeho rozvoja je však znižovanie energetickej náročnosti. Strojársky priemysel treba oživiť na báze progresívnych technológií a kooperačnej výroby so zahraničným partnerom, ktorý u nás hľadá predovšetkým kvalifikovanú lacnú pracovnú silu.

Reštrukturalizačný proces v stavebnictve je založený na rozvoji progresívnych techník a technológií. Rozhodujúcim faktorom sú programy rozvoja dopravy, infraštruktúry, bytovej výstavby, obnovy bytového fondu, vodo hospodárskych a ekologických stavieb.

Spracovateľský priemysel je poznačený veľkými výrobnými jednotkami, ktoré boli orientované na produkciu pre východné trhy a jeho odbyt klesol o 40 %.

Treba zladiť ciele menovej, finančnej a priemyselnej politiky tak, aby sa stabilizovali ciele rastu.

Zdroje štátneho rozpočtu na oživenie a reštrukturalizáciu sú len doplnkovým zdrojom, predstavujúcim záujem štátu na podporu štrukturálnych zmien priemyslu. Medzi navrhované inštitucionálne nástroje priemyselnej politiky patrí najmä Fond rozvoja Slovenska, Fond štrukturálnych zmien i Slovenský úverový ústav.

Priemyselná politika SR má byť podkladom komplexného modelu rozvoja Slovenska v 21. storočí, ktorý bude predstavovať ucelený "Národný konvergenčný program pre vstup Slovenska do Európskej únie".

Dopravná politika

Geografická poloha SR vyvoláva potrebu prepojiť dopravnú infraštruktúru na európsku sieť v rozsahu a kvalite, ktorá umožní dopravnú súčinnosť na porovnatelnej medzinárodnej úrovni.

V rozvojových zámeroch v oblasti dopravnej infraštruktúry treba:

- pri pozemných komunikáciách orientovať sa na dobudovanie diaľničnej siete podľa projektu prípravy a výstavby diaľnic do roku 2005 (uzn. 5050/M/96) schváleného vládou a modernizáciu rýchlostných ciest európskeho významu,
- pri cestnej doprave zamierať sa na progresívne špedično-dopravné systémy (kombinovaná doprava), vytváranie logistických centier a na kompatibilitu s európskymi informačnými a komunikačnými systémami,
- vo verejnej osobnej doprave formou nepriamych nástrojov podporovať hromadnú dopravu a zamezdovať individuálny motorizmus,
- v letectve zamierať sa najmä na ekonomickú nezávislosť prevádzky a obnovu zabezpečovacej leteckej techniky,
- vo vodnej doprave podporovať infraštruktúru na Dunaji a Váhu po Žilinu,
- v železničnej doprave orientovať sa na obchodno-prevádzkové činnosti a modernizáciu technickej základne: zvyšovanie rýchlostných parametrov tráť, elektrizáciu, uzly, stanice, jednotný systém prenosu dát,
- pri stratégii rozvoja kombinovaných doprav (cesta - voda, cesta - železnica, voda - železnica) vychádzať zo zámerov Projektu ekologizácie dopravy tovarov a efektívneho využitia železničných vozňov a plavidiel.

Vodohospodárska politika

Vodný fond

Celkový odber vody v SR v roku 1991 dosiahol 1 734,5 mil. m³ (odber podzemných vôd činil 679 mil.

m³/rok, odber povrchových vôd 1056,32 mil. m³), v roku 1993 dosiahol odber 1584,6 mil.m³ (podzemné vody - 639 mil.m³/rok, povrchové vody - 945,5 mil. m³/rok). Pokles zapríčinilo zníženie odberov v polnohospodárstve a priemysle.

Výhľadová orientácia regulácie odtokových parametrov povodí má sledovať podmienky privatizácie a uplatnenie preferencie prírodných zložiek na spomalenie odtoku, zvýšenie akumulačnej schopnosti územia a zníženie povodňového odtoku.

Zásobovanie vodou

Podiel obyvateľov zásobovaných z verejných vodovodov má trvalo vzostupný trend. Verejný vodovod je v 1 600 obciach z celkového počtu 2 853 (56 %). Do roku 2005 predpokladá SR dosiahnuť 85 %-ný podiel.

Úroveň napojenia domácností (podiel z celkového počtu obyvateľov) na vodovod:

	1989	1990	1991	1992	1993	1994
%	74,3	75,8	76,3	77,0	77,8	78,4

Koncepcia vodohospodárskej politiky predpokladá do roku 2000 pokles špecifickej potreby v domácnostiach na 167 l/obyv./deň (oproti 379 l/obyv./deň v roku 1993).

Riešenie disproportícií v zabezpečovaní potreby vody má zaistiť výstavba vodárenských nádrží a vodárenské systémy prepájané do nadradených sústav.

Kanalizácia a čistenie odpadových vôd

Rozvoj kanalizácie zaostáva za rozvojom vodovodov. Iba 283 obcí má vybudovanú verejnú kanalizáciu. To zapríčinuje až 70 %-né znečistenie vodných tokov. Obyvatelia bývajúci v domoch napojených na verejnú kanalizáciu:

Rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	2000
v tis.							
osôb	2 634	2 689	2 700	2 697	2 740		2 794
%	49,9	50,8	51,2	50,9	51,5	52,3	57,0

Predpokladá sa nárast podielu obyvateľov napojených na kanalizáciu do roku 2005 na 57 %.

Podiel čistenej odpadovej vody z celkového množstva odpadovej vody vypúšťanej do verejnej kanalizácie v %:

	1989	1990	1991	1992	1993	1994
	85,4	87,0	90,9	90,4	83,2	88,5

Dĺžka kanalizačnej siete bez prípojok v km:

	1989	1990	1991	1992	1993	1994
	5 004	5 122	5 200	5 200	5 326	5 454

Energetická politika

Cieľom je zabezpečiť všetkých spotrebiteľov tak, aby sa energia vyrabila s najnižším ekologickým dosahom a cenou a využívala sa čo najefektívnejšie. K tomu treba:

- domácu výrobu kombinovať s dovozom a útlmom menej hospodárnych zdrojov,
- štrukturálne zmeny v ekonomike,
- využitie druhotných a obnoviteľných zdrojov energie,
- kombinovať výrobu energie a tepla.

Energetická politika zdôrazňuje najmä prevádzku veľkých elektrární na pevné palivo po ich ekologizácii, dostavbu a výstavbu vodných diel a výstavbu paroplynových zariadení. Okrem existujúcich a rozostavaných jadrových elektrární (Jaslovské Bohunice, resp. Mochovce) sa nepočítá s ďalšími jadrovými zariadeniami.

Politika rozvoja spojov a pôšt

Predpokladá sa prechod na dvojstupňové územné členenie telefónnej siete a prechod na digitálnu transportnú telefónnu sieť, čo bude znamenať podstatné zlepšenie telekomunikačných služieb. Predpokladá sa aj budovanie optických káblov so susednými štátmi. Organizačná štruktúra pôšt sa bude riešiť v nadväznosti na nové územné členenie Slovenska.

Pôdohospodárska politika

V Koncepcii a zásadách pôdohospodárskej politiky (1993) ide o zmenu formy a intenzitu produkčného využívania plôch polnohospodárskej pôdy za predpokladu zladenia intenzity a ekologických hľadísk polnohospodárskej výroby. Ide najmä o trvalú zmenu porastov.

Zachovanie produkčnej schopnosti pôd si vyžaduje uplatnenie dotačnej politiky a je závislé od celkovej ekonomickej situácie národného hospodárstva.

Lesohospodárska politika

Vážnym problémom súčasného lesníctva na Slovensku je rozsiahle poškodenie lesov v dôsledku celkových zmien v bilancii slnečného žiarenia, zmien v chemizme ovzdušia a následne pôdných zmien lokálneho charakteru v hydričkom a trofickom režime pôd a obhospodarovania lesov.

Podiel lesných plôch z celkovej plochy územia SR je 40,6 %. Z celkovej výmery reprivatizovaných lesov predstavujú súkromné lesy 11,7 %, lesy spoločenstiev 56,2 %, cirkevné lesy 6,1 %, obecné lesy 25,7 % a iné lesy 0,3 %. Strategickým cieľom rozvoja lesníctva v SR je: zachovanie, ochrana a zveľaďovanie lesov.

Na zabezpečenie tohto cieľa slúžia opatrenia a zásady lesníckej politiky, obsiahnuté v Koncepcii a zásadách pôdohospodárskej politiky.

Politika rozvoja cestovného ruchu

Cestovný ruch sa stáva jedným z najdynamickejších rastúcich sektorov svetovej ekonomiky. V tomto duchu vláda SR schválila v roku 1995 "Zámery rozvoja cestovného ruchu na Slovensku" a zriadenie Agentúry na podporu propagácie a marketingu cestovného ruchu Slovenska.

Mimoriadne naliehavé je dobudovanie a skvalitnenie infraštruktúry najmä tých obcí a regiónov, ktoré predstavujú priority orientácie na CR. Je nevyhnutné zvýšiť kvalitu poskytovaných služieb.

Bytová politika

Koncepcia štátnej bytovej politiky do roku 2000 (1995) formuluje postavenie občana, obcí a štátu pri obstarávaní bývania. V nových ekonomických podmienkach došlo k výraznému poklesu bytovej výstavby, ktorý sa zatial nepodarilo zastaviť. Treba zvýšiť celkovú úroveň bývania a vytvárať také legislatívne, technické a ekonomicke podmienky, aby bývanie bolo pre obyvateľstvo dostupné a každá domácnosť si mohla dožičiť byt primeraný výške svojich príjmov (podrobnejšie kap. 2.1 a 3.3).

Predpoklady ďalšieho rozvoja

Celkovú problematiku rozvoja osídlenia Slovenskej republiky ovplyvňujú polohové a lokálne potenciály alebo bariéry.

Poloha Slovenska v geopoliticom centre Európy je daná priesečníkom severojužných zoskupení štátov (Poľsko, Slovensko, Maďarsko, bývalá Juhoslávia), predelením východo-západným sa opiera o Alp-sko-karpatské masívy. Toto horizontálno-vertikálne smerovanie posilňujú naviac uhlopriečne spojenia (Rotterdam - Istanbul a Moskva - Iberský poloostrov), ktoré sa križujú v priestore "Devínskej brány" (Bratislavu). Zreteľný západo-východný smer sa môže uskutočňovať cez Severné more, Poľsko alebo cez Slovensko či Maďarsko.

Oveľa zložitejší je smer severo-južný, pretože v celom rozmere naráža na pomerne nepriechodné bariéry Álp a v našom prípade Karpát.

Ukazuje sa, že jeho priechodnosť treba skúmať a prípadne realizovať v smere Žilina - Bratislava a na východnom Slovensku v smere štátne hranice (Prešov - Košice - Miškovec), aby sa obišli zložité podmienky Vysokých Tatier, Nízkych Tatier a Slovenského rudohoria.

K problematike severo-južných spojení v strednej Európe patrí aj tranzit severských štátov za rekreáčnym prostredím na juhu Európy, ktorého významná vetva môže prebiehať cez Slovensko: v zimnom období k Alpám a Karpatom a v letnom období k moriam na severe a juhu Európy.

Polohové potenciály či bariéry krajín nadobúdajú v súvislosti s potenciálmi rozvoja čoraz väčší význam a ovplyvňujú rozvoj oveľa viac ako lokálne potenciály. V tomto spolupôsobení má Slovensko vynikajúce predpoklady.

Z lokálnych faktorov, ktoré môžu ovplyvňovať rozvoj osídlenia, treba spomenúť v prvom rade prírodné faktory. Najmä morfologické faktory podstatne mierou ovplyvňujú velkosť sídiel a tvorbu aglomerovaných sústav osídlenia všetkých druhov, ich velkosť a rozmiestnenie. Morfologické útvary predurčujú aj základnú komunikačnú sieť tým, že vytvárajú okruh cez údolie Váhu medzi Vysokými a Nízkymi Tatrami - Prešovom a Košicami cez južné Slovensko s radiálami do zahraničia. Ovplyvňujú takisto tvorbu vyšších sídelných zoskupení (napr. pásové a radiálne štruktúry).

Morfologické podmienky spolu s ďalšími vytvárajú základné rozdiely v podmienkach pre život obyvateľstva; sú napr. regióny, v ktorých treba počas roka 7-8 mesiacov vykurovať obydlia, kde produkcia poľnohospodárstva je podstatne rozdielna (Orava - juh Slovenska), kde aj náklady spojené s dopravou sú diferencované.

Vodohospodárske podmienky Slovenska sú zložité. Ide o náhorné odtokové územie. Z tých dôvodov je vodný režim a hospodárenie s vodou veľmi dôležité. Budovanie veľkých nádrží je však nákladné a ekologicky nepriaznivo prijímané.

Veľmi významné sú zdroje podzemných vôd na južnom Slovensku. Treba ich zachrániť pred znečistením z ropovodov alebo z lokálnych odpadov osídlenia či výroby. Aj bohatstvo podzemných zdrojov taktiež čaká na komplexné zhodnotenie, a to najmä čo sa týka podzemných zdrojov pitnej a termálnej vody a nerastných surovín. Veľké možnosti poskytuje pôda a lesné masívy.

Akákoľvek výrobná činnosť by mala harmonizovať s dynamickým systémom procesov prírody. Rozloženie poľnohospodárskej pôdy a lesného fondu je významné z hľadiska koncepcíí osídlenia, budúceho funkčného usporiadania, výberu a funkcií centier a celkového využívania územia. Pôda a lesy nemajú iba produkčný či ochranársky význam, ale môžu podstatne mierou prispieť k životu sídiel, k obrazu krajinu a tým celkového osídlenia. Priemyselná výroba má vo vzťahu k osídleniu rozhodujúci význam. Slo-

vensko je v situácii, keď treba vykonať reštrukturalizáciu a skompletovanie sekundárneho sektora, rozvíjať aktivity terciárneho sektora. Ukazujú sa predpoklady na prosperitu terciárnych centier.

Osobitný význam má v podmienkach Slovenska problematika bývania. Opiera sa o veľký potenciál vybudovaných bytov v mestách, kde ho čaká urbanistický problém začleňovania do organizmu mesta a humanizácia. Na vidieku čaká problém jeho využitia. Jeho lokalizácia vo vzťahu k pracovným podmienkam je nadmerne neproporcionalná. V tejto súvislosti treba preskúmať možnosti jeho využitia pre tvoriace sa mestské aglomerované sústavy, pre nové smerovanie pracovných príležitostí za bytovým fondom (teda opačný postup ako doteraz), jeho využitie pre rekreačné potreby mestského obyvateľstva.

Z hľadiska uvádzaných polohových a lokálnych potenciálov má osobitný význam doprava, jej jednotlivé druhy, priestorové smerovania, križovania a zámery druhov dopráv. Druhovosť a križovanie významných druhov dopravy na celoštátnnej úrovni sa javí perspektívne takto:

Bratislava	- diaľničná, železničná, vodná, letecká, energetická + križovania
Košice	- diaľničná, železničná, širokorozchodná železničná, letecká
Žilina	- diaľničná, železničná, vodná + križovania
Prešov	- diaľničná, železničná
Banská Bystrica	- letecká

Z uvedeného vyplývajú aj potenciály na základné perspektívne funkčné členenie priestorov, na uplatnenie všeobecného a komplexného rozvoja osídlenia: údolie Váhu a línia cez Poprad - Prešov a Košice s príslušnými odbočkami do údolí, čím by sa vytvorila základná chrábitca osídlenia a územia so špecifickými prevažujúcimi funkciami pre poľnohospodárstvo (napr. Juhoslovenská rovina a Východoslovenská nížina) alebo funkciami pre lesné hospodárstvo a rekreáciu - oblasť Vysokých a Nízkych Tatier a Slovenského rudoohoria.

3.3 Súčasné podmienky v oblasti bývania

Na analýzu súčasných podmienok a trendov v bývaní sa použil súbor ukazovateľov bývania zostavený tak, aby poskytol porovnatelnú bázu na hodnotenie situácie v bývaní na medzinárodnej úrovni.

Ukazovatele sú členené do dvoch kapitol, pričom prvá predstavuje klúčové ukazovatele a druhá kapitola je venovaná rozšíreným a na podmienky transformačného procesu upraveným ukazovateľom, ktoré sa odporúča použiť ako podklad na spracovanie

Národných správ v krajinách strednej a východnej Európy.

Klúčové ukazovatele:

Ukazovateľ D4:	Domácnosti, na ktorých čele stojí žena
Ukazovateľ D5:	Priemerná veľkosť rodiny
Ukazovateľ D6:	Miera formovania domácností
Ukazovateľ D7:	Rozdelenie príjmu domácností
Ukazovateľ D9:	Nájomný/vlastnícky vzťah k bytu
Ukazovateľ H1:	Pomer ceny bytu k príjmu
Ukazovateľ H2:	Pomer nájomného k príjmu
Ukazovateľ H3:	Podlahová plocha na osobu
Ukazovateľ H4:	Trvalé stavby
Ukazovateľ H5:	Bývanie v súlade so stavebným zákonom
Ukazovateľ H6:	Koeficient zhodnotenia územia
Ukazovateľ H7:	Náklady na infraštruktúru
Ukazovateľ H8:	Pomer hypoték k úverom
Ukazovateľ H9:	Produkcia bytov
Ukazovateľ H10:	Investície do bývania

Rozšírené a upravené ukazovatele

Ukazovatele sú členené do skupín:

- a/ Zmeny v riadení bývania
- b/ Bývanie a makroekonomická stabilizácia
- c/ Hlavné sektory bytového fondu, privatizácia a reštitúcia
- d/ Cenová/finančná dostupnosť bývania
- e/ Bytová výstavba: podnikatelia v území, stavebné organizácie a pozemkový trh
- f/ Reštrukturalizácia systému financovania bývania
- g/ Dane a štátne podpory v bývaní
- h/ Otázky siete sociálneho zabezpečenia
- i/ Správcovstvo bývania

Klúčové ukazovatele udávajú základné parametre sektora bývania z aspektov sledovaných na celosvetovej úrovni. Prvá skupina (ukazovatele D4 - D9) charakterizuje základné demografické a sociologicke aspekty. Ich plneniu a záverom vyplývajúcim z nich treba venovať väčšiu pozornosť aj u nás.

V druhej skupine klúčových ukazovateľov sú už signalizované niektoré systémové nedostatky v prístupe k sektoru bývania v rokoch transformácie. Týka sa to najmä ukazovateľov H6 - H9. Nie je jasne stanovený koeficient zhodnotenia územia technickou infraštruktúrou či možnosťou funkčného využitia na bývanie. Nesledujú sa prierezovo ani náklady na infraštruktúru (jej prevádzku, údržbu a investície). Správcovia sietí nemajú prehľad o takto štruktúrovanom ukazovateľom, udávanom na jedného obyvateľa. Nie je teda ani možné uvažovať o možných optimálnych úsporách v tejto oblasti.

Na druhej strane charakter bytového fondu a držiavanie stavebného poriadku je na úrovni európskeho štandardu.

Hodnotu klúčového ukazovateľa H8 nebolo možné vôbec vyčísiť, keďže hypotekárne úvery ešte nie sú zavedené a bankový sektor nesleduje špecifický stav úverov na účely bývania.

Ukazovateľ výroby bytov a investícií do bývania iba potvrdil skutočnosť, že v tejto oblasti došlo k výraznému zmrazeniu aktivít v porovnaní s rokom 1990 (pokles prírastku bytov na 1000 obyvateľov z 9,7 v roku 1990 na 1,25 v roku 1994).

Práce pri získavaní údajov pre rozšírené ukazovatele priamo naznačili oblasti, kde sú inštitucionálne, štrukturálne, prípadne metodické nedostatky, brzdiace účinnú koncepciu bytovej politiky.

Analýza súčasných podmienok podľa údajov z jednotlivých skupín ukazovateľov:

a/ Zmeny v riadení bývania

Bývanie predstavovalo pred nástupom transformačného obdobia súčasť centrálne plánovaného hospodárstva. Centrálny plánovací systém mal kontrolu nad zdrojmi, určoval cenové hladiny, zasahoval do sféry vlastníctva a z bytovej jednotky vytvoril spotrebny predmet sociálneho charakteru.

Transformácia z centrálne plánovaného na trhové hospodárstvo je proces postupný, ktorý má však veľký vplyv na zmenu správania sa jednotlivých aktérov v bývaní.

Bývanie nepredstavovalo oblasť, ktorá by mala prioritné miesto v politických úvahách. Systém prípravy, realizácie a financovania komplexnej bytovej výstavby uplatňovaný do roku 1990 bol zrušený. Na základe Zásad reformy bytovej politiky v Slovenskej republike (1991) mal štát svojimi nástrojmi pôsobiť na vytváranie trhu s bytmi, aby bývanie bolo dostupné všetkým sociálnym skupinám obyvateľstva. Výrazná úloha sa dostáva v tomto smere obciam a mestám. Nepodarilo sa však vytvoriť účinný systém, ktorý by v nových podmienkach v potrebnej miere zabezpečil prechod zodpovednosti a realizáciu výstavby na nových účastníkov.

Bytová výstavba má po roku 1990 klesajúcu tendenciu najmä v súvislosti s výrazným obmedzením podpory štátu, narastaním rozdielu medzi reálnymi príjmami obyvateľov a cenami bytov, bývania a služieb s ním spojených.

Z legislatívneho hľadiska najvýznamnejšími zákonmi boli tie, ktoré novo definovali práva a povinnosti obcí a miest, reštitučné nároky a možnosť privatizácie pôvodne štátneho, teraz komunálneho ná-

jomného bytového fondu nájomníkmi. Na druhej strane jestvujúca ochrana nájomníkov, povinnosť obcí odpredať bytové jednotky za nereálne nízke ceny, spolu s nevyhovujúcou úverovou politikou a nedostatočnými zdrojmi pre úvery pôsobia ako brzda pri pokroku v tejto oblasti.

b/ Bývanie a makroekonomická stabilizácia

Transformácia z centrálne plánovaného hospodárstva na trhové hospodárstvo sa prejavila v prvých rokoch v recesnom vývoji ekonomiky. Od roku 1994 sa zaznamenali priaznivé makroekonomicke výsledky. Dosiahol sa relatívne vysoký rast HDP pri podstatnom znížení miery inflácie, platobná bilancia sa skončila aktívnym saldom a zvýšili sa devízové rezervy.

Po poklese hrubého domáceho produktu do roku 1993 oproti roku 1989 celkove o 25,7 % sa jeho objem v roku 1994 zvýšil o 4,9 %. Vývoj tvorby hrubého domáceho produktu ovplyvnilo viaceru faktorov. K rozhodujúcim patril rast trhových služieb, lepšie výsledky pôdohospodárstva a celkové zníženie materiálovej náročnosti. Z hľadiska dopytu hlavným faktorom dynamiky vývoja hrubého domáceho produktu bol dopyt na zahraničných trhoch po slovenských produktoch. Vo vnútornej ekonomike nedošlo ešte v roku 1994 k výraznejšiemu oživeniu spotrebiteľského a investičného dopytu. Domáci dopyt sa oživil v roku 1995 pri raste hrubého domáceho produktu o 7,4 %.

Po raste miery nezamestnanosti v roku 1993 o 4 body na 14,4 % ku koncu roku 1994 dosiahla miera nezamestnanosti 14,8 %. Na konci roku 1995 klesla na 13,1 %, udržiava sa však regionálna diferenciácia.

Priaznivý vývoj zahraničného dopytu sa premietol aj v salde obchodnej bilancie. Vysoké záporné saldo z roku 1993 (-27,3 mld. Sk) vystriedalo v roku 1994 kladné saldo vo výške 2,6 mld. Sk.

Vývoj vybraných makroekonomických ukazovateľov

Ukazovateľ	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Hrubý domáci produkt v % (st.c.)	-2,5	-14,6	-6,5	-3,7	4,9	7,4
Miera inflácie v % (v priemere za rok)	10,4	62,3	10,0	23,2	13,4	9,9
Miera nezamestnanosti v % (ku koncu obdobia)	1,6	11,8	10,4	14,4	14,8	13,1

Klesajúca tendencia vývoja stavebníctva zodpovedala celkovej recesii v ekonomike. Multiplikatívny efekt stavebníctva sa prejavil v 3. štvrtroku 1994, keď vplyvom podpory vlády sa pokles stavebnej produkcie zmiernil. Pokles v roku 1994 predstavoval 1,4 % (oproti poklesu 36,2 % v roku 1993 v stálych cennách). K prekonaniu fázy poklesu došlo až v roku 1995. Oživenie investičnej aktivity hospodárskych subjektov sa premietlo v raste stavebnej produkcie oproti roku 1994 o 4,2 %. Oživenie stavebnej činnosti sa zatiaľ neprejavilo v oblasti bývania. Sektor bývania je jedným z tých, ktoré sa nachádzajú v najhlbšej recesii. V uplynulých troch rokoch boli výdavky štátneho rozpočtu do bývania redukované na minimum. Systémovú nápravu má z tohto hľadiska predstavovať vytvorenie Fondu pre rozvoj bývania.

Podiel stavebníctva na vytvorenom hrubom domácom produkte zostal v roku 1995 na úrovni roku 1994 a predstavoval 4,6 %.

Pritom stavebníctvo by malo byť jedným z najvýznamnejších odvetví národného hospodárstva tak, ako je to vo vyspelých krajinách. Oblasť bývania má multiplikačný efekt na vývoj HDP.

c/ Hlavné sektory bytového fondu, privatizácia, reštitúcia

Privatizácia a reštitúcia verejného nájomného sektora predstavujú dva z najaktuálnejších problémov v procese transformácie. Zmeny v štruktúre bytového fondu prebiehajú pomerne pomaly vzhladom na časovú náročnosť procesu. Štruktúra bytového fondu v roku 1991 bola 50,2 % v rodinných domoch, 22,1 % v družstevných bytoch, 21,2 % nájomné byty vo vlastníctve obcí a 6,5 % štátnych bytov. V období 1990-1994 bolo "sprivatizovaných" - odpredaných do vlastníctva nájomníkov 2,25 % a reštituovaných 0,25 % z komunálnych bytov. Prevod vlastníctva družstevných bytov sa uskutočnil v cca 10 % družstevného bytového fondu.

Privatizácia predstavuje ďalší zdroj problémov. Umožňuje súčasť nájomníkom získať za podhodnotenú cenu bytovú jednotku, ale nerieši koncepcne žiadúcu štruktúru bytového fondu (priemerná cena za bytovú jednotku predstavuje približne 5 % nákladov potrebných na vybudovanie podobnej novej bytovej jednotky). Pri platných právnych ustanoveniach sa majiteľmi bytov stávajú obyvatelia bez ohľadu na ich sociálnu a príjmovú situáciu. Zisky, ktoré z privatizácie za daných podmienok získavajú obce, sú nedostatočné na výstavbu nových bytov, ktorou by sa zabezpečila potreba sociálnych bytov. Kvalita odpredávaného bytového fondu je často nízka, objekty sú zaťažené poruchami zo zanedbanej údržby a obyvatelia nemajú skúsenosť s organizáciou samosprávy a demokratickým dohadovacím procesom o podmienkach spoločnej údržby a opráv. V tomto smere pomoc predstavuje stavebné sporenie, ktoré umožňuje v priebehu času zabezpečiť prostriedky potrebné na opravy.

Otvoreným problémom, ktorý potrebuje urgentné riešenie, je otázka vlastníctva bytov vo viacbytových domoch.

d/ Cenová/finančná dostupnosť bývania

Otázka cenovej dostupnosti je jednou z klúčových otázok pri hľadaní optimálneho riešenia bytovej politiky. Súčasné makroekonomicke ukazovatele vývoja hospodárstva poukazujú na diferenciáciu v úrovni príjmov a výrazne vyšší inflačný index pri cene bývania v porovnaní s nárastom reálnych príjmov obyvateľstva. Tým narastá skupina populácie, ktorá nie je schopná vlastnými silami zabezpečiť bývanie pre potreby svojej rodiny.

V porovnaní s krajinami EÚ nie sú ukazovatele pomeru nákladov na bývanie a príjmov nevýhodné. V nájomnom a družstevnom sektore predstavuje pomer nákladov na bývanie a služby s ním spojené v priemere 20 % z príjmu domácnosti. V bytoch v súkromnom vlastníctve je priemerne nadobúdacia cena bytovej jednotky 5,6-násobkom ročného príjmu do-

mácnosti na národnej úrovni, 6,8-násobkom v Bratislave (stav v roku 1994). Neznamená to, že by v tejto oblasti bol pozitívny vývoj. Porovnanie takto postavených ukazovateľov totiž nezohľadňuje inú štruktúru spotrebného koša bežnej domácnosti. Náklady na potraviny v ňom predstavujú u nás u niektorých skupín 45-49 %, v priemere okolo 35 %, zatiaľ čo v stabilných krajinách EÚ táto hodnota kolíše okolo 12 %.

Napriek vzrastu životných nákladov a poklesu reálneho príjmu nedochádza zatiaľ k dramatickému zvýšeniu neplatičov, či už v nájomnom, alebo v službách spojených s bývaním.

e/ Bytová výstavba: podnikatelia v území, stavebné organizácie a pozemkový trh

Pri tvorbe koncepčných materiálov sa prejavuje nedostatok informácií o stave bytového fondu. Chýbajú údaje o začínaní, dokončovaní a rozostavanosti bytov, či už podľa vlastníckych foriem, alebo spôsobu výstavby. Nie sú údaje o nákladoch na infraštruktúru, o stave pôžičiek na účely bývania.

Z hľadiska stavebnej výroby je badateľný výrazný posun v prospech súkromných malých a stredných podnikov.

V oblasti podnikateľských aktivít pri rozvoji bývania sa prejavuje kombinácia nedostatočných zdrojov úverov, nevýhodné podmienky ich splácania i platnej legislatívy, ktorá by znamenala ochranu nájomníka. Svoju negatívnu úlohu tu zohráva regulované nájomné, ktoré neumožňuje návratnosť vložených prostriedkov, údržbu a potrebné opravy. Ďalším problémom v tejto súvislosti je nejasná situácia v pozemkovej oblasti, pomalý proces registrácie vlastníckych transakcií a nerohodnosť miest a obcí pri presadzovaní rozvojových zámerov. Tá je často spôsobená ich nedostatočnými rozpočtovými možnosťami a dlhotrvajúcimi reštitučnými procedúrami.

V období transformácie sa značne obmedzila i výstavba individuálnych rodinných domov svojpopomocou, ktorá na Slovensku predstavovala najmä v vidieckom osídlení prevládajúcu formu výstavby. Je to spôsobené prudkým nárastom cien stavebných materiálov (takmer trikrát) a znížením reálneho priemerného príjmu v kombinácii s nedostupnosťou výhodných pôžičiek.

Pozemkový trh nemá oporu v štátnej pozemkovej politike. Vzhľadom na finančnú situáciu v príjmoch štátu i obcí sa nedalo rátat s väčšími investíciami do infraštruktúry.

f/ Reštrukturalizácia systému financovania bývania

Financovanie bývania predstavovalo jednu zo zá-

kladných foriem štátnej intervencie do systému prípravy a realizácie KBV. Sociálnu politiku riešil štát dotáciemi na výstavbu štátnych bytov, technickej a občianskej vybavenosti, bezplatným zabezpečovaním pozemkov, príspevkami a výhodnými úvermi na výstavbu družstevných bytov a rodinných domov, dotáciemi na nájomné, ceny energií, tepla, vody a ďalších služieb spojených s bývaním. Regulácia nájomného udržovala nákladový stav z roku 1964.

Rozhodnutím vlády sa v roku 1991 systém KBV skončil a umožnil realizovať a financovať výstavbu len funkčne ucelených častí stavieb KBV, rozostavaných k 31.12.1990. Na výstavbu nových bytov vláda uložila poskytovať v roku 1991 zvýhodnené pôžičky so zníženou úrokovou sadzbou minimálne 5 bodov oproti priemernej úroковej sadzbe a dobu splatnosti stanovila na 30 rokov. Majetková ujma peňažných ústavov sa mala hrať zo štátneho rozpočtu.

V návrhu rozpočtu SR na rok 1992 boli navrhnuté prostriedky na dokončovanie KBV financované zo štátnych dlhopisov. Pre družstevnú výstavbu sa i v roku 1992 poskytovali štátne príspevky (priemerne 57 %) a úvery (26 %). Priemerne 17 % tvoril členský podiel. Úver bol poskytovaný za zvýhodnených podmienok so splatnosťou až 40 rokov a úrokovou sadzbou 1 %. Pôžičky členom družstva na členský podiel sa poskytovali so splatnosťou 10 rokov a 2,7 %-nou úrokovou sadzbou.

Pre individuálnu bytovú výstavbu sa poskytovali pôžičky so splatnosťou 40 rokov a 2,7 %-nou úrokovou sadzbou.

Začiatkom roka 1993 boli ešte úvery na družstevnú bytovú výstavbu kryté redistribučným úverom od NBS, poskytovaným za zvýhodnenú úrokovú sadzbou 7,5 %.

V štátnom rozpočte bola na rok 1993 na KBV určená suma 1,0 mld Sk za odpredaj štátnych dlhopisov. Iba na základe schválených Zásad reformy bytovej politiky v Slovenskej republike štát takto fungujúci systém skončil. V koncepcii sa stanovuje cieľ v rámci sociálnej politiky zaručiť, aby vplyvom nákladov na bývanie občan nezavinene neklesol pod úroveň životného minima.

Cieľne chýbajú formy hypoteckárných úverov. Ako nový produkt bolo na finančný trh zavedené stavebné sporenie, ku ktorému sa priznáva ročne štátna prémia, krytá z prostriedkov štátneho rozpočtu. Po uplynutí doby sporenia stavebná sporiteľňa poskytne zvýhodnený úver do výšky 50 % cieľovej sumy sporenia.

Napriek tomu, že stavebné sporenie predstavuje tradičný nástroj na rozvoj bývania, v súčasnej príjmovej situácii nie je reálne očakávať, že úspory spo-

lu so štátnejou prémiou a úverom budú dostatočné na financovanie nákupu, resp. výstavbu bytu.

Nevyváženosť v príjmoch a výdavkoch domácností SR môže predstavovať riziko pre splácanie úverov a úrokov z nich.

g/ Dane a štátne podpory v bývaní

V súvislosti s reštrikciou štátneho rozpočtu sú limitované v transformačnom období i prostriedky na rôzne dotačné nástroje. Keďže dotačný systém predstavuje jeden z najvýznamnejších prostriedkov štátu na ovplyvňovanie bývania, jeho absencia spôsobuje nefunkčnosť systému. Z dvoch základných typov dotácií (zvyšovanie účinnosti bytového systému a zvyšovanie spravodlivosti pri prístupe k bývaniu) sa v uplynulých rokoch používal v obmedzenej miere príspevok na vyrovnanie majetkovej ujmy peňažným ústavom za poskytnuté dlhodobé výhodne úrokovane úvery, objektové dotácie na dokončovanie rozostavaných súborov KBV, štátna prémia k stavebnému sporeniu, príspevok na projekty zateplenia a príspevok výrobcom tepla pre účely bývania.

Štátna subvenčná politika, ktorá predstavovala velkú záťaž štátneho rozpočtu do roku 1990, sa nahradza snahou o sprehľadnenie systému dotácií a ich väčšiu adresnosť. Na druhej strane napr. regulácia najomného spôsobuje únik prostriedkov tým, že ne-reálne nájomné platia i tí obyvatelia, ktorí by boli schopní bez problémov platiť trhové nájomné. Tým dochádza i k skresleniu obrazu o dopyte a ponuke na trhu s bytmi.

Je možné, že privatizácia komunálneho bytového fondu povedie v niektorých prípadoch k situáciám, že majiteľ bytu v súkromnom vlastníctve sa dostahe pod hlinu životného minima a nebude schopný pokrývať náklady na bývanie. Je potrebné pripraviť vhodné nástroje i pre tieto eventuality.

V súčasnosti sa v SR neposkytuje samostatný príspevok na bývanie pre domácnosti. Počíta sa s ním však pri príprave koncepcie štátnej sociálnej podpory. MPSVR SR pripravuje poskytovanie príspevkov na bývanie tých domácností, ktorých príjem nedosahuje stanovenú výšku na zabezpečenie výživy a ostatných základných osobných potrieb, vrátane pokrycia nevyhnutných nákladov na domácnosť.

Jedným z programov, ktorý má oporu v štátnom rozpočte, je program dodatočného zateplenia bytových domov. V SR bolo na uvedený program vyčlenených 150 mil. Kčs v roku 1992, 100 mil. Sk v roku 1993, 71 mil. Sk v roku 1994 a v roku 1995 100 mil. Sk. To však nepokrýva všetky požiadavky. Ne-používajú sa ani žiadne daňové nástroje.

Na miestnej úrovni zastupiteľstvá pri rozhodova-

ní o daňovom zaťažení poplatníkov zohľadňujú celkovú ekonomickú situáciu a bežné obytné domy nie sú daňovo vysoko zaťažené.

h/ Otázky siete sociálneho zabezpečenia

Pri riešení problémov v bývaní pre niektoré skupiny obyvateľstva (zdravotne postihnutí, bezdomovci, neplatiči) spolupracuje rezort práce, sociálnych vecí a rodiny s ostatnými rezortmi a inštitúciami.

V súčasnosti nie je možné vyčísiť množstvo rodín, ktoré dostávajú dotáciu na bývanie, keďže dávky sociálnej starostlivosti sa poskytujú ako kumulácia sumy potrebnej na výživu a základné životné potreby a sumy potrebnej na domácnosť. Výška sa určuje podľa zákona o životnom minime.

V budúcnosti sa tento stav zmení, pretože v rámci pripravovaného systému transformácie sociálneho zabezpečenia koncipuje MPSVR SR novú štátnu dávku, tzv. príspevok na bývanie, ktorým sa štát bude podieľať na krytí nákladov na bývanie pre nízkopri-jmové skupiny obyvateľstva.

Trh s bytmi nie je pripravený reagovať na vznikajúcu situáciu. Pre bezdomovcov, ktorí sa koncentrujú vo väčších mestách, sa obce a mestá snažia hľadať prístrešie formou rôznych charitatívnych či obecných prístreší. Väčší problém vzniká v skupine mladých rodín, keď príjmová situácia neumožňuje hľadať riešenie na voľnom trhu s bytmi, kde ani nie je dostatočná ponuka.

Charakterizovanie sociálneho bývania je problémom, ktorý zostáva otvorený. Okrem technickej kategórizácie bytov do 4 kategórií podľa vybavenostného štandardu u nás zatiaľ nejestvuje iná definícia substandardného bývania.

i/ Správcovstvo bytového fondu

So zmenami foriem vlastníctva a fragmentáciou pôvodne veľkých počtov bytových jednotiek spravovaných podnikmi bytového hospodárstva dochádza k rôznym zménam v správe. Objavujú sa rozličné formy právnických osôb, ktoré preberajú povinnosti správca. Vzhľadom na skutočnosť, že regulované nájomné nepokrýva náklady na údržbu a prevádzku bytových domov, v danej oblasti nie je zatiaľ badať výrazné rozdiely v efektívnosti jednotlivých foriem správcovských organizácií.

Ako ziskové možno v niektorých prípadoch hodnotiť prevádzkovateľské organizácie tepelného hospodárstva. Neprehľadnosť transakcií, pomerne malá prevádzková disciplína a často i nejasnosť podmienok spôsobujú, že v tejto oblasti pretrváva množstvo problémov (nespokojnosť nájomníkov, nepružnosť v odstraňovaní porúch, nemožnosť zabezpečiť väčšie opravy a pod.).

Obdobná situácia v správcovstve bytového fondu je i v družstevnom sektore. V súvislosti s predajom bytov nájomníkom vznikajú nové formy vlastníctva viacbytových domov, pre ktoré nie sú zatiaľ pripravené jednoznačné pravidlá a predstavujú tak potenciálnu oblasť problémového vlastníctva.

4. REALIZÁCIA AGENDY 21 A GLOBÁLNEJ STRATÉGIE BYVANIA DO ROKU 2000

4.1 Agenda 21

Pri realizácii rozhodujúcich programových oblastí, uvedených v Agende 21 - dokumente prijatom na Konferencii OSN o životnom prostredí v Riu de Janeiro v roku 1992 - sa vychádza zo špecifických podmienok, v akých sa nachádza naša krajina a ekonomika počas prechodu k trhovému hospodárstvu. Slovensko prekonáva pri zmene svojej ekonomiky značné ťažkosti spojené s istým politickým a sociálnym napäťom. Napriek tomu považujeme Agendu 21 za dokument, v ktorom je vyjadrená celosvetová dohoda a na najvyšej úrovni prijatý politický záväzok spolupracovať v oblasti rozvoja a životného prostredia. Programové oblasti, ktoré sú v Agende 21 prezentované v podobe akcií, cieľov činností, ako aj prostriedkov realizácie, nie sú pre Slovenskú republiku neznáme a riešeniu problémov s tým súvisiacich sa naša krajina venovala už dávno pred Konferenciou OSN v roku 1992.

Slovenská republika má v súčasnosti už takmer 80 % právnych noriem a predpisov v oblasti životného prostredia zladených s právnymi normami a predpismi krajín Európskej únie.

Výber príkladov riešenia a postupov:

Programová oblasť: Zabezpečenie primeraného bývania pre všetkých - riešenie sociálnych stanovísk

Sociálna funkcia bytovej politiky spočíva v určení životnej úrovne obyvateľstva, najmä vo vzťahu k príjmovu slabším skupinám. V rámci riešenia sociálnych stanovísk bytovej politiky realizuje MPSVR SR v praxi zásadu, aby vplyvom úhrady nákladov na primerané bývanie občan nezavinene neklesol pod úroveň spoločensky uznaného životného minima.

V rámci pripravovaného nového systému sociálneho zabezpečenia koncipuje MPSVR SR novú štátnu dávku, tzv. príspevok na bývanie, ktorým sa bude štát podieľať na krytie časti nákladov na bývanie nízkoprijmových domácností.

Okrem toho rezort práce, sociálnych vecí a rodiny spolupracuje s ostatnými rezortmi a inštitúciami pri riešení problémov v bývaní pre určité kategórie občanov, akými sú zdravotne postihnutí, bezdomovci, neplatiči a pod. v súlade s koncepciou štátnej bytovej politiky, prijatou v roku 1995.

Programová oblasť: Podpora vytvárania komplexnej ekologickej infraštruktúry

V koncepcii vodohospodárskej politiky SR, ktorú schválila Národná rada SR sú navrhnuté výhľadové zámery v zásobovaní pitnou vodou z verejných vodovodov, odkanalizovanie a čistenie odpadových vôd. Navrhne finančné zabezpečenie a tvorbu finančných zdrojov, ako aj ďalšie postupy v oblastiach privatizácie podnikov vodární a kanalizačných, v legislatíve a v oblasti ekonomických nástrojov.

Programová oblasť: Integrácia životného prostredia a rozvoja do rozhodovania na politickej, plánovacej a riadiacej úrovni. Zabezpečenie účinného právneho a regulačného rámca, využitie ekonomických nástrojov.

V tejto oblasti je prijatých 14 všeobecne záväzných právnych predpisov, ktoré upravujú integráciu životného prostredia do uvedených sfér.

Ekonomické nástroje tvorby a ochrany životného prostredia sa chápu ako súčasť komplexu nástrojov riadenia hospodárstva. Ich výber a použitie vychádza z cieľov štátnej environmentálnej politiky. V skutočnosti sa ekonomické nástroje často používajú v spojitosti s regulačnými opatreniami alebo štandardmi rozptylu znečisťovania vyjadrenými v biologických, chemických a fyzikálnych hodnotách.

Medzi takéto nástroje patria:

- poplatky za znečisťovanie ovzdušia
- odplaty vo vodnom hospodárstve
- poplatky za uloženie odpadov
- odvody za odňatie polnohospodárskej pôdy z polnohospodárskeho pôdneho fondu
- odvody za vyňatie lesných pozemkov z lesného pôdneho fondu
- úhrady za dobývací priestor a vydobyté nerasty

Koncepcia Ministerstva životného prostredia SR v tejto oblasti vychádza z potreby parametrov životného prostredia do jestvujúcich daní tak, aby sa tieto ekonomické nástroje stali trvalou súčasťou hospodárskej politiky štátu.

Na uplatnenie ekonomických nástrojov tvorby a ochrany životného prostredia majú rozhodujúci vplyv tieto dane: daň z pridanej hodnoty, spotrebňa daň, daň z príjmov, daň z nehnuteľností, cestná daň, daň z uhľovodíkových mazív. Ekonomické nástroje na tvorbu a ochranu životného prostredia sú poplatkového typu.

Programová oblasť: Ochrana ovzdušia

V tejto oblasti je platných 6 všeobecne záväzných právnych predpisov, upravujúcich vzájomné pôsobenie medzi ochranou ovzdušia a ostatnými zložkami.

Programová oblasť: Ochrana, obhospodarование a rozvoj zdrojov nerastných surovín

V tejto oblasti je platných 11 zákonov, nariadení vlády SR a vyhlášok zaobrajúcich sa oblastou ochrany, obhospodarovania a rozvoja zdrojov nerastných surovín.

Programová oblasť: Integrovaný prístup k plánovaniu a obhospodarovaniu priestorov na zemskom povrchu (pôd a plôch)

Podľa zákonov č. 330/1991 Zb. (o pozemkových úpravách) a č. 180/1995 Z.z. (o niektorých opatreniach na usporiadanie vlastníctva k pozemkom) sa v Slovenskej republike riešia pozemkové úpravy, ktoré zohľadňujú požiadavky a podmienky ochrany životného prostredia, tvorby územného systému ekologickej stability, funkcie poľnohospodárskej krajinnej a prevádzkové hľadiská moderného poľnohospodárstva. Na ich realizáciu sa vypracovala a vládou SR schválila Koncepcia usporiadania pozemkového vlastníctva v SR.

V súčasnosti MP SR zabezpečuje I. etapu pozemkových úprav, t.j. zisťovanie vlastníckych vzťahov.

Programová oblasť: Boj proti odlesňovaniu a trvalo udržateľný rozvoj horských oblastí

Zásady štátnej lesníckej politiky schválila vláda SR v roku 1993. V tom istom roku schválila koncepciu rozvoja lesníctva.

Uvedené zásady sú pretransformované v 8-mich nových, resp. novelizovaných legislatívnych normánoch.

Zásady štátnej lesníckej politiky sú ďalej rozpracované formou čiastkových alebo záverečných správ vedecko-technických projektov a výskumných úloh, zameraných najmä na monitoring, ozdravenie a re-

habilitáciu lesov, ako i na ekologicko-ekonomickú kvantifikáciu produkčných a mimoprodukčných funkcií lesa.

Programová oblasť: Rozvoj a posilňovanie integrovaných programov rozvoja určených na odstránenie chudoby

Na Slovensku sa zákonom stanovila spoločensky uznaná minimálna hranica príjmu občana, pod ktorou nastáva stav jeho hmotnej núdze. Tá je legislatívne upravená v zákone č. 463/1991 Zb. o životnom minime v znení neskorších predpisov. Zákon bližšie vymedzuje podmienky posúdenia hmotnej núdze občana v nadväznosti na Ústavu Slovenskej republiky, ktorá zaručuje každému, kto je v hmotnej núdzi, právo na takú pomoc, ktorá je nevyhnutná na zabezpečenie základných životných podmienok.

Programová oblasť: Podpora trvalo udržateľného rozvoja poľnohospodárstva a vidieckych oblastí, zachovanie pôdy a jej obnova

Ucelená poľnohospodárska a potravinárska politika Slovenskej republiky s orientáciou na podporu trvalo udržateľného rozvoja poľnohospodárstva a vidieckych oblastí je sformulovaná v "Koncepcii a zásadách agrárnej politiky v SR", ktorú schválil parlament a vláda SR v roku 1993.

Rámcovo sformulované základné strategické ciele a úlohy agrárnej politiky spolu so systémovými opatreniami (legislatíva, ekonomické a obchodné nástroje a inštitucionálne opatrenia) sa podrobnejšie rozpracúvajú a aktualizujú v nadväzujúcich koncepcných a vykonávacích projektoch a dokumentoch.

Najkonkrétnejším vykonávacím dokumentom z hľadiska vytvárania predpokladov na trvalo udržateľný rozvoj poľnohospodárstva a vidieckych oblastí je "Výnos Ministerstva pôdohospodárstva SR o poskytovaní dotácií zo štátneho rozpočtu" a finančné fondy, zriadené v rámci inštitucionálnych opatrení pre konkrétné formy podpory.

Úbytok poľnohospodárskej pôdy sa v posledných rokoch prakticky zastavil. Možno to pripísť dôslednejsiemu uplatňovaniu zákona SNR o ochrane poľnohospodárskeho pôdneho fondu z roku 1992 a utlmeniu stavebnej činnosti.

Z hľadiska zlepšenia stavu prostredia a ochrany poľnohospodárskeho pôdneho fondu sú zámery konkretizované v stratégii štátnej environmentálnej politiky a vychádzajú z Koncepcie a zásad pôdohospodárskej politiky, ktorú schválila NR SR.

Z inštitucionálnych opatrení možno sem zaradiť aj:

- zriadenie Agentúry pre rozvoj vidieka,
- vytvorenie siete poľnohospodárskeho poradenstva, podporovaného štátom.

Programová oblasť: Zdokonalenie poľnohospodárskej výroby a systémov farmárenia

MP SR rozpracovalo reštrukturalizáciu poľnohospodárskej výroby do jednotlivých regiónov (okresov) Slovenska, pričom sa zohľadňovali ekologické podmienky, environmentálne požiadavky a hospodárske pomery.

Programová oblasť: Zachovanie a trvalo udržateľné využívanie genetického potenciálu živočíchov pre trvale udržateľné poľnohospodárstvo

V rámci zachovania genofondu hospodárskych zvierat MP SR poskytuje fakultatívne dotácie pre jednotlivé druhy zvierat.

Programová oblasť: Zvyšovanie dostupnosti potravín a zlepšovanie ľudského zdravia

Problematika sa rieši v zmysle výživových odporúčaných dávok a krokmi smerujúcimi k dosiahnutiu ročného zníženia výdavkov na potraviny o 1 %.

Prijal sa Národný program podpory zdravia, kde sa Ministerstvo pôdohospodárstva podieľa na projekte ozdravenia výživy s vybranými cielenými úlohami.

Nadväzne na program ozdravenia výživy sa riešia možnosti biotehnológií v poľnohospodárstve a potravinárstve.

Programová oblasť: Trvalo udržateľná výživa (hnojenie) rastlín na zvýšenie výroby potravín

MP SR podporuje výskum a využitie nových látok v zmysle trvalo udržateľnej výživy rastlín na zvýšenie výroby potravín.

Programová oblasť: Ochrana vodných zdrojov, akosti a množstva vód a vodných ekosystémov. Zásobovanie pitnou vodou a jej úprava

V tejto oblasti sú platné 4 všeobecne záväzné právne predpisy, najmä zákon o vodách.

V kategórii výskumných úloh (vedecko-technických projektov) MP SR v spolupráci s MŽP SR zabezpečujú riešenie úloh, ktoré sú zamerané na zlep-

šenie kvality pitnej vody a ekologizáciu krajiny pri jej poškodení rôznymi haváriami na vodných tokoch.

Všetky väčšie vodohospodárske stavby sa pred realizáciou vyhodnocujú podľa zákona o posudzovaní vplyvov na životné prostredie.

Programová oblasť: Ekologickej vhodné nakladanie s odpadmi a prevencia ilegálnej medzinárodnej prepravy nebezpečných odpadov

V tejto oblasti je platných 8 všeobecne záväzných právnych predpisov, ktoré upravujú danú problematiku aj vo vzťahu k osídleniu.

Programová oblasť: Deti, mládež a trvalo udržateľný rozvoj

Z hľadiska rezortu práce, sociálnych vecí a rodiny SR súčasná platná právna úprava v oblasti sociálneho zabezpečenia vytvára a poskytuje deťom záruky a možnosti rozvoja vo všetkých oblastiach. Do právnych predpisov upravujúcich sociálne zabezpečenie sú premietnuté medzinárodné záväzky SR, predovšetkým Dohovor o právach dieťaťa.

Novopripravované právne normy budú vytvárať legislatívne predpoklady na ochranu detí a mládeže a súčasne podmienky na ich všeestranný vývin v súlade medzinárodne platnými dokumentmi.

Programová oblasť: Podpora vzdelania, odbornej prípravy a zvýšenie verejného uvedomenia smerom k trvalo udržateľnému rozvoju

Predpokladá sa, že v podmienkach rezortu práce, sociálnych vecí a rodiny vznikne komplexný vzdelávací systém, ktorý bude poskytovať odbornú prípravu pre sociálnych pracovníkov štátneho i neštátneho sektora.

4.2 Globálna stratégia bývania do roku 2000

Rozvojový dokument prijalo Valné zhromaždenie OSN v roku 1988 (schválený vtedajšou vládou ČSSR). Predstavuje osnovu tvorby bytovej politiky vo všetkých významných sférach. Závažné politické, hospodárske a štátoprávne zmeny, ktoré na Slovensku prebiehali po roku 1989, spôsobili, že konceptné odporúčania Globálnej stratégie sa nerozpracovali a nepoužili sa pri formulovaní bytovej politiky. Porovnaním odporúčaní v Globálnej stratégii rozvoja bývania a súčasnej situácie v tejto oblasti na Slovensku je možné stanoviť objektívne priority, či už z hľadiska cieľového stavu, nástrojov, alebo inštitucio-

nálneho a štrukturálneho zabezpečenia riešení v oblasti bývania.

5. PRÍKLADY ÚSPEŠNEJ REALIZÁCIE ROZVOJA

PRÍKLADE A:

a/ Názov

Centrálna mestská zóna v Dolnom Kubíne.

b/ Kľúčové orgány a organizácie

Mestský národný výbor Dolný Kubín (do r. 1990), Mestský úrad Dolný Kubín (od roku 1990 doteď), Stavoprojekt Žilina, projektový ústav, primátor mesta Ing. Ivan Budiak, hlavný projektant územného plánu a jeho časť Ing.arch. Anton Kratochvíl

c/ Chronológia realizácie

- 1960: Nová územná reorganizácia regiónu Orava, Dolný Kubín sa stáva sídlom okresu
- 1969-72: Zámer: základná urbanisticko-architektonická koncepcia rozvoja do roku 2000 a územný plán sídelného útvaru
- 1972: ÚPN CMZ Dolný Kubín
- 1972-79: Nové administratívne centrum mesta
- 1980: Aktualizácia ÚPN SÚ Dolný Kubín
- 1987: ÚPN CMZ Dolný Kubín - aktualizácia
- 1983-94: Obchodno-obslužné centrum v starom meste (námestie a park M. Kukučína)
- 1994: Pešie prepojenie oboch uvedených centier cez obytnú zónu a kolonádovým mostom cez rieku Oravu.

d/ Stav pred realizáciou

Mesto Dolný Kubín sa nachádza na severozápadnom Slovensku s nadmorskou výškou 468 m n.m. Mesto sa rozprestiera v prostredí Oravskej vrchoviny a stredom jeho územia preteká rieka Orava.

Názov Kubín sa prvýkrát spomína v listine z roku 1325. Presnejšia zmienka o Dolnom Kubíne je až v dokladoch z roku 1381. Obec bola povýšená na mestečko v 17. storočí. Mestečko si zachovalo až do polovice 20. storočia charakter vidieckeho sídla a do roku 1945 sa tu rozsiahlejšia stavebná činnosť nevykonávala.

Významné obdobie pre Dolný Kubín nastalo po roku 1960. Vyplývalo to z novej územnej organizácie, keď sa z troch okresov oravského regiónu vytvo-

ril jeden okres so sídlom v Dolnom Kubíne. Po mnohých rokoch svojho historického vývinu sa Dolný Kubín opäť stal sídlom celej Oravy. Táto skutočnosť sa prejavila nárastom počtu obyvateľov. Po roku 1970 stúpol počet obyvateľov takmer o 100 % (z 3899 na 7680).

Nárast počtu obyvateľov prinášal so sebou celý rad problémov. Riešenie si vyžadovali hlavne otázky zamestnania a bývania. Najväčšia pozornosť sa venovala výstavbe bytov. S rastom počtu obyvateľov sa zvyšovali požiadavky na uspokojovanie potrieb predovšetkým v oblasti občianskej vybavenosti, služieb, kultúry a športu.

Mesto ako narastajúce sídlo prekročilo svoje hranice a prekonalo svoj urbanizačný prah. Historické jadro ako pôvodné sídlo sa stalo zlomkom v rozsahu územia aglomerácie. I keď si udržalo výrazovo jednotný urbanistický a stavebný systém, premenou na vybavenostný útvar polyfunkčného charakteru sa do neho dostali zariadenia, ktoré sú v rozpore s jeho urbanisticou štruktúrou. Historické jadro ako ľažisko už veľkého sídelného útvaru vzhľadom na svoju veľkosť a dostupnosť prestávalo byť primerané mestotvorným potrebám a spomínaným požiadavkám uspokojovania potrieb obyvateľov. Z toho logicky vyplýnulo, že existujúcu centrálnu mestskú zónu bude potrebné transformovať a rozšíriť. Riešenie tohto problému dalo príležitosť včleniť prírodné danosti (rieka, park) tejto lokality do nového organického celku a dať im tak novú hodnotu.

e/ Stav po realizácii

Ľažisko sídla a centrálna mestská zóna sa transformovali západne a severovýchodne od historického jadra tak, aby bola zabezpečená ich relatívna veľkosť, rovnocennosť a pešia dostupnosť do všetkých rozvojových časťí sídelného útvaru. Význam navrhnutej pešej prevádzkovej zóny sa potvrdil nadradenosťou vybavenostnej štruktúry centrálnej mestskej zóny. Stanovená kompozičná os východ - západ previazala obytné zóny, historické jadro, nové námestie a park M. Kukučína a administratívne centrum až po prímestskú rekreačnú zónu. Pešia prevádzková zóna v jadrach aktivít poskytla základné plošné priestory pre všetky reálne i predpokladané výhľadové funkcie centrálneho charakteru. Je nosnou doskou vnútornnej štruktúry mesta. Nové priestory poskytli možnosti lokalizácie zariadení obchodu, administratívy, ubytovania, stravovania, kultúry, osvety a športu. Navyše reálne splňajú aj požiadavky predpokladaného nárastu aktivity podnikateľského a súkromného sektora. Svoju gradáciu z historického jadra uplatnila v novokoncipovanom uzle priestoru parku a ná-

mestia M. Kukučína s uplatnením priestorového zážitku i premeny funkcií s vyvrcholením na nábreží v neopakovateľnom prírodnom prostredí rieky Oravy. Z historického jadra boli postupne vylúčené zariadenia, ktoré boli v rozpore s jeho urbanistickou štruktúrou. Dominantou pešej zóny je parter, zachytávajúci hlavné prechodové smery. Zabezpečuje optický kontakt exteriéru a hlavných interiérových väzieb na prilahlý park a okolitú krajinu. Rozmanitý pohyb v upravenom priestore vytvára podmienky na možný každodenný oddychovo-rekreačný a komunikačno-spoločenský pobyt. Architektonické solitéry objektov vybavenosti vytvárajú prostredie humanistickej mierky.

f/ Stratégia

Územný plán sídelného útvaru Dolný Kubín, resp. jeho centrálnej mestskej zóny stanovil v 70-tých rokoch základnú urbanisticko-architektonickú konцепciu. Dnes po viac ako 20-tich rokoch možno konštatovať jeho reálnu aktuálnosť a splnenie vývojovej prognózy v predvídavosti dynamiky urbanizačného procesu.

Konceptú územného plánu výrazne akcentovala jednotlivé územné plány obytných zón, sídlisk, centrálnu mestskú zónu a generely technickej infraštruktúry.

Urbanizačný proces súvisiaci s dynamikou rozvoja mesta si vyžiadal a vyžaduje osobitnú pozornosť vedenia mesta. V prvom rade to bola vzájomná dôvera v cieľavedomú konceptiu a tvorivú realizáciu "svojho" mesta; mesta reagujúceho na všetky hmotné a duchovné podnete. Poslanie mesta Dolný Kubín v sídelnej štruktúre regiónu nie je náhodné, opiera sa o historické danosti jeho územnej polohy a bohatú kultúrno-historickú tradíciu.

Kompozícia sídelného útvaru mala za cieľ dôsledne uplatňovať os historického jadra a jej previazanosť s kompozične prevádzkovou osou východ - západ v novom mestskom centre na námestí M. Kukučína. Tento faktor ovplyvnil mieru, gradáciu a akcentovanie jednotlivých predpokladaných aktivít zóny.

Napriek dosiahnutým výsledkom urbanistický koncept sa nepovažuje za jednorazové, skončené dieľo. Rastie po ucelených fázach ako výsledok vývojového procesu, zachovávajúci kultúrnu hodnotu a kontinuitu v integrácii do nového životného prostredia v urbanizovanom priestore.

Jadrom ostáva prirodzené ľažisko výraznej krajinárskej konceptie. Mesto prišlo k rieke, žije s ňou a utvorilo si peším prepojením oboch brehov i svoju individuálnosť (Kolonádový most).

Dolný Kubín má v porovnaní s inými slovenskými mestami z urbanistického hľadiska výnimcočnú väzbu jednotlivých funkčných zón podmienených geograficko-prírodným rámcem jasnej štruktúry živého organizmu.

Realizácia rozvoja pôvodného sídla smerujúcej ho k dnešnej tvári mesta sa uskutočňovala v niekolkých výrazných etapách priamo súvisiacich s rozvojom ekonomických aktivít. Po útlme hromadnej bytovej výstavby koncom 80-tých rokov vedenie mesta svoju pozornosť upriamilo na dobudovanie objektov občianskej vybavenosti, technickej infraštruktúry, akoby i na akcie smerujúce na zlepšenie životného prostredia občanov a zvýraznenie charakteru Dolného Kubína ako centra regiónu Oravy.

Trvalo udržateľný rozvoj tohto sídla sa tu vlastne začal niekedy pred 20-timi rokmi úlohami formulovanými územným plánom a takou orientáciou priorit, ktoré vo výsledku pozitívne vymedzia proces rozvoja. Už sa vlastne splňa úloha dnešného času spoľočnej snahy všetkých partnerov, nepretržitého vývoja urbanistickej kontinuity v jednote starých, historických osvedčených a nových hodnôt.

g/ Kritériá výberu

Predložený príklad úspejnej realizácie rozvoja osídlenia bol vybraný pre svoj pozitívny dosah na zlepšenie životného prostredia s konkétnym dosahom na obyvateľstvo vo viacerých oblastiach, ako napríklad:

- zlepšenie kvality prostredia,
- vytváranie podmienok na vytváranie pracovných príležitostí, najmä vo sfére služieb,
- zlepšené dopravné riešenie a komunikácie,
- revitalizácia vnútromestského jadra.

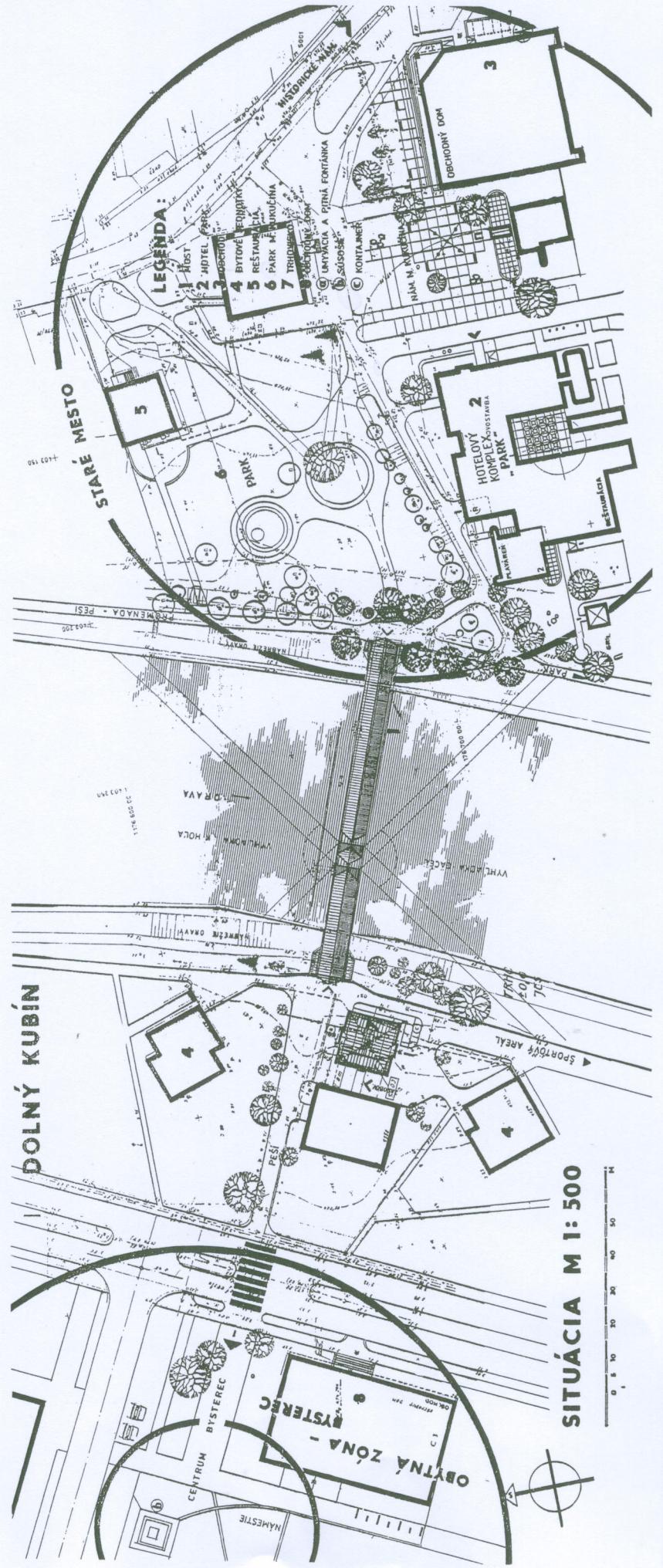
Realizácia uvedeného príkladu bola založená na partnerstve viacerých účastníkov v závislosti od časových etáp rozvoja. Na zámeroch, príprave a realizácii príkladu participovali najmä zástupcovia:

- štátnej správy,
- mestského zastupiteľstva,
- miestnej správy,
- súkromného sektora.

Genéza úspešného príkladu rozvoja mesta Dolný Kubín a doterajšie pozitívne výsledky jeho fungovania sú v súlade s princípom trvalej udržateľnosti rozvoja. V priebehu svojej realizácie ovplyvňoval rozhodovací proces i riadiacu prax, partnerské vzťahy medzi účastníkmi a aktivizoval vnútorné zdroje príjmov mesta a ich využitie.

Kolonádový most - pešie prepojenie oboch častí centrálnej mestskej zóny cez rieku Oravu

Prepojenie pešej zóny kolonádovým mostom

Kultúrne a administratívne centrum s dominantou Okresného úradu a mestským kultúrnym domom

PRÍKLADE B:

a/ Názov

Návrh ozdravenia krajiny Žiarskej kotliny.

b/ Kľúčové orgány a organizácie

- Ministerstvo životného prostredia SR
- Závod SNP, Žiar nad Hronom
- ECOTRUST Banská Štiavnica, Ing. Peter Múdry, CSc.

c/ Chronológia realizácie

- 1992: Ekologický projekt na ozdravenie Žiarskej kotliny
1994: Výroba hliníka podľa novej technológie - 1. blok
1996-2001: Vypracovanie a realizácia projektov revitalizácie ekosystémov Žiarskej kotliny (uzn. vlády SR č. 526/1995).

Riešenie problematiky ochrany životného prostredia Žiarskej kotliny si vyžiadal neúnosný stav v znečisťovaní životného prostredia najmä v súvislosti so zastaranou technológiou výroby hliníka v Závodoch SNP Žiar nad Hronom.

d/ Predchádzajúci stav

Negatívne účinky ZSNP sa prejavujú od začiatia výroby hliníka (rok 1954) a majú nepriaznivý vplyv na obytné, pracovné a prírodné prostredie, ako i na jednotlivé zložky životného prostredia, najmä na zdravotný stav obyvateľstva.

Územie bezprostredne pod vplyvom emisií ZSNP zahrňa pásmo v okruhu 10-15 km od škodlivín, negatívne ovplyvňuje zdravie 30 tis. obyvateľov a 10 tis. pracujúcich priemyselnej zóny mesta Žiar nad Hronom.

ZSNP priamo narúša poľnohospodársku výrobu fluórovými exhalátmi na výmere 9340 ha, z toho 4300 ha ornej pôdy nachádzajúcej sa v Žiarskej kotline.

Dosah znečisťovania ovzdušia na kvalitu poľnohospodárskej pôdy sa sleduje len v jednom ukazovateľi - pôdnej reakcii. Dlhodobý spad exhalátov spôsobil skoncentrovanie škodlivín v pôde, tie sa však nesledujú a nesledujú sa ani v produktoch rastlinnej a živočíšnej výroby a ani v potravinách.

Spad emisií fluóru, arzénu a oxidov síry neustále spôsobuje zmenu štruktúry ornice a jej kvalitu. To si vyžaduje zvyšovanie vkladov poľnohospodárskych podnikov na udržanie pôdnej úrodnosti, ale výnosy nie sú adekvátnie nákladom v porovnaní s poľnohospodárskymi podnikmi v nepostihnutých oblastiach.

Tu by sa nemali zaoberať pestovaním potravinárskych produktov. Zlá situácia sa prejavuje aj v lesnom hospodárstve, kde sa vo zvýšenej miere zaznamenalo odumieranie porastov jedle, smreka a duba.

Žiarska kotlina je zaradená v zmysle vyhlášky č. 112/93 Z.z. o vymedzení oblastí vyžadujúcich osobitnú ochranu ovzdušia do zoznamu zaľažených území.

e/ Stav po realizácii

Návrh ozdravenia krajiny Žiarskej kotliny obsahuje opatrenia, ktoré sú zaradené do 19 oblastí. Prioritným opatrením je zmena technológie výroby hliníka, ktorá je predpokladom zlepšenia čistoty ovzdušia a postupne aj ostatných zložiek životného prostredia.

Nábeh výroby hliníka podľa novej technológie v uzavorených elektrolyzéroch (nórská technológia) sa uskutočňuje od roku 1994, keď bol spustený 1. blok (cca 80 pecí), 2. blok (cca 100 pecí) bude daný do prevádzky v roku 1996.

Po realizácii rekonštrukcie výroby hliníka je predpoklad, že exhaláty budú pod prípustnou hodnotou stanovenou STN.

Na porovnanie uvádzame tabuľku:

Škodlivina (ton/rok)	Stará elektrolýza rok 1990	Nová elektrolýza
prach Al_2O_3	766,0	243,0
prach uhoľný	715,0	28,3
fluoridy	847,0	65,9
dechty	789,0	2,2
SO_2	716,0	974,0
Spolu	3833,0	1313,4

Pritom pri novej elektrolýze ide o ročnú výrobu 105 000 ton oproti výrobe starou technológiou v objeme 70 000 ton.

f/ Stratégia

K zlepšeniu životného prostredia dôjde na základe uplatnenia novej rezortnej politiky a stratégie, ako aj v dôsledku zmeny riadiacich systémov a rozhodovacieho procesu.

PRÍKLAD C:

a/ Názov: Humanizácia centra Banskej Bystrice

Názov sídla: Banská Bystrica

Lokalita: Centrum mesta - mestská pamiatková rezervácia

Akcia: Tvorba pešej zóny v centrálnej mestskej zóne - Námestie SNP.

b/ Klúčové orgány a organizácie

Ide o tie orgány a organizácie, ktoré sa podieľali na zámere, prípadne realizácii.

- Útvar hlavného architekta mesta Banská Bystrica, ulica J. Krála č. 7, 974 00 Banská Bystrica
 - Ing.arch. Ján Kupec - hlavný architekt mesta Banská Bystrica,
 - Ing.arch. Juraj Kalus, Ing.arch. Marián Šovčík, Csc. - urbanisti, architekti - autori urbanistického, architektonického a výtvarného konceptu (štúdie) pešej zóny na Námestí SNP v Banskej Bystrici.
- Investorský útvar mesta Banská Bystrica, ul. ČSA 26, 974 00 Banská Bystrica
 - Ondrej Snopko - riaditeľ, príprava a realizácia pešej zóny na Námestí SNP, finančné krytie, koordinácia výstavby, technické dozory, výber dodávateľov prostredníctvom konkurenčného konania.
 - MIS - súkromná firma, Srnková 27, 975 90 Banská Bystrica
 - Milan Smádo - majiteľ firmy, hlavný dodávateľ stavby povrchových úprav
 - PROGRES - HLŠ, s.r.o., Srnková 27, 975 90 Banská Bystrica
 - Ján Hanuška - spolumajiteľ firmy, hlavný dodávateľ celého osvetlenia na námestí SNP.
 - OBČIANSKE STAVBY, a.s., Stavebná 1, Banská Bystrica - stavebná firma realizujúca objekt podzemných verejných WC
 - DOPRASTAV, a.s., Zvolen, Hronská ul, 3211-1, Zvolen - realizácia zeleného asfaltového dopravného pásu pre mestské autobusy z farebného asfaltového pigmentu od rakúskej firmy KREMS CHEMIE.
 - ART NOVUS, Partizánska cesta 71, Banská Bystrica, reštaurátorské ateliéry, ktoré realizovali premiestnenie Mariánskeho stípa na pôvodné miesto na Námestí SNP.

c/ Chronológia realizácie

Základnú koncepciu pešej zóny v Banskej Bystrici stanovil Územný plán centrálnej mestskej zóny vypracovaný Útvarom hlavného architekta mesta

Banská Bystrica v roku 1976, ktorý bol schválený v roku 1977 (autor Ing. Ján Kupec).

Rok 1993 sa stal prelomovým rokom, keďže po rokoch koncepčného zrenia nastal čas realizácie prvej ulice v Banskej Bystrici so štatútom "Pešia zóna". Územný plán centrálnej mestskej zóny stanovil základný rozsah pešej zóny, ktorej jadrom je námestie SNP, hlavnou osou Dolná a Horná ulica a bočné vetvy, ústiaci do Námestia SNP.

Hlavná pešia os v návrhu ÚPN CMZ pokračuje z Vajanského námestia, vyúsťuje do nového administratívno-obchodného centra na nám. L. Štúra v Radvani.

Do roku 1993 boli v rámci možnosti realizované akcie, potrebné na budúce bezkolízne fungovanie pešej zóny. Vybudovaná bola obslužná komunikácia na Fortničke (obsluha bloku 3, Dolná ul.). MHD sa odklonila na nábrežnú komunikáciu, postupne sa obmedzovala doprava v centrálnych priestoroch CMZ, vypracovala sa projektová príprava ďalších obslužných komunikácií vnútroblokov, rekonštrukcia primárneho vysokonapäťového rozvodu s napäťovou hladinou 6 kV na 22 kV.

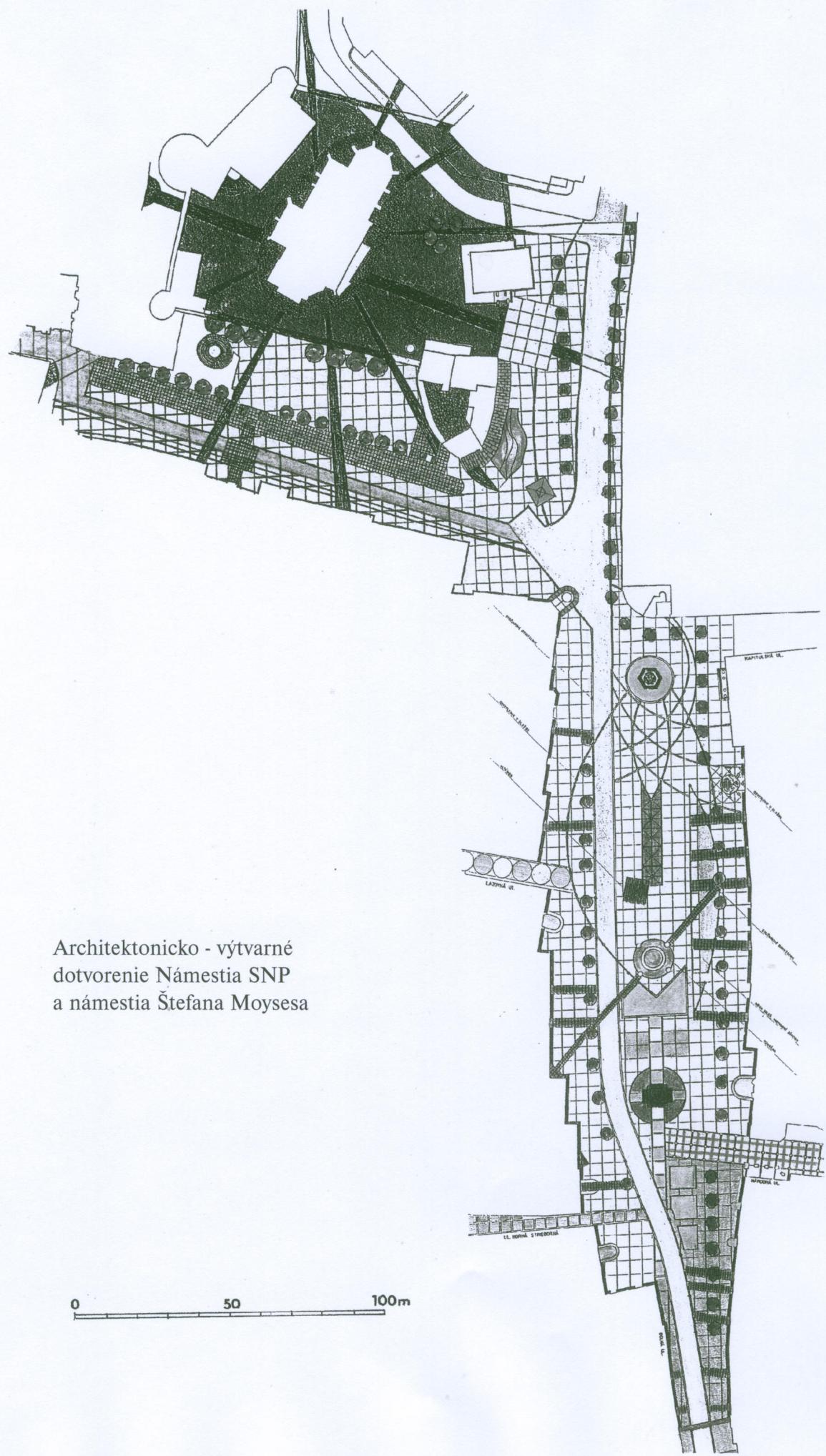
V roku 1993 Útvar hlavného architekta mesta Banská Bystrica vypracoval štúdie architektonicko-výtvarného dotvorenia ulíc Horná, Strieborná, Dolná, Námestie SNP a Námestie Štefana Moyzesa. Štúdie slúžili ako podklad na zodpovedné vypracovanie "Zásad tvorby peších priestorov v CMZ Banská Bystrica" so zameraním na komplexné stanovenie podmienok pre architektonicko-výtvarné dotvorenie peších priestorov, rekonštrukcie a dobudovanie technickej infraštruktúry. Štúdie a "Zásady ..." sa prerokovali na pôde Spolku architektov Slovenska v Banskej Bystrici, v stavebnej komisii mestského zastupiteľstva, v Slovenskom ústavе pamiatkovej starostlivosti v Banskej Bystrici a následne ich schválilo mestské zastupiteľstvo. Koncepčné zásady dotvorenia jednotlivých priestorov vychádzali z ich špecifického postavenia v hierarchii a z funkcie v rámci systému CMZ.

V roku 1993 bola realizovaná prvá časť pešej zóny - Dolná ulica v celkovej dĺžke 400 m. Združením finančných prostriedkov od všetkých správcov inžinierskych sietí došlo k úplnej rekonštrukcii ulice - inžinierske siete + povrchová úprava dlažbou + výsadba vysokej zelene. Skúsenosti z realizácie tejto ulice boli základom pre úspešné zvládnutie realizácie úplnej rekonštrukcie centrálneho priestoru mesta - Námestia SNP na pešiu zónu.

Architektonicko-výtvarný návrh vypracoval Útvar hlavného architekta mesta Banská Bystrica v marci 1993. Prípravy na realizáciu sa začali v októbri 1993 koordináciou zámerov so všetkými správcami inžinierskych sietí na pôde Investorského útvaru mesta Banská Bystrica.

Námestie M. Kukuričína - obchodné a obslužné centrum

Práce na projekte pre stavebné povolenie sa začali v januári 1994 a skončili v marci 1994. Projekty inžinierskych sietí si zabezpečoval každý správca sám, avšak ich koordinácia prebiehala na pravidelných poradách na pôde IÚM. Plynule s odovzdaním projektu na stavebné povolenie pokračovali práce na realizačnom projekte.

Vlastná rekonštrukcia Námestia SNP v Banskej Bystrici bola uskutočnená v termíne 04-08/1994. Slávnostné odovzdanie diela obyvateľom mesta bolo 28.8.1994 pri príležitosti osláv 50. výročia Slovenského národného povstania.

d/ Stav lokality pred realizáciou

Námestie SNP v Banskej Bystrici pred realizáciou rekonštrukcie bolo celé vyasfaltované, malo znak rôznych rozkopávok, prekopávok a opráv povrchu. Z pôvodnej aleje guľových javorov ostalo len torzo, pári neudržiavaných a živoriacich stromov. Námestie bolo dopravne prístupné a v konečnom dôsledku bola z neho prestupná stanica autobusových liniek MHD. Plošná zeleň bola sústredená okolo fontány, oplotená a zamedzovala prístup k fontáne. Verejné WC v podzemí námestia boli v dezolátnom stave a nefunkčné. Všetky inžinierske siete vzhľadom na svoj vek boli často poruchové a kapacitne nestačili kryť zvýšené nároky nových prevádzok v priestore námestia a dvorných traktov objektov. V konečnom dôsledku námestie neplnilo funkciu centrálneho mesta svojou atraktivitou a funkčnosťou.

e/ Stav lokality po realizácii

Zámerom rekonštrukcie bolo utvoriť z námestia centrálny polyfunkčný priestor príjemný pre pobyt návštěvníkov s množstvom aktivít vytiahnutých na ulicu a s možnosťou realizácie rôznych kultúrnych produkcií a obchodných trhov. Realizáciou rekonštrukcie sa všetky tieto zámery podarilo splniť. Do námestia sa prinavrátil denný aj nočný život. Stalo sa miestom stretnutí mladých, príjemných posedení v reštauračných zariadeniach priamo na "ulici" a priestorom, kde za jeho krátku existenciu v novej podobe bolo zrealizovaných množstvo kultúrnych produkcií za mimoriadnej účasti obyvateľov. Asfalt bol nahradený dlažbou, vysadených bolo 48 nových stromov, postavené nové verejné WC s nadstandardným vybavením, zrekonštruovaná fontána s novým osvetlením a sprístupnená návštěvníkom priestoru, zeleň sa dostala do ucelených kompozičných blokov, pričom tvorí strechu verejných WC, kamenné obuby zelene dávajú možnosť na príjemné posedenie v letných dňoch, nové osvetlenie námestia je kombináciou stožiarového osvetlenia, výtvarného osvetle-

nia v dlažbe, osvetlenia významných dominánt priesitoru a prisvetlenia obrúb nízkej zelene. Z hľadiska životného prostredia podstatný význam zohráva vylúčenie dopravy z celého priestoru námestia a úplná rekonštrukcia všetkých inžinierskych sietí. Z historického hľadiska je to zase premiestnenie Mariánskeho stípa na jeho pôvodné miesto do hornej časti námestia (v roku 1964 bol z námestia odstránený, pretože prevyšoval zadnú časť slávnostnej tribúny na oslavách 20. výročia SNP).

f/ Stratégia postupu, ukazovatele

V rámci realizácie rekonštrukcie Námestia SNP v Banskej Bystrici na pešiu zónu boli použité len dovtedy platné legislatívne kroky. V procese investorstva došlo k novému prvku v tom, že táto akcia bola investovaná z úveru, ktorý si zobrať Investorský útvar mesta Banská Bystrica v Komunálnej banke, pobočka Banská Bystrica.

Plošné ukazovatele:

- celková plocha úprav	12 141 m ²
- plocha dlažby	10 313 m ²
- farebný asfalt (zelený)	1 471 m ²
- plocha nízkej zelene	337 m ²
- vysoká zeleň - nové stromy	48 ks

Osobitosťou akcie bolo združenie finančných prostriedkov od všetkých správcov inžinierskych sietí na konečnú povrchovú úpravu námestia. Každý správca združil finančie vo výške rovnajúcej sa nákladom na konečnú úpravu povrchu v šírke ideálnej ryhy nevyhnutnej na položenie, resp. rekonštrukciu inžinierskych sietí.

6. PRIORITY ROZVOJA

Priority formulované v tejto časti sa týkajú rozvoja osídlenia a zisťovali sa na základe hodnotenia súčasných trendov v demografickom a sociálno-ekonomicom vývoji, hodnotenia súčasných trendov v populačnom vývoji v priemete sídelných štruktúr a tých, ktoré boli dostupné z podkladových koncepcných a strategických materiálov príslušných rezortov.

Predkladané priority predstavujú návrh súboru priorít na výber základných a hlavných priorit v riešení problémov rozvoja osídlenia do roku 2000.

Priority v oblasti rozvoja osídlenia:

- rovnomerný a vyvážený hospodársky a sociálny rozvoj regiónov Slovenska a postupné zmierňovanie rozdielov medzi urbanizovanými a okrajovými oblasťami

- sociálnoekonomický rozvoj všetkých regiónov a zabezpečenie stability a rozvoja zamestnanosti so zohľadňovaním a využívaním ich špecifických daností
- rozvíjanie kultúrno-historického dedičstva, totožnosti sídiel a regiónov na princípe demokraticky dosiahnutej dohody štátnej regionálnej politiky a politiky samosprávy
- usmerňovanie rozloženia aktivít v urbanizovanej a neurbanizovanej krajine a využívanie jej civilizačných a prírodných možností v zmysle zásad trvalo udržateľného rozvoja

Zabezpečenie vyváženého rozvoja medzi mestskými a vidieckymi sídlami na zásadách:

- podpory polycentrického sídelného rozvoja, ktorý využíva potenciál mestských centier ako urýchlovač hospodárskeho rozvoja okolitých (vidieckych území) s cieľom podporiť spoluprácu a sídelnú delbu práce
- stabilizácie vidieckeho osídlenia
- rozvoja založenej siete mestských sídiel a vytváranie podmienok na posilňovanie rozvoja malých a stredných miest
- rozvíjanie funkčnej a významovej stupnice sídiel v celkovej sídelnej štruktúre z hľadiska vytvárania podmienok na efektívne rozmiestnenie a prístupnosť zariadení vybavenosti a služieb
- systematického sledovania a hodnotenia rozvojových procesov, hodnotenia rozvoja ľudských zdrojov, ekonomických a sociálnych podmienok a prírodných zdrojov
- rozvoja celoštátnych dopravných systémov a dobudovania súčasného dopravného systému v nadväznosti na nadradenú európsku sieť
- podpory rozvoja a prevádzky efektívnych dopravných systémov využívajúcich ekologickú efektívnosť verejnej dopravy a ekologických druhov doprav
- zohľadnenia vplyvu dopravnej infraštruktúry na rozvoj regionálnych celkov
- rozvoja technickej infraštruktúry ako jedného z podmieňujúcich faktorov rozvoja osídlenia

Priority z hľadiska tvorby nástrojov riadenia rozvoja osídlenia:

- zabezpečiť riadenie rozvoja osídlenia v zmysle zásad vládou prijatej Koncepcie územného rozvoja Slovenska
- zlepšenie kvality územnoplánovacieho procesu
- vertikálne a horizontálne skoordinovanie plánovania, stratégie a ich aplikačných činností, dotýkajúce sa priestorového a územného rozvoja.

Priority v inštitucionálnej oblasti:

- v súvislosti s reformou verejnej správy posilniť pô-

sobnosť miestnej samosprávy založenej na decentralizácii z orgánov štátnej správy pri dodržaní vysokej profesionálnej a kvalifikačnej úrovne tohto aparátu

- vytvorenie orgánov regionálnej samosprávy
- stanoviť zásady súčinnosti orgánov samosprávy a štátnej správy pri tvorbe a schvaľovaní rozvojových koncepcíí území

Priority z hľadiska rozvoja informačného systému:

- dopracovanie legislatívneho rámca na prepojenie a tvorbu informačných systémov o území, formulovania jeho dostatočnej banky dát na štátnej a miestnej úrovni a jeho použitie
- stanovenie právneho rámca a kontroly jeho uplatnenia pre povinnosť ukladania, poskytovania a ochrany informácií podstatných pre obstaranie a spracovanie dokumentácií a podkladov riadenia rozvoja územia v zmysle úplného znenia zákona č. 50/76 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku.

Priority v oblasti sociálnej sféry:

- zmena sociálnej sféry, cieľom ktorej musí byť výbudovanie systému, kde bude sociálne spravodlivou mierou zabezpečená osobná účasť, sociálna solidarita a zodpovednosť štátu

Zmena sociálnej sféry má zabezpečiť:

- presadenie základných princípov sociálnej solidarity, účasti občanov na svojich právach, adresnosti poskytovaných plnení, ochrana a rozvoj prirodzených vlastníckych práv občanov, osobnej zodpovednosti občana za svoj osud a osud rodiny, štátnej zodpovednosti dôstojného života občanov a presadzovania sociálnej spravodlivosti
- sociálnu únosnosť politických a hospodárskych zmien a udržanie a rozvoj ľudských práv
- sociálny rozvoj, sociálnu stabilitu a sociálny zmier
- podiel SR na integrácii sociálnej sféry v európskych a svetových rozmeroch

Priority z hľadiska ekonomického rozvoja:

Vytváranie podmienok na hospodársky rozvoj a rozvoj pracovných príležitostí vzhľadom na

- súčasnú vysokú mieru nezamestnanosti
- prebiehajúcu premenu hospodárstva
- očakávaný demografický vývoj, charakteristický výrazným nárastom produktívnej zložky obyvateľstva

Pri vytváraní podmienok na hospodársky rozvoj a rozvoj pracovných príležitostí by mala výrazne prispieť realizácia vládnych priorít zameraných na eko-

nómiu a premenu regiónov v rámci regionálnej politiky vlády SR.

Priority z hľadiska životného prostredia:

- “Stratégia, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky” schválené uznesením vlády SR č. 619 zo dňa 7.9.1993 konkretizuje orientáciu a určuje tieto priority štátnej environmentálnej politiky:
- ochrana ovzdušia pred znečisťujúcimi látkami a celková environmentálna bezpečnosť
 - zabezpečenie dostatku pitnej vody a zníženie znečistenia vôd pod prípustnú mieru
 - ochrana pôdy pred zničením a zabezpečenie bezchybnosti potravín a ostatných výrobkov
 - minimalizácia vzniku, využívanie a správne zneškodňovanie odpadov
 - zachovanie biologickej rozmanitosti, ochrana a racionálne využívanie prírodných zdrojov a optimálizácia priestorovej štruktúry a využívania krajiny

Priority z hľadiska vytvorenia funkčného systému samosprávy a štátnej správy:

Reforma miestnej verejnej správy:

- zdokonalenie organizácie miestnej verejnej správy (v nadväznosti na konštituovanie dvoch oddeľných systémov, a to miestnej samosprávy a miestnej štátnej správy)
- zdokonalenie organizácie miestnej štátnej správy
- posilnenie pôsobnosti miestnej samosprávy založenej na sústredovaní právomocí z orgánov štátu
- vytváranie samosprávy vyšších územných celkov
- nové riešenie územného a správneho členenia Slovenskej republiky
- zabezpečenie prístupu verejnosti k podstatným informáciám o rozvoji územia, vytvorenie podmienok na prijímanie názorov verejnosti a možnosti jej efektívnej účasti na procesoch.

Vychádzajúc z uvedeného je možné na základe doterajších politických vyhlásení, ako aj prijatých medzinárodných zmlúv vysloviť niektoré základné priority v oblasti tvorby životného a sídelného prostredia pri rozvíjaní osídlenia a sídelných štruktúr. Týmito prioritami sú predovšetkým:

- uznanie princípov trvalo udržateľného rozvoja
- smerovanie k sústredovaniu a rozdielnosti
- snaha o zabezpečenie regionálnej komplexnosti a rovnocennosti
- podpora funkčnej kompletizácie územných jednotiek
- zmena a obnova miest a dedín
- rozvoj dopravnej, telekomunikačnej a ostatnej spôsobovacej infraštruktúry
- nadväzovanie prihraničnej a medzinárodnej spolu-

práce, koordinácia cezhraničných sídelných vzťahov a pod.

Priority v riešení problémov v sektore bývania:

- zvyšovanie kvantitatívnej a kvalitatívnej úrovne bývania, zastavenie úpadku výstavby bytov a vytvorenie vhodných ekonomických, legislatívnych, organizačných a územnoplánovacích podmienok na oživenie výstavby bytov a obnovu bytového fondu
- vytvorenie ekonomických podmienok na dostupnosť bývania primeraného príjomom občanov
- zabezpečenie previazanosti programov rozvoja bývania s rozvojom technickej infraštruktúry, s regionálnymi programami rozvoja a stimulovanie výstavby v žiaducej štruktúre
- zdokonalenie riadenia rozvoja bývania na základe sledovania príslušných ukazovateľov, ich výhodnocovania a väzby na informačné systémy o území, zdokonalenie rozhodovacieho procesu, procesu a nástrojov územného plánovania a štruktúry miestnej verejnej správy
- vytvorenie systému zabezpečovania pozemkov a technickej infraštruktúry potrebnej na rozvoj bývania (zaradenie výstavby sociálneho bytového fondu do kategórie verejnoprospešného záujmu, prehodnotenie odvodov za záber PPF a LPF vyvolaný bytovou výstavbou, povinnosť správcov zariadení technickej infraštruktúry zabezpečiť pokrytie potrieb odberateľských subjektov na zásobovanie energiami, pitnou vodou, odkanalizovanie a telekomunikačné siete podľa schválených rozvojových dokumentov obcí)
- zabezpečenie primeraného podielu z celkového bytového fondu pre domácnosti s nižšími príjmami a zvlášť zraniteľné skupiny obyvateľstva (sociálne bývanie v nadväznosti na opatrenia v sociálnej politike - dotačná politika)
- odstránenie obmedzení nájomného nadväzujúce na pripravený systém podpôr (aby hospodárenie s nájomnými bytmi zabezpečovalo primeraný zisk, umožňovalo udržiavanie bytového fondu v dobrom technickom stave a podporilo investovanie do výstavby nových bytov)
- zriadenie neziskových organizácií s pôsobenosťou vo výstavbe, správe a údržbe bytového fondu
- obnova bytového fondu na vidieku a v mestách, programy obnovy s komplexným prístupom k technickej infraštruktúre a bytovému fondu, programy znižovania energetickej náročnosti
- podpora malého a stredného podnikania a našich výrobcov v oblasti výroby stavebných materiálov, výstavby a obnovy bývania.

Časť C: **NÁRODNY AKČNÝ** **PLÁN**

1. STRATÉGIA A ZÁMERY

Stratégia a ciele rozvoja osídlenia a bývania na Slovensku vychádzajú z globálnych cieľov rozvoja spoločnosti, ktoré vymedzuje Ústava Slovenskej republiky z 1.9.1992 a základné politické smerovanie, hlásané orgánmi výkonnej moci štátu, predovšetkým vo vzťahu k medzinárodným súvislostiam.

Základné ciele rozvoja spoločnosti, ktoré vychádzajú z globálnych cieľov, sú špecifikované do základných oblastí života (sociálna, ekonomická, environmentálna, priestorová - sídelná, územná a kultúrna). Tieto sa rozpracovali do ďalších čiastkových strategických zámerov, cieľov, projektov, plánov a pod. podľa tematického zamerania, rezortnej či odvetvovej príslušnosti.

Aktivity priamo uvedené v stratégii sú tie, ktorých realizácia závisí od verejných zdrojov. Vzhľadom na obmedzenosť sa majú použiť len na ciele, pre ktoré nemožno nájsť iné zdroje. Realizačne priechodný prístup v stratégii znamená tiež, že objem zdrojov verejného sektora bude nasmerovaný tak, aby odstránil prekážky, ktoré zabraňujú využitiu mimovládnych a obecných zdrojov a stimuloval ich plnú mobilizáciu.

Národný akčný plán vychádza z Koncepcie územného rozvoja a usporiadania Slovenska, prijatej v roku 1994, zo Stratégie, zásad a priorít štátnej environmentálnej politiky, schválenej vládou v roku 1993, z Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2000, schválenej v roku 1995 a priorít, ktoré boli prerokované Národným prípravným výborom. V oblasti bývania sa Národný akčný plán metodicky opiera o Globálnu stratégiu bývania do roku 2000. Napriek tomu, že tento materiál poskytuje komplexný pohľad na problematiku bývania a v roku 1988 sa k jeho zneniu prihlásilo i Československo, neboli v našej krajine doteraz dôsledne aplikovaný.

Podstatne väčšiu pozornosť treba venovať naplneniu pojmu "obytné prostredie" ako jednému zo základných faktorov životného prostredia, a to predovšetkým v oblasti humanizácie, estetického výrazu, sociálno-spoločenských kontaktov, pocitu domova a pod. Treba zdôrazniť, že práve obytné prostredie navodzuje špecifiku lokálnej, regionálnej aj národnnej.

1.1 Globálne ciele rozvoja spoločnosti

Vo vzťahu k osídleniu a bývaniu sa za globálne ciele považujú tie, ktoré vychádzajú z týchto článkov Ústavy Slovenskej republiky:

- Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát (čl. 1)
- štátnej moc pochádza od občanov (čl. 2)
- ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti a právach v súlade s medzinárodnými zmluvami o ľudských právach a základných slobodách bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie (čl. 11 a 12)
- každý má právo vlastniť majetok, pričom vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah (čl. 20)
- obydlie je nedotknuteľné (čl. 21)
- občania Slovenskej republiky majú právo na prácu (čl. 35)
- každý má právo na ochranu zdravia (čl. 40)
- každý má právo na priaznivé životné prostredie a kultúrne dedičstvo (čl. 44)
- hospodárstvo Slovenskej republiky sa zakladá na princípoch sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky (čl. 55)
- základom územnej samosprávy je obec (čl. 64)
- obec má právo združovať sa s inými obcami na zabezpečovanie vecí spoločného záujmu (čl. 66).

1.2 Stratégia a zámery rozvoja v oblasti osídlenia a bývania

Osídlenie

Základná stratégia a zámery v oblasti rozvoja osídlenia sú obsiahnuté predovšetkým v oblasti priestorových aspektov. Tie vyjadrujú požiadavky na:

- zladenie hospodárskeho a sociálneho rozvoja regiónov s existujúcim potenciálom územia
- ekonomickú aktivizáciu a stabilizáciu zaostávajúcich regiónov a vidieckeho osídlenia
- vyvážený rozvoj medzi mestskými a vidieckymi sídlami
- vytváranie rovnakých podmienok na podnikanie bez ohľadu na formu vlastníctva
- vybudovanie dopravnej a spojovej infraštruktúry s dôrazom na tranzitnú dopravu a cestovný ruch.

Popri takto vyjadrených zámeroch, ktoré primárne formujú rozvoj osídlenia, vstupuje do formovania osídlenia rad ďalších - nepriamych - zámerov, ktoré

sú skryté v daňovej, finančnej, úverovej, legislatívnej a pod. politike, ako aj v ostatných zámeroch rozvoja spoločnosti.

Bývanie

Stratégia bývania je založená na usmerňovaní verejných a súkromných aktivít, finančných, územných a ľudských zdrojov. Pri zachovaní rozhodujúcej úlohy štátu sa predpokladá výrazné zainteresovanie súkromného sektora i samotných občanov. Zámery rozvoja v oblasti bývania vychádzajú z týchto požiadaviek:

- vytvoriť široký a efektívny inštitucionálny rámec spolupráce a koordinácie agentúr, ministerstiev a inštitúcií, ktoré priamo alebo nepriamo ovplyvňujú sektor bývania
- postupné zavádzanie strategických komponentov dlhodobého charakteru (reformy právnych noriem, reorganizácie inštitúcií a monitorovacích systémov) k roku 2000
- racionálna mobilizácia a rozdeľovanie finančných zdrojov
- dôraz na bytovú výstavbu v rámci riadeného rozvoja územia, podpora rozvoja technickej obsluhy (infraštruktúry) a stavebnej výroby.

2. CIELE A OČAKÁVANÉ VÝSLEDKY

Ciele rozvoja osídlenia sú na základe uvedených stratégii a zámerov rozvoja, ako aj na základe prijatých medzinárodných konvencii vyjadrené v materiáli Koncepcia územného rozvoja Slovenska, ktorý predstavuje celoslovenský územnoplánovací podklad, vyjadrujúci základné územnoplánovacie a územno-technické danosti a koncepčné zámery rozvoja Slovenska. Ide o materiál, ktorý vyjadruje určitý stav poznania a zámerov rozvoja osídlenia k danému dátumu, vychádzajúci z permanentnej činnosti.

Ciele rozvoja bývania vychádzajúce zo stratégie a zámerov v tejto oblasti sú v súlade s Koncepciou štátnej bytovej politiky do roku 2000.

2.1 Hierarchia a tvorba sídelných štruktúr

Medzinárodné súvislosti:

- Podielala sa územným a sídelným rozvojom Slovenska na územnom rozvoji Európy. Slovensko, ktoré sa postupne zapája do jednotlivých európskych štruktúr, bude v dôsledku globalizácie ekonomických procesov čím ďalej tým viac ovplyvňované touto spoluprácou aj v polohe priestorových súvislostí.

• Vychádzať zo základných cieľov, odporúčaní a požiadaviek na rozvoj osídlenia vyjadrených v základných koncepčných dokumentoch Európskej únie, resp. iných adekvátnych materiálov. Európske územné plánovanie vychádza z princípov subsidiarity, zohľadňujúc národné koncepcie územného rozvoja.

- Vytvárať podmienky na cezhraničnú spoluprácu medzi jednotlivými susediacimi štátmi. Na uskutočnenie takejto spolupráce je žiaduce vytvoriť primerané priestorové a územnotechnické podmienky, na čo je potrebné vypracovať nevyhnutné spoločné priestorové koncepcie.
- Vychádzať pri vstupe do cezhraničnej spolupráce z kritérií pre vládu, regionálnu a miestnu spoluprácu (uznesenie vlády SR č. 474 z 27.6.1995).
- Sídelný systém formovať tak, aby vznikla sieť ľažísk osídlenia, ktorá je schopná zapojiť sa do medzinárodnej sídelnej delby práce.

Vnútroskôrštátne súvislosti:

- Reštrukturalizovať a posilniť rozvojové sídelné póly štátu. Jedným zo základných cieľov sídelného rozvoja je urýchlenie reštrukturalizácie rozvojových pôlov sídelného systému, ich zapájanie do medzinárodných súvislostí a podporovanie a zlepšovanie ich konkurencieschopnosti v medzinárodných reláciách.
- Vyrovnanie rozdielov medzi jednotlivými územnými celkami štátu. Vytvoriť predpoklady na znižovanie rozdielov v životných a pracovných podmienkach obyvateľov žijúcich v rôznych sídelných a územných celkoch. Predpokladom je približovanie životných a pracovných podmienok medzi jednotlivými priestormi zabezpečením primerane rovnakých rozvojových podmienok. Rovnocennosť je chápana ako relatívna, diferencovaná podľa špecifických daností jednotlivých priestorov.
- Zachovať mnohorakošť kultúrnej krajiny, územnú a kultúrnu identitu. Pri ďalšom rozvoji osídlenia, jeho "internacionalizáciu" a globalizácie ekonomických procesov, musí byť zachovaná rôznorodosť a špecifickosť jednotlivých územných celkov. Pri zachovaní historicky vyvinutého špecifického systému vidieckych a malomestských sídelných celkov sa musí tento systém zapojiť do siete mestských regiónov ako ich organická súčasť v záujme zachovania základných, pre život nevyhnutných funkcií sídelného systému.
- Rozvíjať plánovanie na regionálnej úrovni. V záujme optimalizácie využívania miestnych zdrojov a ekonomických procesov v území, ako aj zachovania a rozvíjania kultúrnych a historických špecifík jednotlivých územných celkov, musí sa rozvíjať aj

decentrálna organizácia plánovania so súčasnou reorganizáciou uplatňovania výkonných kompetencií jednotlivých územných zložiek na vyšej (t. j. regionálnej) úrovni samosprávy a štátnej správy.

- Zachovať, sanovať a ďalej rozvíjať vyvážené územia prírody a územia s prednosťou ochrany prírodných zdrojov. Ekologicky účinným spôsobom ich treba prepájať na všetky ostatné časti územia a zabezpečiť sanáciu civilizačnou činnosťou znehodnotených územných celkov.
- Vytvorí systém trvalo udržateľného osídlenia. Základné tematické okruhy, ktoré prispievajú k trvalo udržateľnému rozvoju sú najmä vytváranie ľahkých osídlení na princípoch decentralizovanej koncentrácie, čo znamená výstavbu vyvážených polycentrických sídelných štruktúr, zabezpečenie rovnakého prístupu k infraštruktúram a zariadeniam obsluhy, zachovanie a znásobenie prírodných zdrojov a kultúrneho dedičstva. Súčasťou takého prístupu riešenia je vytvorenie sídelných rozvojových osí ako dôležitého prvku tvorby vyváženého sídelného systému, zabezpečujúceho rovnocenné životné podmienky obyvateľstva a vytvorenie hierarchizovanej siete centier osídlenia.
- Zachovať a rozvíjať vidiecke osídlenie. Vidieckemu priestoru treba prinavrátiť prírodnno-kultúrnu a sídelno-kultúrnu identitu jednotlivých priestorov v záujme zachovania ekologickej a demografickej rovnováhy celého sídelného a prírodného systému.

2.2 Tvorba obytného prostredia

Ekologické súvislosti:

- Vytvárať podmienky na ochranu zdravia obyvateľstva. Medzi faktory ovplyvňujúce zdravotný stav obyvateľstva sa popri psychických, stresových, návykových a pod. zaraďujú aj faktory zhoršujúcich sa životných a pracovných podmienok. V plánovaní koncepcii územného rozvoja je preto potrebné podporovať realizáciu cieľov Národného programu podpory zdravia v oblasti ochrany a rozvíjania zdravotníckej prevencie.
- Ochráňovať krajiny aktívnu tvorbou. Aktívnu tvorbou sídelného prostredia prispieť k tvorbe a ochrane prírodnej krajiny využitím územného systému ekologickej stability na jednotlivých hierarchických úrovniach. Rešpektovať, chrániť a sanovať chránené územia prírody.
- Zabezpečiť ochranu vodného bohatstva. Pri vytváraní koncepcii sídelného rozvoja zabezpečiť ochranu vodného bohatstva štátu a vychádzať z ekolo-

gických limitov využiteľnosti povrchových a podzemných vôd.

Hospodárske súvislosti:

- Podporovať reštrukturalizáciu výroby. Dlhodobým cieľom slovenského hospodárstva je jeho integrácia do Európskej únie. Táto integrácia predpokladá hospodársky rast, ktorý treba podporovať a sledovať aj z polohy tvorby koncepcii územného rozvoja jednotlivých územných celkov.
- Udržovať a rozvíjať prosperujúce oblasti a podporovať rozvoj v zaostalých a štrukturálne slabých územiach štátu. Koncepcie územného rozvoja a územné plány musia spolu s hospodárskou a regionálnou politikou štátu prispievať k celkovému rozvoju s osobitným zreteľom na tieto územia.
- Optimálne využívať existujúce plochy na priemyselnú a ostatnú výrobu a zamedziť extenzívному rozvoju nových výrobných zariadení. Takéto v súčasnosti využívané plochy vytvárajú dostatočnú rezervu pre ich ďalší rozvoj. Ich lokalizácia je vo väčšine prípadov v takých sídlach, ktoré vyhovujú vybavením základnými systémami technickej infraštruktúry.
- Zreálniť využívanie pôdneho fondu v rámci reštrukturalizácie poľnohospodárstva. V záujme zabezpečenia potravinovej sebestačnosti treba počítať so zmenami v štruktúre osevných plôch a živočíšnej výroby pri rešpektovaní prírodných daností a produkčných schopností oblastí a regiónov.
- Uvažovať s regionálne vyváženým rozvojom poľnohospodárstva. Naďalej je potrebné počítať so záchovaním a podporovaním rozvoja poľnohospodárstva v nekonkurenčných, najmä horských oblastiach, ako základnej podmienky rozvoja ich krajinnových, ekologickej a sociálnych funkcií a zachovania vidieckeho osídlenia.

Komunikačné a územno-technické súvislosti:

- Rozvíjať nadradený komunikačný systém Slovenskej republiky s ohľadom na jeho prepojenie do európskeho komunikačného systému. Pri postupnom procese zapájania stredo- a východoeurópskych štátov do hospodárskych európskych štruktúr bude narastať potreba vytvorenia výkonných dopravných systémov v smere západ - východ a sever - juh s možnosťou dotvorenia transeurópskych koridorov.
- Dotvoriť základnú kostru dopravných koridorov a transformačných uzlov. Základné dopravné koridory sa budú vytvárať ako základné dopravné kostry vnútrostátného dopravného systému ako aj vhodné trasy na pripojenie na transeurópske dopravné

- štruktúry s transformačnými a prekladacími uzlami.
- Zabezpečiť potrebný rozvoj infraštruktúry vodného hospodárstva. V zásobovaní obyvateľov pitnou vodou z verejných vodovodov je potrebné počítať so vzrastom a sústrediť pozornosť na nedostatočné odkanalizovanie a čistenie odpadových vôd sídiel.
 - Zabezpečiť dostatok zdrojov a palív na zásobovanie energiou. Pri energetickom riešení zásobovania uprednostňovať ekologické hľadiská s efektívnymi diverzifikovanými systémami zabezpečenia územia.
 - Budovať infraštruktúru spojov ako nástrojov zrovnanoprávnenia jednotlivých priestorov. Plošné zabezpečenie infraštruktúry spojov umožní rovnocenné využívanie jednotlivých územných časťí.
 - Zohľadňovať požiadavky odpadového hospodárstva. V súlade so schválenými Programami odpadového hospodárstva je v priestorových koncepciách potrebné venovať pozornosť predovšetkým umiestneniu regionálnych skládok a zneškodňovaniu nebezpečných odpadov.
- Sociálne súvislosti:**
- Podporovať rovnomerný rozvoj škôl, výskumných, zdravotníckych a ostatných zariadení sociálnej infraštruktúry vo všetkých územných častiach Slovenskej republiky.
 - Rozvíjať rekreáciu a turizmus. Zameriavať sa na ľahiskové perspektívne oblasti, a to najmä na účely širšieho medzinárodného turizmu. V riešení regionálnej úrovne ide predovšetkým o vytvorenie funkčnopriestorového systému rekreácie ako sociálnej potreby bývajúceho obyvateľstva a jeho zladenia s ponukou územia pre širší turizmus.

2.3 Bývanie

Ciele v rozvoji osídlenia vytvárajú rámec a základné predpoklady rozvoja jeho integrálnych súčasťí, medzi ktoré sa radí aj bývanie.

Základné ciele z hľadiska rozvoja bývania:

- Zabezpečiť taký prírastok bytového fondu, aby sa kvantitatívna úroveň bývania (ukazovateľ 307 bytov/1000 obyv.) udržala minimálne na hodnote dosiahnutej pri sčítaní v roku 1991. Finančné zdroje sú nedostatkové, preto je dôležité sústrediť ich v prvom rade na zlepšenie situácie obyvateľov žijúcich pod hranicou sociálneho minima a mladých rodín. Pôjde najmä o verejné zdroje, ale aj o usmernenie, akým spôsobom ovplyvniť použitie súkromných zdrojov. Zdrojmi sa rozumejú:

- * typické zdroje (pozemky, materiály, práca),

- * administratívne zdroje,
- * finančné zdroje.

- Existujúci bytový fond udržať vo funkčnom stave:
 - * vyjasnením vlastníckych vzťahov,
 - * zavedením funkčnosti komplexného správcovstva sociálneho bývania,
 - * zavedením funkčnosti poislovníctva v bývaní,
 - * liberalizáciou nájomného a súčasne poskytnutím pomoci obyvateľom žijúcim pod hranicou sociálneho minima.
- Mobilizácia zdrojov v prospech zlepšenia kvality bývania. Bytová výstavba by mala dosiahnuť bežný európsky štandard. Bývanie pre mladé rodiny a obyvateľov žijúcich pod hranicou sociálneho minima má byť porovnatelné so sociálnou výstavbou v krajinách EÚ. Bývanie pre rómske etnikum z osád, pre neplatičov, starších občanov a pod. bude v diferencovanom štardarde tak, aby bolo cenovo prístupné. Pritom musí byť zachovaná možnosť flexibility a elasticity pre neskoršiu prestavbu na bežný štandard. Priebežne sa rozvinie program revitalizácie panelovej bytovej výstavby.
- Programy rozvoja bývania prispôsobiť sociálnemu trhovému hospodárstvu. Reštrukturalizácia centrálne plánovacieho systému na sociálne trhové hospodárstvo zasiahla veľmi intenzívne bytovú výstavbu najmä v rokoch 1993-1995. Reálne kroky výstavby majú v takom prípade dvojakú funkciu - zabrániť zhoršovaniu konkrétnych prípadov, realizáciou výstavby overiť účinnosť programu bývania a zároveň udržať životaschopnosť stavebníctva. Zvýšiť úlohu obcí pri riešení problémov obytného prostredia i samotného bývania v ňom.
- Venovať pozornosť potenciálu malých a stredných sídiel. V štátnej rozvojovej politike sa treba sústrediť na podporu malých a stredných sídiel s cieľom usmerniť migráciu medzi mestom a vidiekom. Investície do bývania a infraštruktúry sústredované v minulosti najmä do okresných miest výrazne ovplyvnia v krátkom a strednodobom horizonte bytovú výstavbu. Programy bytovej výstavby pri usmerňovaní migrácie sú založené na týchto faktoroch:
 - * plánovanie a riadenie rastu veľkých miest bude umožnené redukciami migračných tlakov,
 - * nižšie náklady na bývanie a služby a ďalší prístup k pozemkom v malých a stredných mestách vytvárajú priaznivejšie životné podmienky pre nízkoprijmové skupiny obyvateľstva,
 - * rast malých miest pomôže zlepšiť stav vi-

- dieckych oblastí (prístup k službám, zdravotnej starostlivosti, pracovným príležitosťiam),
- * v malých a stredných mestách sú menšie náklady na služby v doprave, zásobovanie vodou, kanalizáciu, skládky tuhého odpadu a aj ich realizácia je ľahšia ako vo veľkých mestach.

3. PROGRAM ČINNOSTÍ

Program činností na dosiahnutie cieľov v rozvoji osídlenia je členený podľa oblastí:

- rozhodovacieho systému,
- riadiaceho a operačného systému,
- systému financovania a ekonomických podmienok,
- systému infraštruktúry a produkcie bývania,
- poznatkového systému,
- informačného a monitorovacieho systému.

V jednotlivých oblastiach sú vyjadrené základné programy, ktoré sú primerané z hľadiska rozvoja osídlenia. Ide o tieto programy činností:

3.1 Oblast rozhodovacieho systému

- Vytvoriť dva parlamentné výbory, a to pre osídlenie a bývanie. Predmetom činnosti takýchto parlamentných výborov by malo byť systematické sledovanie, prerokúvanie a predkladanie správ plénu NR SR o stave a rozvoji sídelného systému, sídelného prostredia a využívania územia (predmet jedného parlamentného výboru), resp. rozvoj bývania (predmet druhého parlamentného výboru), a to tak v celoslovenských, ako aj medzinárodných súvislostiach.
- Vypracovať nové legislatívne normy v oblasti urbanizmu a územného plánovania.
- Priebežne upravovať všeobecný legislatívny rámec v sektore bývania vo vzťahu k realizačnej aktivite, najmä kontrolovať vývoj nájomného, cien výstavby, pozemkov, úrokových sadzieb, ceny finančných služieb, vlastnícke práva, regulatívy využitia pozemkov a výstavby.
- Zriadiť Medzirezortnú vládnu komisiu pre bývanie.
- Zriadiť Národnú agentúru pre bývanie.
- Preskúmať a upraviť pozemkovú legislatívou formou komparatívneho prístupu s legislatívou iných krajin, zladiť štruktúru a obsah normatívov a regulatívov v oblasti stavebníctva s krajinami EÚ. Koncipovať štátnu pozemkovú politiku ako prierezový

koncepcný materiál zohľadňujúci požiadavky rozvojových politík jednotlivých rezortov.

- Pripraviť (v súlade s uznesením vlády SR č. 755/95) návrh zákona NR SR, na základe ktorého sa budú konštituovať vyššie územné samosprávne celky SR, návrh zákona NR SR o kompetenciach orgánov miestnej štátnej správy, návrh zákona o prenose niektorých právomocí z orgánov miestnej štátnej správy na orgány samosprávy a návrh zákona o územnom a správnom členení SR.
- Pripraviť návrh zákona o štátnom fonde rozvoja bývania.
- Zriadiť neziskové organizácie s pôsobnosťou vo výstavbe, správe a údržbe bytového fondu.
- Uplatňovať schválenú Koncepciu štátnej bytovej politiky na všetkých stupňoch štátnej správy, samosprávy a spolupracujúcich inštitúciách i družstevného a súkromného sektoru.
- Zahrnúť dôsledky prijatej Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2000 do rozvojových plánov jednotlivých rezortov, do koncepcí rozvoja prímov a zamestnanosti, s akcentovaním investícií, nenáročných na dovoz.

3.2 Oblast riadiaceho a operačného systému

- V súvislosti s vytvorením regionálnych samosprávnych celkov zabezpečiť ich zodpovednosť za sídelný rozvoj, ako aj súčinnosť jednotlivých hierarchických samosprávnych úrovni pri jeho rozvoji.
- Permanentnú činnosť tvorby koncepcných dokumentov rozvoja osídlenia systémovo doriešiť v rámci rezortu MŽP SR i medzirezortne na celoštátnej a regionálnej úrovni.
- Vypracovať územnoplánovacie podklady a dokumenty regionálnych celkov.
- Vypracúvať princípy a spôsob vzájomnej koordinácie a integrácie jednotlivých sektorových a odvetvových zámerov s priestorovými dôsledkami (účinkami).
- Vypracovať scenáre regionálnej rozvojovej politiky a rozvoja ekonomiky podľa jednotlivých regionálnych celkov.
- Zriadiť Inštitút urbanizmu a územného plánovania. Ten by mal byť nositeľom aktualizácie Koncepcie územného rozvoja Slovenska, mal by rozpracúvať strategické zámery aj v súvislosti s problematikou prekračujúcou hranice štátu, aplikovaného výskumu a metodického usmerňovania aj samosprávnych orgánov, prípravy normatívnych a legislatívnych nástrojov v danej problematike. Permanentnou činnosťou by mal zastrešovať politiku štátu v

nezastupiteľných otázkach výskumu trendov a dosahu v oblasti urbanizácie krajiny.

- Dôsledne prepojiť makroekonomickú stratégiu a prijatú Koncepciu štátnej bytovej politiky do roku 2000.
- Komplexne hodnotiť pozitívne ekonomicke a sociálne dôsledky rozvoja bývania, dôsledky rozvoja bývania na motiváciu sporenia, investovania a rast národného bohatstva. Podporovať kapitálovú akumuláciu politickými opatreniami vo vzťahu k vlastníctvu, užívateľským právam (bezpečnosť vlastníctva a prevoditeľnosť práv), dostupnosť financií na bývanie a dostupnosť komplementárnej verejnej infraštruktúry.
- Stimulovať možnosti prístupu k pozemkom na potreby bytovej výstavby. Treba navrhnuť alternatívy v procese získavania pozemkov, pretože pre obyvateľov s nízkymi príjmami, bezdomovcov či inak znevýhodnených je ťažké, resp. nemožné získať primerané bývanie i na legálne získanom pozemku. Pre tieto sociálne skupiny bude potrebná určitá intervencia vlády.
- Zvýšiť administratívne kapacity na registráciu vlastníctva pozemkov a transakcií s pozemkami, bez čoho je účinná a ekonomicky efektívna distribúcia pozemkov prakticky nemožná. Zriadenie efektívnej registrácie pozemkov a informatívnych systémov o pozemkoch na úrovni obcí a zavedenie administratívnych opatrení a právnych reforiem bude potrebné na podporu pozemkových trhov.

3.3 Oblast systému financovania a ekonomických podmienok

- Vytvoriť daňovú sústavu zohľadňujúcu princípy tvorby životného a sídelného prostredia z polohy samosprávnych orgánov, pretože všetky investičné aktivity ovplyvňujúce tvorbu a kvalitu životného prostredia sa realizujú na konkrétnom území jednotlivých obcí a obce nesú hlavnú zodpovednosť za vytvárané prostredie. Žiaduce je aj pre polohu obce vytvoriť dostatočné ekonomicke nástroje, aby mohli tvorbu svojho prostredia aktívne ovplyvňovať.
- Zabezpečiť komplexný systém financovania bývania, aby sa splnil cieľ koncepcie bytovej politiky - udržať minimálne na hodnote pri sčítaní v roku 1991 - ukazovateľ 307 bytov/1000 obyvateľov. Preto je potrebné postaviť v rokoch 1995-2000 cca 97 000 bytov.
- Vytvoriť ekonomicke podmienky na dostupnosť bývania primeraného príjomom občanov, ako sú napr.:

- * autonómny fond rozvoja bývania,
- * postupná liberalizácia nájomného a systém subvencii.

- Zaviesť účinné ekonomicke nástroje:

- * pôžičky, záložné právo - hypotékarné úvery,
- * systém podpôr,
- * príspevky na bývanie,
- * daňové nástroje.

- Mobilizovať finančné zdroje v troch prvoradých sférach: investície, prevádzkovanie a údržba verejnej infraštruktúry. Financovanie infraštruktúry stále ostáva dôležitým predpokladom riešenia bytových potrieb. Hlavná cestná infraštruktúra musí predchádzať urbanistický rozvoj a na všetkých úrovniach musí infraštruktúra predchádzať bytovú výstavbu. Pri realizácii bytovej výstavby v prvých etapách je výhodné využiť rezervy existujúcej infraštruktúry.
- Redukovať potrebu fondov z centrálnych rozpočtov na krytie nákladov na infraštruktúru uplatňovaním užívateľských poplatkov a cez priame a nepriame zdanenie tých, ktorí majú z toho úžitok. Dôležitou formou krycia nákladov je zdanenie vlastníctva a poplatky za dlhodobé prenájmy. Infraštruktúra a služby majú vplyv na hodnotu pozemkov, čo sa môže odraziť na ohodnotení pre daňové účely.
- Preskúmať potenciál financovania a prevádzkovania infraštruktúrnych systémov súkromným sektorm a organizáciami obcí.
- Zabezpečiť stály tok financií na financovanie sociálneho bývania a súčasne sledovať racionálne redukovanie nákladov, aby sa inovácia technológií nestala permanentným dôvodom zdražovania. Zdrojom financovania sú:

- * úspory domácností,
- * fondy z predaja záruk na bývanie, poistenie hypotékami,
- * poistovacie fondy,
- * životné poistiky,
- * iné systémy sociálneho zabezpečenia.

Aby sa redukovali náklady na bývanie a nájomné, daňová a úverová politika musí umožniť vstup investorov do sektora bývania bez reštrikcií a komplikujúceho sprostredkovania.

- Zjednodušiť a sprehľadniť tok finančných prostriedkov priamo k hotovému produktu. Nájomníkom to umožní výrazne zlacniť úvery a zamedzí uplatňovanie rôznych prirážok využívajúcich ľudskú potrebu bývania.
- Vytvoriť ucelenú sústavu subvencii na zabezpečenie primeraných podmienok sociálne závislým rodinám.

3.4 Oblast systému infraštruktúry a bytovej výstavby

- Využívať rezervy existujúcej výstavby v priestorovom usporiadaní a infraštrukture uplatňovaním projektov revitalizácie a modernizácie sídlisk z rokov 1950-1990 s vybudovanou infraštruktúrou.
- Revitalizovať zanedbané centrálne mestské zóny pre potreby bývania a občianskej vybavenosti.
- Zabezpečiť výstavbu a prevádzku infraštruktúry. Výrazným nedostatkom veľkej ponuky pozemkov so zabezpečenou infraštruktúrou je zanedbaný jej technický stav a nedostatok kapacít ČOV. Zásobovanie vodou, vybudovanie alebo rekonštrukcia kanalizácie a ČOV sú kľúčovým vstupom do produkcie a zvyšovania úrovne bývania.
- Infraštrukturne systémy vytvárať na báze koncepcnej jednoduchosti a ľahkej inštalácie, prevádzky a údržby, pretože majú blízky vzťah k cenovej efektívnosti a kvalite služieb.
- Využívať domáce materiály a metódy ako zdroje efektívnej výstavby. To si vyžaduje politiku podpory investícií do prieskumov zdrojov surovín a experimentálnych projektov na podporu lokálnej produkcie a využitia domáčich materiálov. Praktickým prístupom k rozvoju sebestačnej výroby stavebných materiálov je podpora malovýroby.

3.5 Oblast poznatkového systému

- Vypracovať teoretické podklady na tvorbu sídelného systému v súlade s požiadavkami udržateľného rozvoja ľudských sídiel v slovenských súvislostiach v transformačnom období.
- Vypracovať princípy, zásady a regulatívny ekologizácie v súlade s princípmi trvalo udržateľného rozvoja a humanizácie slovenských sídiel.
- Vyjasniť systémové súvislosti medzi procesmi územného plánovania, národného hospodárstva a jeho ekologizácie.
- Vypracovať názor na rozvoj postindustriálnej spoločnosti v slovenských súvislostiach.
- Zabezpečiť výchovu obsluhy informačného systému územného rozvoja a monitorovania využitia územia, ako aj mechanizmy zverejňovania monitorovaných informácií.
- Zaviesť nové odborné vzdelávacie programy a kurzy, určené kľúčovým aktérom zo sféry produkcie bývania, najmä pracovníkom bytových agentúr, samospráv, finančných inštitúcií a administratívny vo verejnem sektore.

3.6 Oblast informačného a monitorovacieho systému

- Inštitucionalizovať permanentnú činnosť tvorby informačného systému územného rozvoja na všetkých hierarchických úrovniach a ich kompatibility s integrovaným informačným systémom, ktorý sa vytvára v rámci Európskej únie.
- Budovať informačný systém životného prostredia ako integrálnu časť štátneho informačného systému.
- Zdokonaliť zber informácií sektora bývania v zmysle ukazovateľov bývania vo všetkých oblastiach.
- Vytvoriť zákon o poskytovaní informácií o stave životného prostredia.
- Dotvoriť a sfunkčniť projekt uceleného monitorovacieho systému územného rozvoja na všetkých hierarchických úrovniach a zabezpečiť, aby monitorovanie využitia územia prebiehalo permanentne s využitím najmodernejších informatických technológií (GIS, DPZ).
- Vytvárať sústavu špecializovaných monitorovacích pracovísk na jednotlivých systémových úrovniach vrátane špecializovaných technických a poradenských pracovísk.
- Vypracovať metódy hodnotenia stavu územia na základe informácií z informačného systému územného rozvoja. Súčasne treba hľadať spôsob zjednotenia monitorovacieho systému ako základu pre sústavnú aktualizáciu dynamickej zložky informačného systému.
- Na účely informačných a monitorovacích činností vytvoriť systematiku funkčných prvkov využitia územia a vybraných územno-technických prvkov vrátane ich číselníkov a kódovníkov vlastností.
- Vytvoriť informačnú bázu pre rozhodovací proces na základe podrobne špecifikovaných ukazovateľov (Súbor ukazovateľov Strediska UNCHS a Svetovej banky), ktoré treba zaradiť do štatistického monitorovania.

4. MONITOROVACÍ SYSTÉM

Návrh metód a opatrení pre monitorovací a hodnotiaci proces efektívnosti programu činností by mal byť súčasťou novovytvoreného monitorovacieho systému. Pôvodný Integrovaný informačný systém o území (ISU) bol zrušený a nebol nahradený novým komplexným systémom.

Nový monitorovací systém ako celok neexistuje a pri jeho založení a tvorbe treba vychádzať z týchto charakteristik, zamerania, vzťahov, poznatkov a bankej údajov:

4.1 Charakteristika monitorovania sídelného systému

Monitorovací komponent sídelného systému v zúženom význame chápeme ako sústavnú činnosť, ktorá v stanovenom období, v stanovenom režime, za stanovených podmienok zisťuje alebo meria vybrané javy stanoveným spôsobom. Pod monitorovaním činnosti zahŕňame aj činnosti, ktoré namenané hodnoty hodnotia zväčša porovnaním so stanoveným etalónom (vzorom, normou) a výsledky hodnotenia stanoveným spôsobom odovzdávajú stanoveným osobám. V rozšírenom význame vzťahujeme monitorovanie na celú sféru zabezpečovania sídelného prostredia. V tomto význame môžeme hovoriť o monitorovaní vývoja všetkých ostatných komponentov sídelného prostredia. V tomto rozšírenom chápaní je etalónom plán rozvoja príslušného komponentu zabezpečovania sídelného prostredia.

4.2 Monitorovací systém životného prostredia

V súčasnosti sa problematika monitorovania životného prostredia chápe v užšom význame a zameriava sa na sledovanie vybraných faktorov životného prostredia, resp. jeho jednotlivé zložky. Samotné monitorovanie predstavuje sústavu činností realizovaných v rámci tzv. čiastkových monitorovacích systémov koordinovaných prostredníctvom Komplexného monitorovacieho systému životného prostredia. Pre monitorovanie osídlenia sú najvýznamnejšie čiastkové monitorovacie systémy osídlenia a využitia územia.

4.3 Vzťah monitorovacieho systému k ostatným komponentom systému zabezpečovania rozvoja osídlenia

Na zabezpečenie štátnej konceptuálnej rozvoja osídlenia štát vytvára koncepcné dokumenty, ktoré slúžia ako podklad na jeho komplexné rozhodovanie pri usmerňovaní a optimalizácii využitia územia. Tie sa uplatňujú prostredníctvom územnoplánovacích, eko-logickej a ekonomickej nástrojov v rámci priamych a nepriamych zásahov štátu. Na vytvorenie a permanentné udržiavanie koncepcných zámerov tohto druhu treba zabezpečiť aj adekvátny monitorovací systém využívania a možností využívať územie, ktorý je realizovaný prostredníctvom projektov Čiastkových monitorovacích systémov "Osídlenie" a "Využitie územia". Chod a fungovanie Čiastkových monitorovacích systémov vytvára základný predpoklad tvorby a permanentnej aktualizácie koncepcných do-

kumentov potrebných na optimálne usmerňovanie rozvoja osídlenia SR. Čiastkové monitorovacie systémy vytvorené na báze Geografických informačných systémov vytvárajú tiež predpoklad na územné plánovanie ako sústavnú činnosť a priebežnú aktualizáciu relevantných informácií o území.

4.4 Rámcová charakteristika Čiastkového monitorovacieho systému "Osídlenie" a Čiastkového monitorovacieho systému "Využitie územia"

Monitorovanie "Osídlenia" sa zameriava na sledovanie miery uspokojenia požiadaviek antropogénnych činností na životné prostredie. Monitorovanie "Využitia územia" sa zameriava na sledovanie miery zaťaženosť územia antropogénnymi činnosťami. Úlohou predmetných monitorovacích systémov je koordinovať monitorovanie "Osídlenia" a "Využitia územia" z hľadiska tvorby a ochrany životného prostredia a v tomto rámci:

- zisťovať disproporcie medzi žiaducim vývojom schváleným v rámci územnoplánovacej dokumentácie a reálnym životom,
- posudzovať mieru ich nebezpečnosti,
- upozorňovať príslušné orgány na potrebu nápravných opatrení.

Základnými metódami celoplošného monitoringu sú bilancie sledovaných javov za obce. Ide najmä o tieto skupiny javov:

A. Osídlenie:

1. Obyvateľstvo
2. Pracovné príležitosti
3. Bytový fond

B. Využitie územia:

1. Zastavané územie
2. Územie lesa
3. Poľnohospodársky využívané územie
4. Vodné plochy
5. Iné využitie územia

Čiastkový monitorovací systém "Osídlenie"

Cieľom čiastkového monitorovacieho systému "Osídlenie" (ČMS Osídlenie) je monitorovať mieru uspokojenia ťažiskových environmentálnych potrieb celoštátne významných spoločenských subjektov. Predmetom monitorovania sú javy zaradené do týchto skupín:

- sídelná štruktúra,
- demografická štruktúra,
- sociálna infraštruktúra a rekreácia,

- hospodárska štruktúra,
- doprava,
- energetika,
- spoje,
- vodné hospodárstvo, pričom javy sú sledované a vyhodnocované za územia:
- okresov,
- obvodov,
- základných územných jednotiek (administratívne územia obcí),
- územno-technických jednotiek (katastrálnych území),
- základných sídelných jednotiek.

Čiastkový monitorovací systém "Využitie územia"

Cieľom čiastkového monitorovacieho systému "Využitie územia" je:

- zdokonalenie (zavedenie inštitucionalizovanej spätej väzby v územnoplánovacom procese),
- rozšírenie (zvýšenie množstva sledovaných faktorov územia),
- zefektívnenie (celkové zvýšenie informovanosti účastníkov investičného procesu),
- proces starostlivosti o územný rozvoj, resp. územné plánovanie ako jeden z jeho nástrojov.

Zatiaľ čo v nateraz platnom systéme územného plánovania môžeme monitorovací systém chápať ako územno-technické podklady na sledovanie stavu a podmienok rozvoja, v pripravovanej zmene právneho systému územného plánovania sa počíta s monitorovacím systémom ako samostatným nástrojom územného plánovania, ktorý bude kontrolovať jeho praktické uplatňovanie v praxi.

Predmetom monitorovania je miera využitia zdrojov územia špecifikovaná prostredníctvom sústavy týchto charakteristík:

- bloky (informácie o minulom, súčasnom a budúcom využití územia),
- zložky (informácie o jednotlivých zdrojoch územia, reprezentovaných jednotlivými ČMS),
- užívatelia (informácie o významných užívateľoch územia),
- sledované javy (informácie o miere využitia jednotlivých zdrojov územia jeho užívateľmi).

4.5 Banky údajov pre strategické rozhodovacie procesy

Strategické rozhodnutia sú dobré do tej miery, do akej sú spoločne súvisiace a informácie, na ktorých sú založené. Treba akumulovať organizovaný a systematický informačný systém vo sfére pozemkov, bý-

vania a iných relevantných záležitostí, ktoré majú priamy význam pre vytváranie politiky rozvoja.

Fungovanie sektora bývania si vyžaduje pravidelné monitorovanie tak, aby mohli byť v čase prijaté opatrenia na odstránenie zistených nefunkčností alebo spätných pohybov a aby tak mohli byť zistené pozitívne efekty zmien v politike a ekonomickej podmienkach. Informácia o klúčových ukazovateľoch musí byť zhromažďovaná v krátkych intervaloch, pričom sa dáva prednosť využitiu štatistických techník na báze vzoriek, ktoré sú efektívne z hľadiska nákladov, pred súhrnnými cenzovými prieskumami. Metodológiu vzoriek je možné rozvinúť v koordinácii s rozvojom systémov registrácie pozemkov alebo informácií o území. Tieto klúčové ukazovatele môžu zaznamenávať zmeny množstva jednotiek v rôznych komponentoch bytového fondu, zmeny v dopyte po bývaní, súvisiace so vzrastom a zmenami v demografickej štruktúre obyvateľstva (rast poproductívnych sociálnych skupín, znižovanie natality, zvýšený počet neúplných rodín a osamote žijúcich žien a pod.), migráciou a ekonomickým vývojom, zmeny v cenách bytov, pozemkov a nájomnom v rôznych sektorech trhu, zmeny v lokalizácii bývania a centier zamestnanosti, zmeny vo výdavkoch na dopravu, v investíciách do bývania a nájomnom, zmeny v dostupnosti a distribúcii úverov, údaje o začínaní bytovej výstavby, ponuke pozemkov ktoré sa majú využiť na obytné účely, neobývané byty a miera deštrukcie existujúceho bytového fondu, zmeny v príjmoch a kúpnej sile, zmeny vo verejných príjmoch, dostupných pre výstavbu a údržbu infraštruktúry, ako i pre účelové subvencie do bývania, zmeny v štruktúre sektora bývania a v správaní sa rôznych aktérov a selektované zmeny v politickom, sociálnom a kulturnom prostredí, ktoré môžu ovplyvniť výkony v sektore. Tažisko činnosti je v úrovni sídla, úloha štátu je koncepcná, metodická a riadiaca.

Skúsenosti bude potrebné získať využitím technickej pomoci z rozvinutých krajín a technickou kooperáciou za pomoci národných a medzinárodných stretnutí, na ktorých sa budú hľadať všeobecné prostriedky na formuláciu a efektívne využitie informácie v rozhodovaní v tomto sektore. UNCHS (HABITAT) bude v tomto ohľade hrať rozhodujúcu úlohu zabezpečovaním čo najväčšieho možného rozšírenia takto zhromaždených národných údajov. Základom pre každoročne vyhodnocovanú banku údajov bude požadovaný údajový základ pre analytickú časť Národného akčného programu.

5. KONKRETIZÁCIA OPATRENÍ

Záväznosť, kompetencie a zodpovednosti klúčových účastníkov (gestorov) a ich činnosti v procese postupného uskutočňovania cieľov Národného akčného plánu v jednotlivých oblastiach:

5.1 Opatrenia v oblasti rozhodovacieho systému

- Schválenie Národného akčného plánu - Vláda SR, 1996
- Vytvorenie dvoch parlamentných výborov NR SR, a to pre osídlenie a osobitný výbor pre bývanie
- V súlade s uznesením vlády SR č. 755/95 pripraviť zákony NR SR o:
 - * vyšších územných samosprávnych celkoch SR
 - * kompetenciách orgánov miestnej štátnej správy
 - * prenose niektorých právomocí z orgánov miestnej štátnej správy na orgány samosprávy
 - * územnom a správnom členení SR
- Zaviesť reformy v organizačnej štruktúre a právomociach správy technickej infraštruktúry.
- Pripraviť nový zákon o územnom plánovaní.
- Zriadiť Inštitút urbanizmu a územného plánovania.
- Zriadiť Medzirezortnú vládnu komisiu pre bývanie.
- Zriadiť Národnú agentúru pre bývanie.
- Pripraviť rozbor legislatívneho a regulatívneho rámca sektora bývania vo vzťahu k ekonomickej klíme SR a krajinám EÚ.
- Pripraviť návrh zákona o štátnom fonde rozvoja bývania.
- Zahrnúť dôsledky vyplývajúce z "Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2000" do rozvojových plánov jednotlivých rezortov.
- Vytvorenie regionálnej politiky rozvoja štátu.

5.2 Opatrenia v oblasti riadiaceho a operačného systému

- Vypracovať územnoplánovacie podklady a územnoplánovaciu dokumentáciu regionálnych celkov ako komplexných dokumentov usmerňujúcich rozvoj osídlenia.
- Pri tvorbe regionálnych samosprávnych celkov zabezpečiť a definovať ich zodpovednosť za sídelný rozvoj, ako aj súčinnosť jednotlivých samosprávnych úrovni.

• Vypracovať scenáre regionálnej politiky a rozvoja ekonomiky regiónov a navrhnuť programy ich odvetvovej štrukturálnej adaptácie:

- * Program obnovy a rozvoja konverzívnych regiónov
 - * Program podpory regionálnej infraštruktúry
 - * Program rozvoja cestovného ruchu v regiónoch
 - * Program rozvoja vidieckych a horských regiónov
- Systémovo doriešiť permanentnú činnosť tvorby koncepčných dokumentov rozvoja osídlenia na celoštátej a regionálnej úrovni v rámci rezortu životného prostredia i medzirezortne.
 - Makroekonomickú stratégiu dôsledne prepojiť s "Koncepciou štátnej bytovej politiky do roku 2000".
 - Vypracovať komunálnu politiku rozvoja bývania s preukázaním spôsobov zabezpečenia pozemkov a technickej infraštruktúry pre bytovú výstavbu.
 - Zriadenie efektívnej registrácie vlastníctva pozemkov, informácií o pozemkoch a zavedenie právnych reforiem na podporu pozemkových trhov.
 - Vypracovať metodické usmernenie na získavanie pozemkov pre novú bytovú výstavbu na základe skúseností v krajinách EÚ.
 - Koordinácia medzirezortnej spolupráce v oblasti prípravy bytovej výstavby.

5.3 Opatrenia v oblasti systému financovania a ekonomických podmienok

- Vytvoriť daňovú sústavu zohľadňujúcu princípy tvorby životného a sídelného prostredia z polohy samosprávnych orgánov tak, aby sa im vytvorili dostatočné ekonomické nástroje na aktívne ovplyvňovanie jeho tvorby.
- Vytvoriť komplexný systém financovania bytovej výstavby v súlade s naplnením cieľov Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2000.
- Vytvoriť ekonomické podmienky, fondy a zaviesť účinné nástroje na dostupné bývanie primerané príjomom obyvateľov.
- Mobilizovať a vyčleniť finančné zdroje na investície, prevádzku a údržbu verejnej infraštruktúry.
- Uplatňovať užívateľské poplatky a dane na reduciu potrieb fondov z centrálnych rozpočtov na náklady spojené s infraštruktúrou s prihladnutím na využitie potenciálu financovania a prevádzkovania infraštruktúry súkromným sektorm a obcami.
- Zabezpečiť stále zdroje financií na financovanie sociálneho bývania, sledovanie ich racionálneho využívania, zjednotenie a sprehľadnenie toku finan-

- ných prostriedkov priamo k hotovému produktu.
- Vytvoriť ucelený systém subvencí na primerané bývanie sociálne závislým obyvateľom, mladým rodičom a ľažko adaptovateľným sociálnym skupinám.

5.4 Opatrenia v oblasti systému infraštruktúry a bytovej výstavby

- Využívať rezervy existujúcej výstavby a infraštruktúry uplatňovaním projektov humanizácie a modernizácie sídlisk (z rokov 1950-1990) s vybudovanou infraštruktúrou a revitalizácie zanedbaných centrálnych mestských zón.
- Zabezpečiť výstavbu, rekonštrukciu a prevádzku infraštruktúry ako klúčového vstupu do produkcie a zvyšovanie úrovne bývania s dôrazom na koncepčné a prevádzkovú jednoduchosť, ako aj cenovú efektívnosť.
- Výstavba nadradenej cestnej siete a najmä dostava diaľničnej siete v časti spájajúcej sever a juh SR s prepojením na susediace štaty.
- Vypracovať metodiku opráv a údržby bytového fondu.
- Zabezpečiť návrh vzorových projektov a realizácie bytovej výstavby pre mladé rodiny a sociálne ľažko adaptovateľné skupiny

5.5 Opatrenia v oblasti poznatkového systému

- Vypracovať teoretické podklady na tvorbu sídelného systému.
- Vypracovať princípy, zásady a regulatívny ekologizácie sídiel.
- Vytvoriť vzdelávacie programy pre odborníkov v oblasti prípravy a realizácie bytovej výstavby.
- Zabezpečiť výchovu obsluhy informačného systému územného rozvoja a využitia územia .

5.6 Opatrenia v oblasti informačného a monitorovacieho systému

- Dobudovať Informačný systém životného prostredia ako súčasť štátneho informačného systému.
- Vypracovať návrh zákona o poskytovaní informácií o stave životného prostredia.
- Zber informácií v sektore bývania orientovať do štruktúry súboru ukazovateľov vypracovanej Strediskom OSN pre ľudské sídla (UNCHS).
- Vytvoriť nový ucelený projekt monitorovacieho systému územného rozvoja na všetkých hierarchických úrovnach s využitím informatických technológií GIS, DPZ.

- Vytvoriť sústavu špecializovaných monitorovacích pracovísk na jednotlivých systémových úrovniach.
- Vytvoriť systematiku funkčných prvkov využitia územia a vybraných územno-technických prvkov vrátane ich číselníkov a kódovníkov vlastností.
- Vybudovať informačnú bázu pre sektor bývania na základe podrobne špecifikovaných skupín ukazovateľov, ktoré treba zaradiť do štatistického sledovania.

Časť D: MEDZINÁRODNÁ SPOLUPRÁCA

1. NÁVRH MEDZINÁRODNEJ SPOLUPRÁCE A POMOCI PRI ROZVOJI OSÍDLENIA A BÝVANIA

V jednotlivých komponentoch zabezpečujúcich rozvoj osídlenia je možné v rámci medzinárodnej spolupráce formulovať tieto vecné úlohy:

1.1 Oblast rozhodovacieho systému

- Zlaďovať legislatívne predpisy s medzinárodnými tak, aby sa vytvorili dostatočné legislatívne predpoklady ich vzájomného prepojenia
- Zahŕňť oblasť riešenia rozvoja osídlenia do indikatívneho programu PHARE a iných programov a fondov európskej spolupráce
- Zabezpečiť stáleho zástupcu Slovenskej republiky v orgánoch Európskej únie zabezpečujúcich koordináciu územného rozvoja na európskej úrovni
- Vytvoriť nevyhnutné rámcové zmluvy so susednými štátmi, ktoré by umožnili cezhraničnú spoluprácu v oblasti priestorových, hospodárskych a legislatívnych súvislostí rozvoja osídlenia

1.2 Oblasť riadiaceho a operačného systému

- Zabezpečiť systémové a organizačné predpoklady na aktívnu spoluprácu na celoeurópskych koncepcných dokumentoch o rozvoji európskeho sídeleného systému
- Zabezpečiť vypracovanie cezhraničných priestorových dokumentov v územiach aktuálnej cezhranič-

nej spolupráce

- Zabezpečiť predpoklady vytvorenia regionálnej európskej koncepcie rozvoja osídlenia štátov strednej a východnej Európy, resp. CEFTA
- Pokračovať v aktívnej spolupráci v pracovných skupinách ako ARGE-Donauländer a pod.

trhového hospodárstva

Zahraničný partner - vybrané MF z krajín EÚ

- Intervencie štátu v oblasti sociálneho bývania

Zahraničný partner - vybrané ministerstvo so sociálnou gesciou z krajiny EÚ

Projekt má za cieľ prehľbiť už rozpracované zmeny a zladiť ich s finančnými možnosťami

- Vytvorenie národnej agentúry pre bývanie

Zahraničný partner - vybrané typy organizácií s podobným zameraním v krajinách EÚ

Cieľom projektu je na základe porovnávacej analýzy vybrať najvhodnejšiu organizačnú a funkčnú štruktúru na vytvorenie Národnej agentúry

- Komplexné riešenie správcovstva bytového fondu

Zahraničný partner - vybrané ministerstvo s

gesciou bývania z krajiny EÚ

Projekt má za cieľ prehľbiť už rozpracované smery. Je žiaduce rozvíjať projekt i na komu-

nálnej úrovni

- Regulačné plány v systéme rozvoja sídiel

Zahraničný partner - vybrané ministerstvo s gesciou územného plánovania a životného prostredia z krajín EÚ

Projekt má za cieľ zladiť legislatívu a prax v mestskom plánovaní miest s krajinami EÚ a koncepcne prehľbiť urbanistický výskum

- Obnovenie výskumu pre sféru bývania

Zahraničný partner - vybrané výskumné ustanovizne a ich gestorské ministerstvá v min. 3 krajinách EÚ

Cieľom je obnoviť a zabezpečiť kontinuitu výskumu v predmetnej oblasti na základe analýzy možných modelov (organizačných, finančných, náplňových) na riešenie vážnych otázok v oblasti bývania

V rámci medzinárodnej spolupráce pozitívnu úlohu zohráva aj program USAID na Slovensku v oblasti rozvoja bývania a úloh samosprávy pri jeho riešení. USAID sponzorovala aj regionálny seminár v rámci programu ukazovateľov HABITAT pre 7 krajín strednej a východnej Európy (Bratislava september 1995).

1.3 Oblast poznatkového systému

- Rozvíjať systém školení a ďalšieho vzdelávania na zabezpečenie výmeny a sprostredkovania aktuálnych informácií a poznatkov na medzinárodnej úrovni v oblasti rozvoja osídlenia
- Zabezpečiť možnosti medzinárodných stáží a spolupráce pri riešení otázok rozvoja osídlenia a tvorby sídelného prostredia
- Zabezpečiť účasť slovenských expertov na výskumných prácach uskutočňovaných v rámci riešenia spoločných celoeurópskych a svetových problémov
- Zabezpečiť permanentné zjednocovanie metodických prístupov vrátane zjednocovania terminológie v oblasti riešenia rozvoja európskeho sídelného systému na všetkých jeho systémových úrovniach pri zohľadňovaní národných špecifík
- Zapájať sa do programov a projektov v systéme organizácií OSN zameraných na riešenie problémov súvisiacich s rozvojom osídlenia a bývania
- Usporiadať konferenciu celoeurópskeho významu s cieľom prezentovať výsledky v oblasti rozvoja osídlenia SR, legislatívnych a metodických nástrojov jeho riešenia a väzieb na európske koncepcie

1.4 Oblast informačného a monitorovacieho systému

- Vytvoriť inštitucionálne, systémové a vecné predpoklady napojenia na siete medzinárodných informačných a monitorovacích centier o rozvoji osídlenia, sídelných systémov a životného prostredia
- Zjednocovať prístupy pri budovaní informačného a monitorovacieho systému osídlenia SR s analogickými systémami európskych štátov s cieľom ich efektívneho prepájania
- Zabezpečiť pre SR výmenu informácií a výsledkov monitorovania rozvoja osídlenia na medzinárodnej úrovni

1.5 Čiastkové programy spolupráce

V rámci tohto širšieho programu možno predpokladať tieto čiastkové programy spolupráce:

- Finančné aspekty bývania v štruktúre sociálneho

ZOZNAM POUŽITÝCH MATERIÁLOV

1. THE HABITAT AGENDA, Interim draft Global Plan of Action prepared by the Informal Drafting Group of the Preparatory committee for the United Nations Conference on Human Settlements (HABITAT II)
2. Európa 2000+, Europäische Zusammenarbeit bei der Raumentwicklung, Europäische Kommission, 1994
3. Analýza trhu práce SR, in: Trend, máj - jún 1995
4. Ústava Slovenskej republiky
5. Programové vyhlásenie vlády SR, in: Trend, január 1995
6. Raumordnungspolitischer Handlungsrahmen, BMBau, Bonn, April 1995
7. Koncepcia Monitorovacieho systému životného prostredia SR, MŽP SR, 1992
8. Projekt čiastkového monitorovacieho systému Osídlenie, MŽP SR, 1992
9. Projekt čiastkového monitorovacieho systému Využitie územia, MŽP SR, 1992
10. Indicators Programme - Monitoring Human Settlements VOL 1, VOL 4, a joint programme of the United Nations Centre for Human Settlements and the World Bank
11. Urbanistická štúdia Bratislavského regiónu - princípy trvalo udržateľného rozvoja
12. Caring for the Earth, A Strategy for Sustainable living, IUCN, UNEP, WWF, Gland, 1991
13. National Sustainable Development Strategies, draft of the report, IUCN, IIED, 1993
14. Our Common Future, dokument OSN A/42/427, 1987
15. Towards Sustainability, A European Community Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development, Official publication of the European Community, Luxembourg, 1993
16. Preparatory Committee for the United Nations Conference on Human Settlements (HABITAT II): Sustainable Human Settlements Development - implementing Agenda 21, A/CONF.165/PC.1/INF, United Nations, 1994
17. Územnohospodárske zásady ÚPD-VÚC Bratislavský regón, MŽP SR, 1994
18. Berlin Charter (Action Agenda, International North/South Conference, 1992
19. Charter of European Cities and Towns Towards Sustainability, Aalborg 1994
20. Agenda 21 - Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji, Rio de Janeiro 1992
21. Projekt urbanizácie SSR a jeho aktualizácie, URBION Bratislava
22. Koncepcia územného rozvoja Slovenska, r. 1994, MŽP SR a AUREX, spol. s r.o., Bratislava 1994
23. Zásady pre realizáciu územného rozvoja Slovenska, r. 1994, MŽP SR, 1994
24. Stratégie, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky SR, MŽP SR, 1993
25. Koncepcia transformácie sociálnej sféry v SR, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 1995
26. Koncepcia rozvoja dopravy SR, Ministerstvo dopravy, spojov a verejných prác SR, 1993
27. Svetový kongres AIPCR Montreal 1995, Podklady k Národnej správe (Otázka 2 - Plánovanie dopravy v urbanizovanom priestore), Doc.Ing. Bezák, Ing. Rakšányi, PhDr. Kocianová, Ing. arch. Komrska, 1995
28. Štatistická ročenka SR, rok 1994, 1995, Štatistický úrad SR, 1995, 1996
29. Štatistická ročenka Bratislavky 1994, Štatistický úrad SR, 1995
30. Projekcia vývoja obyvateľstva v SR do roku 2015, Štatistický úrad SR, 1993
31. Štatistická ročenka školstva SR, rok 1994, Ústav informácií a prognóz školstva, mládeže a televýchovy 1995
32. Príemyselná politika SR, september 1995
33. Návrh štátnej regionálnej politiky vlády SR, 1994
34. Podkladové materiály Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstva životného prostredia SR, 1995
35. Podkladové materiály Ministerstva vnútra SR - Profil verejnej správy SR, 1995
36. Materiály Štatistického úradu SR o pohybe obyvateľstva, 1995
37. Podkladové materiály Magistrátu hlavného mesta SR Bratislavky, 1995
38. Koncepcia štátnej bytovej politiky, Ministerstvo výstavby a verejných prác SR, 1995
39. The Vancouver Declaration on Human Settlements and the Vancouver Action Plan, 1976
40. Vестníк Ministerstva životného prostredia SR, č. 4/1995
41. Global Strategy for Shelter to the Year 2000, United Nations, General Assembly 6.6.1988 - N.Y.